

Archeologisch onderzoek naast het pakhuis De Vlijt te Coevorden

Archeologische begeleiding en opgraving

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 905

Archeologisch onderzoek naast het pakhuis De Vlijt te Coevorden

Archeologische begeleiding en opgraving

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 905

Definitief

ISSN 1573-5710

Opdrachtgever:
Kasteel Coevorden B.V.

Grontmij Nederland B.V.
Assen, 16 november 2012

Verantwoording

Titel : Archeologisch onderzoek naast het pakhuis De Vlijt te Coevorden

Subtitel : Archeologische begeleiding en opgraving

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 905

Projectnummer : DR 291268

Referentienummer : DR 291268

Revisie : 0

Datum : 16 november 2012

Auteur(s) : dhr. dr. J.J. Hekman & dhr. J.B. Veenstra, MA

E-mail adres : janjaap.hekman@grontmij.nl

Gecontroleerd door : mevr. drs. Y. Boekema

Paraaf gecontroleerd :

Goedgekeurd door : dhr. drs. R.F.M. Onck

Paraaf goedgekeurd :

Contact : Grontmij Nederland B.V.
Stationsplein 12
9401 LB Assen
Postbus 29
9400 AA Assen
T +31 592 33 88 99
F +31 592 33 06 67
www.grontmij.nl

Administratieve gegevens

Datum opdracht : 9 maart 2010
concept : 1 december 2011
definitief : 16 november 2012

Opdrachtgever : Kasteel Coevorden B.V.
dhr. J.A.C. Wiiland

Uitvoerder : Grontmij Nederland B.V.

**Beheer documentatie
en/of vondsten** : Grontmij Nederland B.V., Assen

Bevoegd gezag : Gemeente Coevorden

Contactpersoon : mevr. I. den Hollander

Locatie : gemeente : Coevorden
plaats : Coevorden
toponiem : Pakhuis De Vlijt

RD-coördinaten : NW x: 246.721 / y: 520.288

ZO x: 246.731 / y: 520.259

ZW x: 246.712 / y: 520.278

NO x: 246.744 / y: 520.266

kaartblad : 22E

afm. plangebied : circa 0,03 ha

AMK : monumentnr. : 14521

Archis2 : CIS-code : 39916

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	6
2	Inleiding	7
2.1	Algemeen	7
2.2	Aanleiding en doel	7
2.3	Onderzoeksvragen uit het PvE	8
3	Bureauonderzoek	10
3.1	Werkwijze	10
3.2	Landschappelijke setting	10
3.3	Historische, huidige en toekomstige situatie	10
3.4	Bewoningsgeschiedenis	14
3.5	Archeologisch bekende waarden	16
3.5.1	Archeologische Monumentenkaart (AMK)	16
3.5.2	Archis2	16
3.5.3	Eerder uitgevoerde archeologische en andere onderzoeken	17
3.5.4	Numismatisch informatiesysteem (NUMIS)	18
3.5.5	Gebouwde monumenten	19
3.6	Archeologische verwachting	19
4	Veldonderzoek	20
4.1	Werkwijze	20
4.1.1	Begeleiding	20
4.1.2	Opgraving	21
5	Resultaten	22
5.1	Inleiding	22
5.2	Begeleiding	22
5.3	Opgraving	22
5.3.1	Sporen en structuren	22
5.3.2	Profiel en bodemopbouw	25
5.4	Conclusie	26
5.4.1	Middeleeuwen	26
5.4.2	Vestingperiode	28
5.4.3	Recente perioden	28
6	Vondsten	29
6.1	Inleiding	29
6.2	Aardewerk (J.B. Veenstra)	29
6.3	Metaalvondsten	30
6.3.1	Militaria	30
6.3.2	Huisraad	31
6.3.3	Gereedschap	31
6.3.4	Kledingaccessoires en sieraden	32
6.3.5	Bouwmateriaal	33
6.4	Munten	33
6.5	Bouwmateriaal	35

6.6	Overige vondsten	36
6.6.1	Natuursteen.....	36
6.6.2	Glas	36
6.6.3	Leer	36
6.6.4	Hout.....	36
6.6.5	Faunaresten	37
6.7	Conclusie	37
7	Evaluatie	39
7.1	Synthese	39
7.2	Conclusie	39
8	Literatuur	42

- Bijlage 1: Locatie plangebied
- Bijlage 2: Archeologische basiskaart
- Bijlage 3: Muntvondsten centrum Coevorden
- Bijlage 4: Cultuurhistorische kaart (KICH)
- Bijlage 5: lijst rijksmonumenten centrum Coevorden
- Bijlage 6: Sporenlijst
- Bijlage 7: Vlaktekeningen en profiel
- Bijlage 8: Vondstenlijst
- Bijlage 9: Vondstdeterminatielijsten
- Bijlage 10: Programma van Eisen

1 Samenvatting

In opdracht van Kasteel Coevorden B.V. is door Grontmij een archeologisch veldonderzoek uitgevoerd voorafgaande aan de bouw van nieuwbouw grenzend aan het bestaande pakhuis De Vlijt te Coevorden. Aan de noordoostzijde van het pakhuis is een aanbouw met diepe onderkeldering tot 3,4 m beneden maaiveld gebouwd. Het archeologische onderzoek bestond uit een bureauonderzoek, een archeologische begeleiding en een definitief onderzoek in de vorm van opgraving. In dit rapport worden de bevindingen en resultaten van die verschillende onderdelen in samenhang gepresenteerd. Het onderzoek is uitgevoerd op basis van een door het bevoegd gezag (gemeente Coevorden) opgesteld Programma van Eisen.

Het onderzoeksgebied ligt in het centrum van de vestingstad Coevorden op korte afstand van het kasteel Coevorden. Op basis van historische kaarten ligt het onderzoeksgebied aan de rand van het laatmiddeleeuwse kasteelterrein en kunnen resten van de kasteel- en de citadelgracht verwacht worden. Mogelijk kunnen binnen het onderzoeksgebied resten van de middeleeuwse motte worden aangetroffen.

Tijdens het archeologisch onderzoek bij pakhuis De Vlijt te Coevorden de archeologische resten zijn aangetroffen die globaal in drie perioden kunnen worden onderverdeeld. De oudste periode betreft de Late Middeleeuwen wanneer de motte met het kasteel Coevorden omringd is door een ronde gracht. Deze kasteelgracht is in het onderzoek over de gehele breedte aangetroffen. Zowel de insteek aan de binnenzijde als die aan de buitenzijde is in het profiel gedocumenteerd. In die grachtvulling zijn resten aangetroffen van beschoeiing en de funderingspalen van (een) constructie(s), die zich deels in de gracht zal/ zullen hebben bevonden. Het vondstmateriaal is voornamelijk keramiek en metaal, met daarnaast enkele vondsten van steen, glas en leer. De periode waaruit het vondstmateriaal dateert is de late Middeleeuwen en voornamelijk de periode 15^e-16^e eeuw. Deze datering komt overeen met de datering van de demping van de kasteelgracht (met de aanleg van de citadelgracht) aan het eind van de 16^e eeuw (waarschijnlijk omstreeks 1580).

Daarnaast zijn mogelijk resten aangetroffen van de gracht van een van de tot de citadel behorende dwingers. Eveneens is een deel van de bij de citadel horende gracht aangetroffen (aangelegd rond 1580). Tussen de kasteelgracht en de citadelgracht is een kleine verbinding aangetroffen, die mogelijk betekent dat de kasteelgracht nog was niet gedempt tijdens de aanleg van de citadel gracht.

De derde en laatste periode betreft de latere 19^e en de 20^e eeuw. In deze periode na de demping van de citadelgracht en de aanleg van de haven, heeft in het onderzochte gebied bewoning gestaan. Hiervan zijn geen resten in het veldonderzoek aangetroffen. Bij de bouw van het pakhuis De Vlijt in 1905 is de bestaande bebouwing op het terrein, waaronder ook het gedeelte dat nu is onderzocht, gesloopt. De tijdens het onderzoek aangetroffen afdekkende toplaag is het resultaat van dergelijke activiteiten. In deze toplaag zijn sporen van verstoringen waargenomen en diverse vondsten.

De vondsten uit het onderzoek betreffen voornamelijk keramiek en metaalvondsten, daterend uit de periode Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd. Onder de metaalvondsten bevindt zich een muntschat bestaande uit zeven zilveren munten uit verschillende muntplaatsen daterend uit de periode 1265-1277. Daarnaast zijn diverse metaal- en andere vondsten aangetroffen die verband houden met de vele krijgshandelingen die hier bij het kasteel hebben plaatsgevonden.

2 Inleiding

2.1 Algemeen

In opdracht van Kasteel Coevorden B.V. heeft Grontmij Nederland B.V. een archeologisch onderzoek uitgevoerd ter plaatse van de te realiseren onderkeldering van nieuwbouw grenzend aan het bestaande voormalige pakhuis De Vlijt te Coevorden. Het onderzoek heeft bestaan uit een bureaustudie, het uitvoeren van een archeologische begeleiding conform protocol opgraven en definitief onderzoek (opgraving) en de rapportage over deze onderdelen. Het onderzoek is uitgevoerd op basis van het Programma van Eisen (PvE) opgesteld in opdracht van de gemeente Coevorden (Van der Kuijl, 2009; zie Bijlage 10). De gemeente Coevorden treedt in deze op als bevoegde overheid.

De totale oppervlakte van het te onderzoeken terrein bedraagt circa 0,03 hectare. De exacte locatie van het plangebied wordt weergegeven in Bijlage 1. Het maaiveld ter plaatse van het plangebied ligt gemiddeld op circa 11 m boven NAP.

De betreffende werkzaamheden zijn conform de richtlijnen van het handboek Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 3.2) uitgevoerd. Grontmij beschikt over een eigen opgravingsvergunning afgegeven door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

Afbeelding 2.1 Pakhuis De Vlijt, gezien vanaf de haven. Rechts het plangebied (foto Grontmij).

2.2 Aanleiding en doel

De reden voor het archeologisch onderzoek is de bepalingen in het *Bestemmingsplan Coevorden centrum, centrumvoorzieningen 2*. Hierin is opgenomen de aanleg van een bouwput voor de uitbreiding van het voormalige pakhuis De Vlijt als onderdeel van de bouwwerkzaamheden

voor een hotel. De aanbouw aan het pakhuis wordt tot 3,4 m beneden maaiveld onderkeldert. Onderhavig onderzoek is uitgevoerd in het kader van voorgenomen graafwerkzaamheden voor de aanleg van nieuw gebouw met een kelder. De bodemingrepen die gepaard gaan met de geplande realisatie zullen eventueel aanwezige archeologische resten in de bodem verstoren en/of vernietigen.

De gemeente Coevorden heeft als bevoegd gezag in overleg met de provinciaal archeoloog van Drenthe vastgesteld dat een definitief onderzoek door middel van opgraving noodzakelijk is om de ter verstoren archeologische resten te documenteren en de vondsten te bergen. De voorbereidende civieltechnische werkzaamheden dienen archeologisch begeleid te worden. De uitvoeringsvoorwaarden voor deze archeologische werkzaamheden zijn vastgelegd in het Programma van Eisen.

Doel van het onderhavige onderzoek is om aanwezige archeologische waarden in het onderzoeksgebied in kaart te brengen, te documenteren en te bergen.

2.3 Onderzoeksvragen uit het PvE

Het vigerende PvE is opgesteld voor een groter plangebied dan het onderhavige onderzoeksgebied. Dit betekent dat de in het PvE opgenomen onderzoeksvragen niet in alle gevallen (alleen) van toepassing zijn op het onderhavige onderzoeksgebied of dat ten aanzien van de beantwoording ervan beperkingen bestaan vanwege de beperkte omvang van het onderzochte gebied. Het archeologisch onderzoek dient, voor zover mogelijk, antwoord te geven op de in het PvE gestelde onderzoeksvragen:

1. Zijn er sporen en structuren aanwezig uit de vestingperiode (voor 1850) en daarvoor, zoals de citadelgracht uit de 16^e eeuw en zo ja, wat is de ruimtelijke verspreiding (horizontaal en verticaal) en de aard en ouderdom van deze sporen?
2. Wat is de totale dikte van het archeologisch waardevolle pakket?
3. Is er een fasering aan te brengen tussen de sporen (chronologische en diachrone ontwikkeling van sporen en structuren) en wat is de conserveringstoestand van de archeologische resten?
4. Zijn er op de onderzoekslocatie restanten aanwezig die toegewezen kunnen worden aan de verbouwing van het kasteel en motte tot citadel in 1581 en zo ja, waaruit bestaan deze?
5. Kunnen op basis van de datering en de aard van de *mobilia* uit de gracht relaties gelegd worden met de historische overgeleverde gebeurtenissen rondom het kasteel, bijvoorbeeld de diverse belegeringen, herstelwerkzaamheden en verbouwingen door de eeuwen heen?
6. Zijn er nog sporen aanwezig van de oude voorburcht en het daar in het begin van de 16^e eeuw aangelegde rondeel en halve maan?
7. Zijn er nog sporen aanwezig die toegeschreven kunnen worden aan het 'Verwulft Pulvermagazijn' uit het eerste kwart van de 18^e eeuw?
8. Zijn er aan de noordkant van pakhuis De Vliet nog sporen aanwezig van de voormalige 'stenen poort', een stenen overbrugging van de citadelgracht die af te sluiten was met een boom in het water?
9. Waartoe behoren de in 2008 door RAAP aangetroffen muurresten (uitbraaksleuven) ter hoogte van het bruggenhoofd en wat is de functie geweest (bijv. fundament van een brug)?
10. Kan op grond van de aangetroffen sporen en structuren en de datering van het vondstenspectrum herleid worden rond welke periode de feitelijke bewoning van het kasteel beëindigd wordt en zo ja, of er een duidelijke samenhang is tussen de beëindiging van de bewoning van het kasteel als onderdeel van de citadel en het einde van Coevorden als vestingstad?
11. In hoeverre is de militaire component aanwijsbaar in het vondstenspectrum? Wat vertellen de aangetroffen *mobilia* over het dagelijks leven? Kan op basis van de vondsten bepaald worden of er sprake is van een relatieve welstand van de (militaire) bevolking?
12. Kunnen op basis van het vondstenspectrum in zijn geheel handelsnetwerken worden onderscheiden, bijvoorbeeld met de aangrenzende Duitse regio of de noordelijke regio? Zijn er op grond van het vondstenspectrum specifieke relaties aan te wijzen met andere gebieden waar de in Coevorden gestationeerde soldaten gedurende de vestingperiode van oor-

sprong vandaan kwamen, bijvoorbeeld het gewest Holland of Friesland en buiten Nederland: Spanje, Frankrijk, Duitsland of Engeland en Schotland.

13. Zijn er aanwijzingen voor de grote stadsbrand van 1508 en zo ja, waaruit bestaan deze aanwijzingen?
14. Zijn er op de overgang van de stadsbewoningslaag naar het pleistocene zand sporen of vondsten aanwezig van een prestedelijke bewoning in de Vroege Middeleeuwen of mogelijk nog oudere sporen die teruggaan tot in de prehistorie?
15. Welke beheersmaatregelen zouden getroffen kunnen worden voor het behoud in situ van de directe omgeving van de vindplaats?
16. Hoe zouden de aangetroffen sporen en structuren eventueel na de opgraving gevisualiseerd kunnen worden voor de bezoekers van het hotel?

3 Bureauonderzoek

3.1 Werkwijze

Het doel van het bureauonderzoek is om de bekende en potentiële archeologische waarden van het plangebied in kaart te brengen. Hierbij is gebruik gemaakt van bodemkaarten en van geologische, topografische en historische kaarten, het Archeologisch Informatiesysteem (Archis2) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Archeologische Monumentenkaart (AMK), de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) en overige relevante literatuur. Aan de hand van deze gegevens is een specifieke archeologische verwachting opgesteld.

3.2 Landschappelijke setting

De afzettingen die in het onderzoeksgebied aan de oppervlakte voorkomen, dateren uit het Pleistoceen en Holoceen (zie Tabel 3.1). Het onderzoeksgebied ligt in de bebouwde kom van Coevorden en staat op de geologische, geomorfologische en bodemkaarten als niet gekarteerd weergegeven. Op basis van de gegevens buiten de bebouwde kom van Coevorden wordt de landschappelijke situatie in en rond het onderzoeksgebied gekenmerkt door pleistocene zandgronden, waarop wel of geen veengroei heeft plaatsgevonden¹. De vorming van veen wordt bepaald door de relatieve hoogteligging van de bodem: op de relatief lager gelegen zandgronden vormt zich onder invloed van een geleidelijke vernatting gedurende het Holoceen een pakket veen. Op basis van de geschiedenis van Coevorden is bekend dat Coevorden is ontstaan op een relatief hoog gelegen zandrug door het Bourtangerveen. Gezien het feit dat het onderzoek heeft plaatsgevonden in een van de oudste delen van Coevorden, is het waarschijnlijk dat het plangebied deel uitmaakt van deze hoger gelegen zandrug, waarop zich geen veen heeft gevormd.

Tabel 3.1 Indeling van het Kwartair

chronostratigrafie		jaren geleden		
Kwartair	Holoceen	Subatlanticum	3.000 - heden	
		Subboreaal	5.000 - 3.000	
		Atlanticum	8.000 - 5.000	
		Boreaal	9.000 - 8.000	
		Preboreaal	10.000 - 9.000	
	Pleistoceen	Laat		130.000 - 10.000
			<i>Weichselien (ijstijd)</i>	120.000 - 10.000
			<i>Eemien</i>	130.000 - 120.000
		Midden		800.000 - 130.000
			<i>Saalien (ijstijd)</i>	200.000 - 130.000
			<i>Elsterien (ijstijd)</i>	400.000 - 315.000
Vroeg		2.400.000 - 800.000		

3.3 Historische, huidige en toekomstige situatie

De onderzoekslocatie grenst aan de noordzijde direct aan het voormalige pakhuis De Vlijt. Dit uit het begin 20^e eeuw daterende gebouw was tot het midden van de 20^e eeuw in gebruik als pakhuis. Het is sindsdien niet meer in gebruik. Het gebouw staat op een locatie waar zich in het verleden de gracht bevond van het kasteel Coevorden. De kasteelgracht om de kasteelmotte is mogelijk al aangelegd in de 12^e eeuw en is gedempt rond 1580. In die periode wordt het kasteel

¹ Geraadpleegd via Archis 2.

uitgebreid tot een citadel met vijf bastions, of dwengers, omringd door een nieuwe gracht. Hierbij wordt de oude laatmiddeleeuwse kasteelgracht om de motte gedempt. Na 1735 besloot de Raad van State dat de citadel met gracht geen belang meer hadden voor de landsverdediging, waarna zowel het kasteel, de citadel als de citadelgracht in verval raakten. Deze gracht werd uiteindelijk in de 19^e en 20^e eeuw gedempt. Een deel van de citadelgracht bleef open als deel van de huidige Haven. Begin 20^e eeuw werd het aan het plangebied grenzende pakhuis De Vlijt gebouwd.

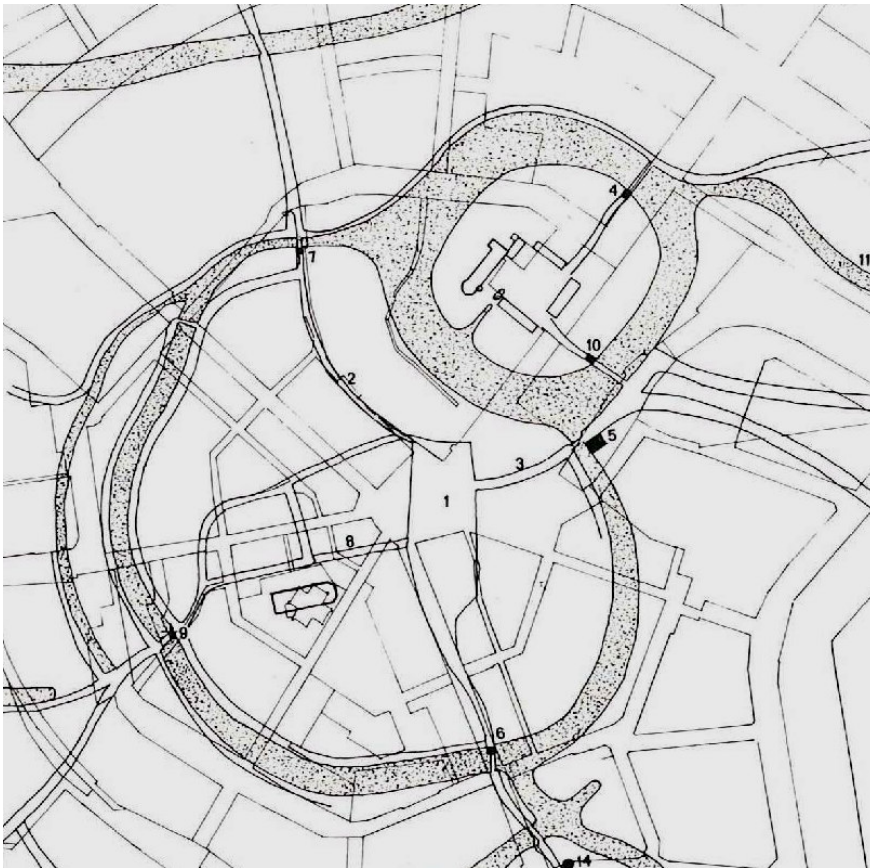
Afbeelding 3.1 Plattegrond van Coevorden door Jacob van Deventer (ca. 1560), plangebied in blauw (bij benadering).

Op Afbeelding 3.1 staat de situatie voorafgaand aan de bouw van de citadel rond het kasteel weergegeven.² De kaart is in circa 1555 vervaardigd door Jacob van Deventer in opdracht van koning Philips II en is de beste benadering van de laatmiddeleeuwse situatie (ouder kaartmateriaal ontbreekt). In afbeelding 3.2 zijn details van de kaart van Jacob van Deventer geprojecteerd op de huidige topografie. We zien het kasteel met daaromheen een ronde kasteelgracht. Twee bruggen verbinden het kasteelterrein met het omringende gebied: ter hoogte van nummer 4 de noordelijke houten poort en brug en ter hoogte van nummer 10 de oostelijke stenen poort en brug.³

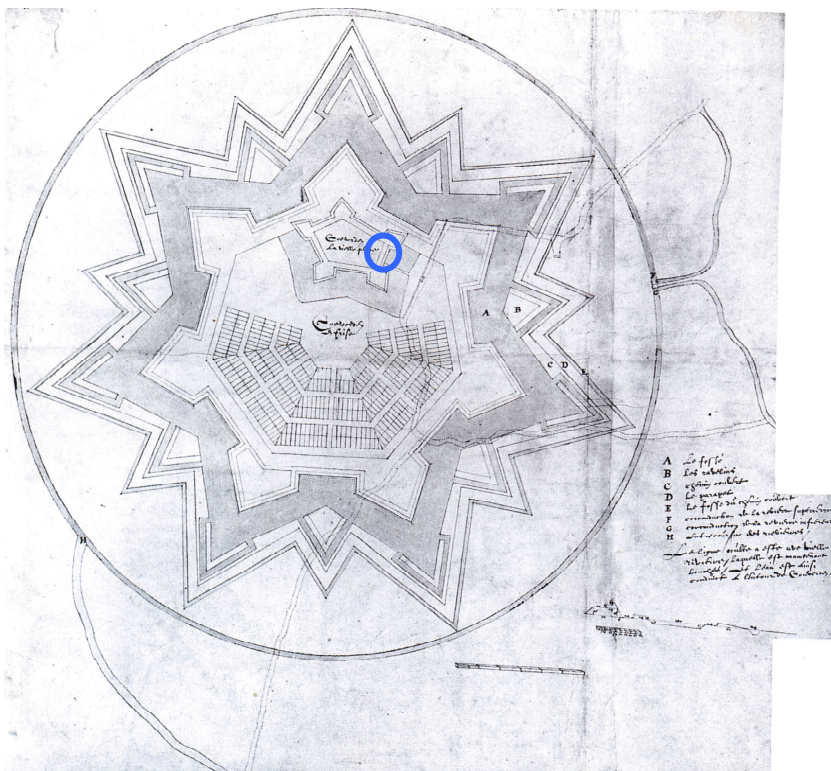
Ruim vijftig jaar later is de situatie geheel veranderd. Afbeelding 3.3 geeft de situatie rond 1612 weer. Hierop is de vesting Coevorden zichtbaar met in het midden de citadel met de vijf bastions. Op afbeelding 3.4 is de situatie rond 1790-1795 zichtbaar. In deze fase zijn de citadel en kasteel al in verval geraakt. Hierop is te zien dat er in het plangebied bebouwing aanwezig is. De aard van de bebouwing onduidelijk. Afbeelding 3.5 is afkomstig uit het grondplan van Coevorden uit 1820. Hierop is zichtbaar dat het plangebied onbebouwd is.

² Kaartmateriaal is onder andere beschikbaar gesteld via de Gemeente Coevorden.

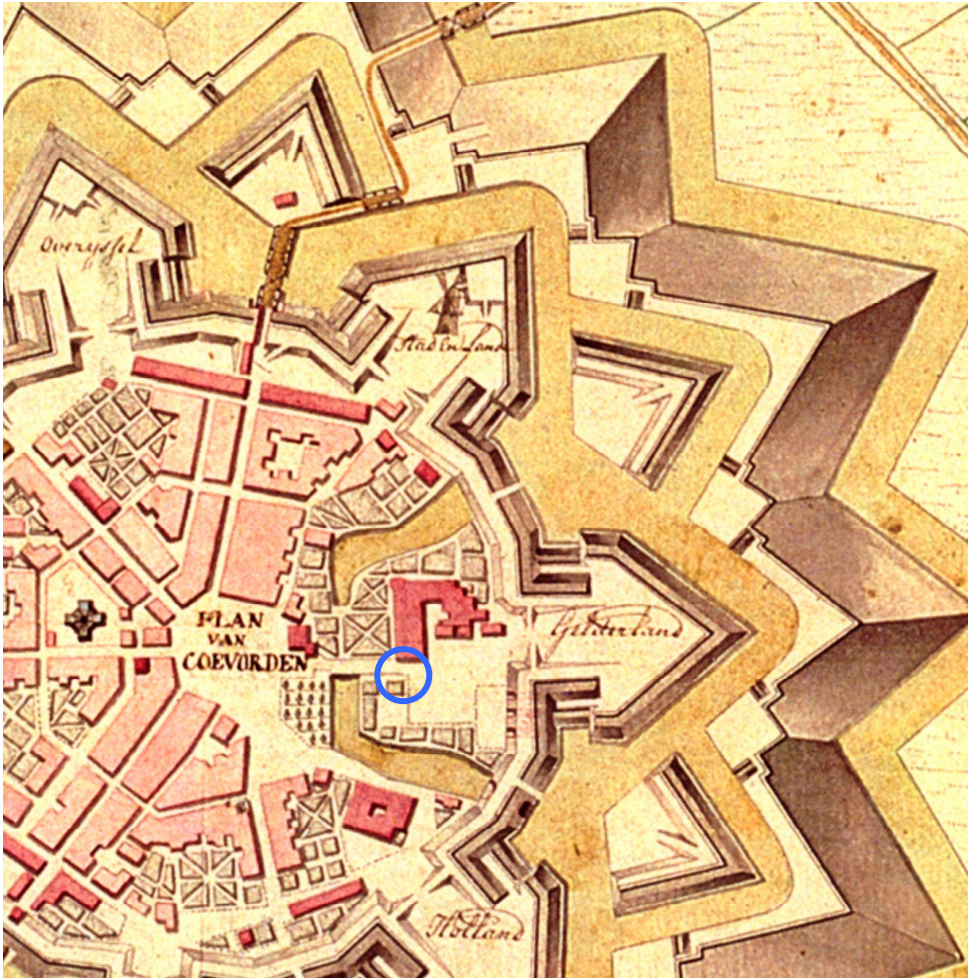
³ Andere details betreffen wegen en poorten van de laatmiddeleeuwse nederzetting.

Afbeelding 3.2 Gedeelte van de kaart van Jacob van Deventer uit 1555 over de huidige topografie (naar Janssen, 1985, afb. 8). 1 – Markt; 2 – Drentse straat (huidige Weeshuistraat); 3 – straat naar slot en molen (niet meer in de latere vesting gehouden); 4 – poort naar het Bijsterveld; 5 – watermolen, molenbrug en stuw; 6 – Twentse poort; 7 – Drentse poort; 8 – Kerkstraat; 9 – Sallandse poort; 10 – stenen poort; 11 – Drostendiep; 12 en 13 – buiten kaartbeeld; 14 – windmolen.

Afbeelding 3.3 Coevorden rond 1612 met in blauw het plangebied (bij benadering).

Afbeelding 3.4 gedeelte van de plattegrond van Coevorden in 1790-1795 (door J.H. Schuller) met in blauw het plangebied (bij benadering).

Afbeelding 3.5 gedeelte van de Kadastrale Minuut van Coevorden (1820) met in blauw het plangebied (bij benadering).

3.4 Bewoningsgeschiedenis

De oorsprong van de huidige plaats Coevorden gaat terug tot in de Middeleeuwen.⁴ De nederzetting ontstaat op een zandrug nabij een doorwaadbare plaats (voorde) in het Schoonebeekerdiep. Deze zandrug en voorde maken deel uit van de enige begaanbare route door het Bourtangerveen en vormen een deel van de doorgaande route van Westfalen (Munster) naar Groningen. Deze strategische ligging maakt de plek voor machthebbers van groot belang. Politiek gezien valt Coevorden vanaf 1024 onder de heerschappij van de bisschoppen van Utrecht, die het graafschap Drenthe als belening in hun bezit krijgen. In 1046 wordt dit bevestigd door keizer Hendrik III (keizer van het Heilig Roomse Rijk). De oudste vermelding van de plaatsnaam Coevorden dateert uit 1141 in een oorkonde waarin sprake is van een zekere Fredericus van Cuvor[de], die als getuige genoemd wordt. In een andere oorkonde uit 1148, worden boeren opgedragen pacht af te dragen aan een huis bij 'Koiforde'.

De oudste vermelding van het kasteel stamt uit 1141 wanneer bisschop Herbert van Bierum de zittende kastelein⁵ vervangt door zijn broer Ludolf. Het kasteel te Coevorden is de zetel van de kastelein. De bisschop maakt het kasteleinsambt erfelijk. Als gevolg van het erfelijk maken van het kasteleinsambt, gaan de nazaten van Ludolf zich steeds meer als onafhankelijke heren gedragen. Wanneer bisschop Otto II van Lippe in 1227 orde op zaken wil stellen, leidt dit tot de befaamde slag bij Ane.⁶ Bisschop Otto II van Lippe verliest de slag tegen de Drenten en Coevordenaren, die onder leiding staan van Rudolf II van Coevorden. Tijdens deze slag sneuvelt onder andere ook bisschop Otto. In de volgende jaren vinden er een aantal veldtochten plaats, onder leiding van de nieuwe bisschop van Utrecht, Wilbrand van Oldenburg. Uiteindelijk weet de bisschop de Drenten te onderwerpen. Tot het eind van 14^e eeuw bleef Coevorden en het kasteel min of meer zelfstandig opereren totdat in 1402 Reinoud IV definitief afstand deed van zijn rechten en het kasteel opgaf.

Kasteel

In eerste instantie is het kasteel aangelegd als motte, dat wil zeggen een kunstmatig aangelegde heuvel, waarop een houten versterking is aangelegd. Wanneer deze motte is opgericht, is niet bekend. Wel is bekend dat wanneer Coevorden in 1024 onder het bewind van het bisdom Utrecht komt, de bisschop een burggraaf aanstelt op de burcht. In 1024 is dus al een versterking in Coevorden aanwezig. Dergelijke verdedigbare kasteelmottes waren doorgaans omringd door een gracht. Materiaal uit de gracht zal zeer waarschijnlijk gebruikt zijn voor het opwerpen van de motte.

De eerste stenen bebouwing van het kasteel wordt waarschijnlijk in de 13^e eeuw aangelegd. Nog steeds is er sprake van een motte. Opgravingen door J. Renaud (in 1958 en 1968) tonen aan dat het kasteel omringd was door een gracht die (plaatselijk) pal tegen het kasteel aanlag. Na verloop van tijd is de motte waarschijnlijk vergroot om meer ruimte te bieden voor uitbreiding van het kasteel.⁷ Deze situatie blijft voortduren tot in het midden van de 16^e eeuw.

Na de verovering van het kasteel door Schenk van Toutenburg in 1536 kreeg deze opdracht van Karel V de beschadigingen aan het kasteel en de verdedigingswerken door het beleg te herstellen. Deze werkzaamheden duurden voort tot 1551.⁸ Het kasteel Coevorden bestond in die periode uit een stenen hoofdgebouw met bijgebouwen. Daaromheen een aarden ringwal met gracht en op de kruin van de wal en aan de voet langs de gracht een palissade. De ver-

⁴ Zie onder meer Gras, 1998; Grooten, 1969; Janssen, 1973; 1985; Kleis, 2004; 2005; 2008; Veenhoven, 1969. Oudere, prehistorische vondsten zijn bekend uit Coevorden (zie onder meer Beuker, z.j.); er is echter nog geen duidelijk beeld bekend van de bewoningslocaties uit die vroegste perioden.

⁵ Een kastelein in deze hoedanigheid, is een rentmeester die het bezit beheert in de afwezigheid van de heer, in dit geval de in Utrecht zetelende bisschop.

⁶ Hoewel de exacte locatie van deze veldslag niet bekend is, wordt doorgaans verondersteld dat dit militaire treffen ten zuiden van Coevorden in de omgeving van het huidige Hardenberg heeft plaatsgevonden.

⁷ Deze opgravingen zijn (helaas nog) niet gepubliceerd. Gegevens zijn ontleend aan de transcriptie van een lezing gegeven door Renaud in 1968 te Coevorden over de voorlopige resultaten van zijn opgravingen.

⁸ Janssen, 1973, 77.

sterkingen bestonden verder uit een rondeel (een lage, brede aarden 'toren') met daarop geschut, mezekouwen of 'mesecouwen' (houten in de gracht uitgebouwde kazematten bedoeld voor flankerend vuur met lichte vuurwapens, bijvoorbeeld haakbussen) en staketsels die in de gracht stonden. Deze houten constructies stonden waarschijnlijk aan de binnenkant (kasteelzijde) van de gracht. Houten kazematten (mezekouwen) waren aan de zuidzijde van het hoofdgebouw en bij de poorten aangelegd.⁹ In de jaren 1551-1552 worden de wallen op last van Karel V weer geslecht en raakt het kasteel in verval. Op de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1555 staan het kasteel en bijgebouwen afgebeeld omringd door een gracht (zie afbeelding 3.1). Dit is de situatie nadat de vestingwerken (grotendeels) zijn afgebroken. Binnen het kasteelterrein lag nog een rechte korte gracht die het hoofdgebouw scheidde van de bijgebouwen. In 1576 is het kasteel in verval. In de jaren 1579-1580 worden herstelwerkzaamheden en een nieuwe uitleg van de vesting ter hand genomen door Johan van Kornput op bevel van de stadhouder George van Lalaing, graaf van Rennenberg. Er wordt een nieuwe wal om het kasteel aangelegd met vijf bastions en daaromheen een brede gracht. In 1580 waren en nog maar twee bolwerken gereed en is begonnen met de aanleg van verdedigingswerken rond de nederzetting. Deze uitleg werd ontworpen door de vestingbouwkundige Adriaan Anthonisz. uit Alkmaar. Het kasteel en de stad waren in 1580-1581 niet voldoende beschermd tegen de Spaanse aanvallers, die de vesting innamen. In de periode tussen 1581 en 1592 wordt de vesting rond het kasteel verder afgebouwd onder leiding van Francisco Verdugo. De stad Coevorden is dan omgeven door een wal en een smalle gracht. In 1592 wordt de vesting heroverd door de Staatse troepen onder aanvoering van Maurits en Willem Lodewijk. De belegering van Coevorden is in Blaeu's *Toonneel der Steden* uit 1649 grafisch weergegeven (zie afbeelding 3.6).

Afbeelding 3.6 "Coevordia obsessa et capta", gedeelte uit de kaart van de belegering door Staatse troepen van Maurits en Willem Lodewijk (uit Blaeu, *Tonneel der steden*, 1649).

⁹ Janssen, 1973, 79; Janssen, 1985, 114.

De grote uitleg van de vesting Coevorden vindt plaats in het begin van de 17^e eeuw (1605-1613) naar de ontwerpen van Paulus Simonsz. In deze nieuwe uitleg is ook het radiale stratenplan binnen de vesting opgenomen naar het ontwerp van Jan Suermondt van de Bosch. In de periode 1648 (Vrede van Munster) tot 1672 raakte de vesting opnieuw in verval. Het garnizoen werd ingekrompen en de vestingwerken waren in slechte staat. Wanneer in 1672 Coevorden werd belegerd door Bernhard van Galen, bisschop van Munster, is de verdediging niet in staat de aanvallen af te slaan en wordt de vesting veroverd door de Munstersen. Nog in december van datzelfde jaar wordt de vesting heroverd door de staatse troepen, onder leiding van Rabenhaupt. Aan het begin van de 18^e eeuw werden de vestingwerken verbeterd onder leiding van Menno van Coehoorn.

De vesting kwam nog een laatste maal 'in actie'. In 1813/14 werden de in de vesting gelegerde Franse troepen belegerd door Kozakken. Het einde van het vestingtijdperk begon in de laatste kwart 19^e eeuw met de afbraak van de porten, het slechten van de wallen en het dempen van een groot deel van de grachten.

3.5 Archeologisch bekende waarden

3.5.1 Archeologische Monumentenkaart (AMK)

De Archeologische Monumentenkaart bevat een overzicht van belangrijke archeologische terreinen in Nederland. De terreinen zijn beoordeeld op verschillende criteria (kwaliteit, zeldzaamheid, representativiteit, ensemblewaarde en belevingswaarde). Op grond daarvan zijn de terreinen ingedeeld in categorieën met archeologische waarde, hoge archeologische waarde en zeer hoge archeologische waarde (o.a. de beschermde monumenten). De AMK is in samenwerking met de betreffende provincie en gemeentelijk archeologen ontwikkeld.

Het onderzoeksgebied ligt binnen de begrenzingen van een terrein van hoge archeologische waarde (Monumentnummer 14521) (zie Bijlage 2). Het betreft de historische binnenstad van Coevorden binnen de begrenzingen van de vestingwerken inclusief grachten.

3.5.2 Archis2

In Archis2 van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) staan alle bekende archeologische waarnemingen, vondstmeldingen en onderzoeksmeldingen geregistreerd. In het plangebied zijn geen waarnemingen en meldingen geregistreerd. In Archis staan 14 waarnemingen geregistreerd in de directe omgeving van het plangebied De Vlijt (zie Tabel 3.2 en Bijlage 2). Deze waarnemingen betreffen voornamelijk vondsten gedaan tijdens een van de onder genoemde archeologische onderzoeken. Vondsten geregistreerd onder waarnemingsnummers 47071 en 300352 zijn afkomstig van een door de Stichting Archeologie & Monument (SAM) uitgevoerd onderzoek achter het voormalige postkantoor. Bij de begeleiding van het graven van de een put voor een betonnen brugpijler (waarnemingsnummer 415718) zijn diverse vondsten aangetroffen.¹⁰

Tabel 3.2 Archis-waarnemingen in de directe omgeving van het plangebied

Waarnemingsnummer	Locatie	Type onderzoek	Bijzonderheden
30385	Kasteel	Opgraving in 1968	
35196	Centrum Coevorden (exacte vindplaats onbekend)	Losse vondst van een munt	
35200	Centrum Coevorden (exacte vindplaats onbekend)	Losse vondst van munt	Osnabruck, 13 ^e eeuw
47071	Bouwput achter voormalig postkantoor	2 leren schoenfragmenten gevonden tijdens onderzoek door SAM	Eerste helft 16 ^e eeuw
47072	Haven	Losse vondsten van keramiek (steengoed)	Late Middeleeuwen B (1250-1500)
300144	Huis aan Markt	Keramiek (steengoed kan),	Gevonden tijdens uitgraven

¹⁰ Zie Frikken, 1996.

		ijzeren kanonskogel	benedenverdieping; kan dateert uit 15 ^e eeuw
300229	Bouwput ter plaatse van voormalig ziekenhuis	Metaaldetectorvondst: 1 ijzeren blokgewicht	
300352	Bouwput achter voormalig postkantoor	3 koperen munten gevonden tijdens onderzoek door SAM	1 munt betreft oord van Philips II (1555-58)
401095	Markt en Haven: vier deelonderzoeken	Gracht (met dempingsmateriaal), bewoningslaag	
415718	Pakhuis de Vlijt	Vondsten uit bouwput voor brugpijler	Daterend uit Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd
415738	Weeshuisweide	Vondsten uit archeologische begeleiding	Alle vondsten uit de bouwvoor, daterend uit Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd
423957	Weeshuisstraat 20	Vondsten uit archeologische begeleiding	Nieuwe tijd
423959	Kasteelplein	Baksteenfragment (kloostermop) uit archeologische begeleiding	Late Middeleeuwen A (1050-1250)
423969	Kasteel	Vondsten gedaan tijdens booronderzoek	Keramiek (aardewerk, steengoed, porselein, o.a. fragment Kogelpot,), vuursteen, metaalvondsten (musketkogel, spijker)

In de binnenstad van Coevorden zijn tijdens opgravingen en andere onderzoeken voornamelijk sporen aangetroffen van de voormalige grachten en gebouwen en daarnaast een groot aantal vondsten. Tijdens de opgravingen is een groot aantal militaire gebruiksvoorwerpen gevonden, variërend van musketkogels tot deksels van kruithoornen. Ook zijn tijdens deze opgravingen op een dieper niveau vuurstenen artefacten aangetroffen. Tevens zijn de grachten van de vesting Coevorden aangetroffen. In de grachtvullingen zijn naast grote aantallen aardewerk en dierlijke botten ook vondsten van metaal, leer, glas en hout aangetroffen. De grachtvullingen bevatten ook mestlagen (zie § 3.6).

Verder zijn er in het onderzoeksgebied veel losse vondsten gedaan door amateurarcheologen. Het betreft voornamelijk metalen voorwerpen. Zo zijn er verschillende munten uit de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd gevonden maar bijvoorbeeld ook een pittentrekker en een ijzeren blokgewicht. Daarnaast is er een *Flint-Rechteck* bijl uit het Neolithicum gevonden. Of deze laatste vondst verband houdt met de aanwezigheid van een nederzetting uit die periode is onbekend. Losse prehistorische vondsten kunnen evengoed meegekomen zijn met aangevoerde grond voor de wallen en andere militaire aardwerken.

3.5.3 Eerder uitgevoerde archeologische en andere onderzoeken

In de directe omgeving grenzend aan het onderhavige plangebied zijn in een aantal archeologische onderzoeken uitgevoerd (zie Tabel 3.3). In 1993 is door leden van de SAM een archeologisch onderzoek uitgevoerd, in de vorm van een begeleiding, ter plaatse van de graafwerkzaamheden achter het voormalige postkantoor.¹¹ Deze begeleiding lag op zeer korte afstand van het onderhavige onderzoek. In het rapport over dit onderzoek wordt melding gemaakt van de aanwezigheid van grote eikenhouten palen die waarschijnlijk onderdeel vormden van de brug over de kasteelgracht. In het kader van de voorbereidingen voor het centrumplan Binnenstad Coevorden zijn in het centrum van Coevorden op verschillende locaties archeologische (voor)onderzoeken uitgevoerd. In 2005 is op vier locaties op en rond de Markt en Haven een inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd (Archis-onderzoeksmelding 14349).¹² Bij dit onderzoek zijn een aantal boringen uitgevoerd langs de

¹¹ Frikken, 1996.

¹² Hekman, 2005.

noordwestkade van de Haven. In 2008 is een archeologische begeleiding uitgevoerd van grondwerkzaamheden ten behoeve van de reconstructie van de Weeshuisweide (Archis-onderzoeksmelding 27455).¹³ Behalve veldonderzoek op de Weeshuisweide is ook een archeologische begeleiding uitgevoerd in een bouwput voor een betonnen brugpijler tegenover het kasteel. De pijler maakt deel uit van een nieuwe fiets- en voetgangersbrug die naast het voormalige pakhuis De Vlijt werd gebouwd. In de bouwput is een deel van de gracht aangetroffen die behoort bij de vestingwerken rondom het kasteel. De vondsten uit deze put dateren uit de 14^e tot 18^e eeuw. Bij de aanleg van een nieuwe kademuur direct ten noorden van het pakhuis De Vlijt is een archeologische begeleiding uitgevoerd van de graafwerkzaamheden (Archis-onderzoeksmelding 46128).

Op iets grotere afstand zijn een aantal archeologische onderzoeken uitgevoerd die relevante informatie hebben opgeleverd voor het plangebied De Vlijt. In 2009 is ter plaatse van het huidige, nieuwe gemeentehuis booronderzoeken, een proefsleuvenonderzoek en vervolgens een opgraving uitgevoerd (Archis-onderzoeksmeldingen 14349, 22541, 29117 en 31260).¹⁴ In de directe omgeving van het plangebied is in 2010 een archeologische begeleiding uitgevoerd op het Kasteelplein bij graafwerkzaamheden voor het herinrichten van het terrein en de vervanging van een rioolbuis (Archis-onderzoeksmeldingen 41888 en 43957).¹⁵ Hierbij zijn geen archeologische waarden aangetroffen.

Tabel 3.3 Onderzoeksmeldingen in het plangebied en in de directe omgeving van het plangebied.

Onderzoeksnummer	Locatie	Type onderzoek	Bijzonderheden
14349	Markt en Haven: vier deellocaties	booronderzoek	
21528	Oostersingel, voormalige brandweerkazerne	Archeologische begeleiding	In noordelijke deel is deel van de laatmiddeleeuwse gracht aangetroffen
22541	Kasteel	Booronderzoek	
22544	Centrum	Booronderzoek	
26016	Weeshuisweide	Begeleiding	
27455	Bruggenhoofd nieuwe fiets- en voetgangersbrug	Archeologische begeleiding	Citadelgracht; vondsten uit 14 ^e -18 ^e eeuw; en rijshout
28990	Centrum: Markt, Haven en Bogas	archeologische begeleiding	Uitgevoerd op kleine deellocaties verspreid over lange tijd
28992	Centrum	Archeologische begeleiding	
29117	Kasteel: nieuwe gemeentehuis	Opgraving	
30226	Weeshuisstraat	Archeologische begeleiding	
31260	Markt: nieuwbouw gemeentehuis	opgraving	
32310	Kasteel	Booronderzoek	Gedempte grachtvulling en laatmiddeleeuwse kasteelgracht
39916	Pakhuis De Vlijt	Archeologische begeleiding en opgraving	
41888	Kasteel	Archeologische begeleiding	
43957	Kasteel	Archeologische begeleiding	
44808	Voormalige brandweerkazerne	Proefsleuvenonderzoek	
46128	Pakhuis de Vlijt: kademuren	Archeologische begeleiding	

3.5.4 Numismatisch informatiesysteem (NUMIS)

NUMIS is een database waarin beschrijvingen zijn te vinden van gevonden munten, penningen en andere numismatische voorwerpen voornamelijk van voor het jaar 1600.

¹³ Hielkema, 2009.

¹⁴ Deze onderzoeken zijn uitgevoerd door Archeodienst en het ARC. De resultaten hiervan zijn op het moment van schrijven nog niet gepubliceerd.

¹⁵ Boekema, 2010.

In NUMIS is een groot aantal munten geregistreerd die gevonden zijn in Coevorden afkomstig uit verschillende tijdperken en Europese landen. De oudste munten die in Coevorden zijn gevonden komen uit de tijd van het Romeins Keizerrijk. Het merendeel van de munten komt de latere Middeleeuwen en de Nieuwe tijd en uit gebieden die in Noord-Nederland en het huidige Duitsland liggen (zie Bijlage 3).

3.5.5 Gebouwde monumenten

In de digitaal raadpleegbare KICH (Kennisinfrastuctuur Cultuurhistorie) staan alle bekende archeologische en bouwkundige monumenten en historisch-geografische informatie samengebracht op een digitale kaart. Via deze kaart zijn cultuurhistorische waarden eenvoudig per gebied op te vragen en te bekijken.

In het centrum van Coevorden staan in KICH 40 gebouwde rijksmonumenten geregistreerd (zie Bijlage 5). Een aantal daarvan heeft betrekking op de bouw en aanleg van het kasteel en de vestingwerken van Coevorden in de 16^e-18^e eeuw. Zo zijn er soldatenonderkomens en militaire opslagplaatsen gebouwd en is de stadsgracht omgelegd om de stad in de toekomst beter te kunnen verdedigen. In de 19^e en 20ste eeuw is veel gebouwd in Coevorden, onder andere de watertoren, de Rijks Hogere Burgerschool en de Sint-Willibrodus kerk zijn in deze periode gebouwd.

In de directe omgeving van het plangebied liggen drie bouwwerken die door de provincie Drenthe als provinciaal monument aangewezen (zie Tabel 3.5).

Tabel 3.5 Provinciale monumenten in de directe omgeving van het plangebied

PLM nummer	type	naam	bouwjaar
PM1-0145	kerk	Gereformeerde Kerk	1912
PM1-0203	burgerwoning	Kasteel 13-21	1925
PM1-0204	burgerwoning	van Heutszsingel 76-84	1905

3.6 Archeologische verwachting

Op basis van de bekende archeologische waarden uit de directe omgeving van het plangebied en met de informatie uit historische bronnen en andere publicaties is in het PvE voorafgaande aan het veldwerk een specifieke archeologische verwachting opgesteld.¹⁶ Onder een 'recent' (eind 19^e – 20ste-eeuwse afdekkend grondpakket met puinresten bevinden zich archeologisch relevante lagen en resten tot circa 3,2 m beneden maaiveld (mogelijke grachtvulling en demping). Hieronder ligt een veenpakket met in de bovenste 30 cm nog enkele puinspikkels en aardewerkfragmenten. Op circa 4,1 m beneden maaiveld ligt de top van het pleistocene zand. Het archeologisch relevante pakket bestaat uit grondsporen (vullingen en dempingen van grachten) en mogelijke resten van stenen en/of houten constructies die verband houden met de voormalige vestingwerken (beschoeiingen, palen, kades e.d.). In deze sporen kunnen vondsten uit de periode vanaf de prehistorie (in de top van het pleistocene zand) tot in de 19^e eeuw aanwezig zijn. De vondsten kunnen bestaan uit keramiek (aardewerk, steengoed en porselein), bouwerkramiek (bakstenen en dakpannen), glas (vensterglas en gebruiksglas), metaal, been en hoorn. De voorwerpen van organische materialen (hout, leer en textiel) kunnen door de goede conserverende omstandigheden die hier waarschijnlijk aanwezig zijn, in goede staat verkeren. Tevens kunnen door deze omstandigheden paleo-ecologische resten aanwezig zijn (pollen en zaden). Deze organische materialen kunnen vooral in de grachtvulling aangetroffen worden.

¹⁶ De hier genoemde dieptes zijn overgenomen uit het PvE.

4 Veldonderzoek

4.1 Werkwijze

De archeologische begeleiding is verricht tussen 10 en 17 maart 2010 door een KNA-archeoloog en een veldtechnicus. De opgraving is uitgevoerd tussen 7 en 16 juni 2010, eveneens door een KNA-archeoloog en een veldtechnicus. In beide gevallen stond het veldonderzoek onder leiding van een senior KNA-archeoloog en is assistentie verleend door een amateur-archeoloog van de Stichting Archeologie & Monument uit Emmen.¹⁷

4.1.1 Begeleiding

De archeologische begeleiding is uitgevoerd conform het hiervoor opgestelde PvE¹⁸ en de geldende kwaliteitseisen volgens de KNA versie 3.2. De begeleiding had tot doel alle aan te snijden archeologische en bouwhistorische resten zoveel mogelijk in kaart te brengen en vrijkomende sporen en vondstmateriaal te verzamelen en/of te documenteren. Verder beoogde de begeleiding inzicht te geven in de aanwezigheid van archeologische waarden in het kader van een niet archeologische, bodemversturende activiteit, waarbij de aspecten periodeaanduiding, geologische context, aard (typering) en waarderingsaspecten aan de orde waren. De maximale diepte van het archeologisch te begeleiden deel was gebaseerd op de minimale hoeveelheid grond die verwijderd diende te worden om ter plaatse de aanleg van damwanden mogelijk te maken.

Afbeelding 4.1 Het plangebied voorafgaand aan het veldwerk (tijdens de archeologische begeleiding), rechts pakhuis De Vlijt. Zichtbaar is het sterk aflopende maaiveld richting de Haven (foto Grontmij).

¹⁷ Het veldteam bestond uit J.B. Veenstra (Grontmij), H. Breimer (AB Oost), J.J. Hekman (Grontmij) en P.J. Frikken (SAM).

¹⁸ Van der Kuijl, 2009.

Het oorspronkelijk maaiveld liep sterk af in zuidelijk richting, naar de Haven (zie afb. 4.1). Met betrekking tot de geplande civieltechnische werkzaamheden en de aanleg van damwanden werd de aanleg van een horizontaal vlak noodzakelijk geacht. Het gevolg hiervan was dat de dikte van het te verwijderen pakket grond in het noordelijk deel aanzienlijk dikker was dan dat in het zuidelijk deel (circa 0,50 m in het zuidelijk deel tegenover circa 2 m in het noordelijk deel). Dit was niet voorzien in het opgestelde PvE. Na overleg met de toenmalige procesmanager archeologie van de gemeente Coevorden, dhr. Van der Kuijl, is besloten de aangetroffen archeologische resten (o.a. beschoeiingen van de middeleeuwse kasteelgracht) niet meer te behandelen conform de richtlijnen voor een archeologische begeleiding, maar conform een archeologische opgraving. De maximale diepte van de begeleiding is gedocumenteerd als vlak 1 (zie Bijlage 7: tekening 1, archeologische begeleiding). In het aangelegde vlak van de archeologische begeleiding zijn in totaal 40 sporen aangekrast en gedocumenteerd (zie Bijlage 6: spoornummers 1 t/m 40a).

Een deel van de tijdens de begeleiding aangetroffen laatmiddeleeuwse beschoeiingen en houten palen, viel buiten het oorspronkelijke ruimtebeslag van het voor opgraving in aanmerking komend deel van het plangebied. Geadviseerd werd dit deel van het plangebied eveneens bij het op te graven deel van het plangebied te voegen. Vervolgens werd een selectiebesluit genomen door de gemeente Coevorden waarin besloten werd de aangetroffen resten permanent af te dekken met worteldoek en een zandlaag van circa 0,60 m dik.¹⁹

4.1.2 Opgraving

De werkzaamheden in deze fase vonden plaats in het deel van het plangebied waar de daadwerkelijke nieuwbouw gerealiseerd gaat worden. Ook de opgraving is uitgevoerd conform het hiervoor opgestelde PvE¹⁸ en de geldende kwaliteitseisen volgens de KNA versie 3.2. Dit deel van het plangebied is vooraf afgezet met damwanden. Tussen de oostelijke en westelijke damwand waren stempels geplaatst. Dit ter versteviging van de westelijke damwand, die verzakking van de buitenmuur van pakhuis De Vliet moet voorkomen.

De put is aangelegd in twee helften: eerst is de oostelijke helft verdiept tot op het dekzand, daarna is de westelijke helft verdiept. De reden hiervoor was het krijgen van een lengteprofiel over de breedte van de gracht(en). Dit lengteprofiel is weergegeven in Bijlage 7. Omdat het vlak in verschillende zones werd opgedeeld door de ligging van de stempels, is gekozen om de tussen de stempels gelegen delen aan te duiden als segment. Vanuit noordelijke richting genoemd segment A t/m E. Segment E is buiten beschouwing van het onderzoek gebleven, vanwege het feit dat de bodem hier bestond uit een recent aangebrachte oever ten behoeve van de zuidelijk van het plangebied gelegen haven. Elk segment werd om graaftechnische redenen ingedeeld in een vak 1 en vak 2, waarbij vak 1 het oostelijk deel besloeg en vak 2 het westelijk deel. Elk vak had een gemiddelde afmeting van 6 x 6 m.

Er zijn in totaal vier vlakken aangelegd en afgewerkt. Het eerste vlak betreft de archeologische begeleiding en bestrijkt een groter oppervlak dan de volgende drie vlakken. Vlakken 2 t/m 4 zijn aangelegd binnen de begrenzingen van de metalen damwand voor de bouwput van de onderkeldering. Wegens de beperkingen voor de graafmachine in het bereiken van de werkput tijdens de opgraving, zijn vlakken 3 en 4 niet over het gehele oppervlak van de bouwput aangelegd (zie onder afb. 5.1). De vlaktekeningen zijn opgenomen in Bijlage 7.

¹⁹ Den Hollander (namens Stuurgroep Centrumplan), 26 april 2010.

5 Resultaten

5.1 Inleiding

De resultaten uit het veldonderzoek worden voor zowel de archeologische begeleiding als de opgraving hieronder samen beschreven en geïnterpreteerd. Sporen en vondsten zijn tijdens de opgraving doorgenummerd vanaf de begeleiding.

5.2 Begeleiding

Tijdens de archeologische begeleiding werd in het zuidelijke en westelijk deel van het plangebied in eerste instantie recente ophogingslagen aangetroffen (spoor 1). Onder deze recente laag werden lagen aangetroffen die in verband kunnen worden gebracht met grond- en/of egaliseringswerkzaamheden, die zijn uitgevoerd nadat deze locatie gestane bebouwing is verwijderd (spoor 2 en 3). Deze bebouwing zal ergens gedurende de 19^e eeuw verwijderd zijn: op kaartmateriaal uit het begin van de 19^e eeuw is deze bebouwing nog zichtbaar en in 1910 is het huidige pakhuis De Vlijt gebouwd. In de tussentijd moet de bebouwing verdwenen zijn.

Verder is een lineair-vormig puinspoor aangetroffen (spoor 4), dat mogelijk gediend kan hebben als wegverharding. Hoewel dit puinspoor niet exact gedateerd kan worden, kan het spoor niet ouder zijn dan de 19^e eeuw omdat het de sporen 2 en 3 doorsnijdt.

In het noordelijke en noordoostelijk deel van het plangebied komen sporen tevoorschijn die in verband kunnen worden gebracht met oude grachtvullingen (sporen 7, 8, 10 t/m 13, 34 en 35). De sporen vertonen de typische kenmerken van de vullingen van watergangen: sterk humeus, sterk lemig, gevlekt en veel resten van (drijf)hout. Tussen deze sporen zijn twee parallel lopende beschoeiingen aangetroffen (sporen 14/15 en 36/37). De twee beschoeiingen bestaan uit strak tegen elkaar geplaatste palen met een gemiddelde diameter van 15 tot 20 cm en een lengte van 7 (sporen 36/37) en 5 m (sporen 14/15). Een mogelijk derde beschoeiing is min of meer haaks op de andere twee aangetroffen. Deze reeks palen is minder strak in lijn, maar heeft wel de kenmerkende verspoelde zandlagen eromheen (sporen 30 t/m 33). Tijdens de opgraving is het vervolg van de sporen 14/15 aangetroffen. De beschoeiingen kunnen in verband worden gebracht met de beheersing van de loop en bescherming van de oevers van de gracht. Rondom deze beschoeiingen, is een aantal zwaardere palen aangetroffen (sporen 9, 23, 26 t/m 28 en 40a). Tijdens de opgraving is nog een aantal zware palen aangetroffen (zie § 5.3.1). Het hier beschreven geheel van beschoeiingen en overige palen, wordt op basis van een in een paalkuil aangetroffen fragment Siegburg steengoed (vondstnummer 9 uit spoor 40a), gedateerd in de Late Middeleeuwen (niet ouder dan 14^e eeuw).

In het noordoostelijk profiel zijn eveneens enkele sporen aangetroffen: in het uiterst noordelijk deel een fundering van baksteen. In het zuidoostelijk deel van dit profiel is een 18e-eeuwse waterafvoer aangetroffen (spoor 25). Deze afvoer is opgetrokken uit baksteen (vl2) en gefundeerd op zand (vl1; spoor 19 en 20; zie Bijlage 7).

5.3 Opgraving

5.3.1 Sporen en structuren

Tijdens de opgraving zijn de resten van twee grachten aangetroffen. Van één gracht kon de gehele breedte van oever tot oever gedocumenteerd worden. Van de tweede gracht is slechts de noordelijke oever aangetroffen. Het overige deel van deze tweede gracht bevindt zich in de bedding van de huidige haven. De aangetroffen grachten behoren tot twee verschillende fases van de verdedigingswerken rondom het kasteel Coevorden.

Afbeelding 5.1 Overzicht van de opgraving binnen de metalen damwanden, gezien vanuit pakhuis De Vlijt, zichtbaar zijn de damwanden en stempels (foto Grontmij).

De over de gehele breedte aangetroffen eerste gracht betreft de laatmiddeleeuwse kasteelgracht.²⁰ De vastgestelde breedte bedroeg circa 16 m. De oriëntatie is min of meer NO-ZW. De vulling van de laatmiddeleeuwse gracht bestond van onder naar boven uit een dik pakket zeer humeuze/venige, zwart gekleurde slibvulling, afgedekt door een sterk gelaagd pakket grijs zand met humeuze bandjes. Hierboven bevond zich een sterk ijzerhoudend, lemig pakket zand dat geïnterpreteerd wordt als demping- of ophogingslaag.

De conserveringsomstandigheden in de onderste slibvulling waren zo goed dat in deze vulling een aantal puntgave (metaal)vondsten zijn aangetroffen (zie § 6.3). Langs de noordwestelijke oever van de laatmiddeleeuwse gracht werd een beschoeiing aangetroffen, bestaande uit houten paaltjes met een gemiddelde dikte van circa 15 cm. Deze beschoeiing sluit naadloos aan op de in de begeleiding aangetroffen beschoeiing (sporen 14/15). De totale lengte waarover deze beschoeiing is aangetroffen bedraagt 16,5 m. De beschoeiing volgt de binnenoever van de gracht en is eveneens NO-ZW, waarbij opvalt dat de beschoeiing in de noordoostelijke kant in noordelijke richting afbuigt. De conserveringstoestand van de beschoeiingspalen is dusdanig dat van de palen niet veel meer resteerde dan een afdruk in de zandige oeverlagen (spoor 72).

²⁰ Er worden in Coevorden drie verschillende grachten onderscheiden: de *kasteelgracht*, de middeleeuwse gracht rond het kasteel en motte (12^e-eind 16^e eeuw); de *citadelgracht*, de gracht die om de vestingwerken van de citadel met vijf bastions om het kasteel (1580-1850) en de *vestinggracht*, de gracht om de vestingwerken met zeven bastions rond de stad (begin 17^e eeuw-1850).

Afbeelding 5.2 Drie van de tien aangetroffen zware palen (sporen 47, 49 en 50) (foto Grontmij).

Langs de noordwestelijke oever zijn tien zware palen aangetroffen, die ten opzichte van de beschoeiing circa 2 tot 3 m uit de oever stonden (vlak 1: spoornummer 9; vlak 2: spoornummers 47, 49, 50, 120, 121; vlak 3: spoornummers 125, 126, 127 en 128; zie afbeelding 5.2).²¹ De vierkante of ronde, aangepunt eikenhouten palen staan in een donkergrijze, gevlekte en huimeuze zandlaag die geïnterpreteerd wordt als een grachtvulling (spoornummers 40 en 53). De sporen 41 t/m 46 vormen een smalle geul van donkergrijze zandlaag, die mogelijk te maken heeft met de plaatsing van de eikenhouten palen. In de grachtvulling zijn enkele houten planken en balken aangetroffen (spoornummers 54 t/m 57). Langs de zuidelijke putrand (tegen het pakhuis aan) is verstoorde zone aangetroffen (spoornummers 1, 122 t/m 124). Dit zal waarschijnlijk van verband houden met de bouw van het pakhuis in het begin van de 20ste eeuw. Andere recentere sporen met puinbrokjes (19^e-20ste eeuw) zijn hier tevens aangetroffen (spoornummers 58, 59, 122 t/m 124 en 129).

In eerder uitgevoerde archeologische onderzoeken in de directe nabijheid zijn eveneens dergelijke grote houten palen aangetroffen. Bij een archeologisch onderzoek bij het kasteel zijn verschillende zware eikenhouten palen aangetroffen die in de kasteelgracht waren gezet.²² Deze palissade is opgetrokken uit soortgelijke palen, die echter dicht naast elkaar geplaatst stonden. Ook in de breedte bestaat deze palissade uit meerdere palen. Tijdens een onderzoek in een bouwput achter het voormalige postkantoor door de SAM in 1993 ter plaatse van een deel van de gracht is eveneens een rij van 15 zware palen aangetroffen, die alle op een onderlinge af-

²¹ De houten paal, spoornummer 9, is tijdens de begeleiding aangetroffen in vlak 1 op een locatie die buiten de werkput lag van de opgraving. Deze paal is daarom niet meer in vlak 2 of 3 aanwezig.

²² ROB onderzoek uit 1968 o.l.v. J.G.N. Renaud (niet gepubliceerd). Een foto van deze palen en palissade is afgebeeld in het later gepubliceerde uitgeschreven verslag van de lezing die Renaud in 1968 in Coevorden heeft gehouden, zie www.coevorden.nl/over-de-gemeente/geschiedenis/coevorden/jaartallen-en-gebeurtenissen.

stand van circa 65 tot 70 cm van elkaar geplaatst stonden.²³ Deze palen worden geïnterpreteerd als een beschoeiing van de buitenbocht van de gracht. Een tiental zware eiken palen aan de oostzijde van de bouwput heeft waarschijnlijk deel uitgemaakt van een brugconstructie.

Van een dergelijke regelmaat en/of structuur in onderlinge afstand tussen de palen als in de onderzoeken uit 1968 en 1993, is bij de tijdens onderhavig onderzoek aangetroffen palen geen sprake. De palen zijn (waarschijnlijk tijdens het dempen van de gracht) afgezaagd ter hoogte van het toenmalige waterpeil. Verwijderen van deze aangepunte palen zal een te intensieve opgave geweest zijn.

Tussen en naast de palen met spoornummers 47, 49 en 50 zijn diverse vondsten aangetroffen die mogelijk iets zeggen over de functie van de palen. Aangetroffen werden vijf stenen kanonskogels (vondstnummers 38, 40, 55 en 95), een haakbuskogel (vondstnummer 60) en een ijshaak (vondstnummer 62). Ook is er een fragment bewerkt hout naast deze palen aangetroffen (vondstnummer 22). Naast deze vondsten zijn vlakbij deze palen zeven fragmenten als dakbedekking gebruikt leisteen gevonden, vaak inclusief de spijkergaten waarmee het leisteen werd bevestigd.²⁴ Naast dakbedekking in de vorm van leisteen, zijn rondom deze palen in totaal 18 fragmenten van dakpannen gevonden, waaronder twee complete en één bijna complete.²⁵ Het gaat hierbij voor het grootste deel om dakpannen van het type Oud Hollandse Pan, dat zijn intrede doet in het eind van de 15e eeuw. Bij een ander cluster palen (spoornummers 120, 121 en 127) werd tegen de paal met spoornummer 121 aan, een muntschat gevonden (vondstnummer 86) bestaande uit acht zilveren munten uit de 14^e eeuw. Daarnaast werden rondom deze palen vijf haakbuskogels en een ijzeren kanonskogel gevonden.

Over de interpretatie van deze palen is op basis van de beperkte omvang van de opgraving geen complete en volledige duidelijkheid te krijgen. De palen staan niet allemaal op een regelmatige afstand van elkaar, maar in kleine groepjes. De eikenhouten palen hebben wel allemaal ongeveer dezelfde dikte en allemaal zijn ze aangepunt. Mogelijk vormen de groep palen met spoornummers 47, 49 en 50 en de groep palen met spoornummers 120, 121 en 126 t/m 128 de funderingsresten van één of twee laatmiddeleeuwse/vroeg nieuwetijdse uitbouwen die vanuit de oever in de gracht stonden. Naast de eikenhouten palen zijn in deze zone langs de binnenzijde van de gracht ook diverse vondsten aangetroffen (zie boven) die hiermee te maken kunnen hebben. Het betreffen stenen en ijzeren kanonskogels en haakbuskogels van verschillende diameters en fragmenten bouw materiaal voor dakbedekking. Mogelijk was het dak eerst bedekt met leisteen en later, vanaf het eind van 15^e of begin 16^e eeuw met dakpannen. De vondst van een zware ijzeren ijshaak duidt mogelijk op de mogelijkheid dat deze constructie (tevens) zijn gebruikt als een aanlegsteiger. De ene interpretatie hoeft de andere niet compleet uit te sluiten.

De tweede (deels) aangetroffen gracht bevindt zich direct ten zuiden van de laatmiddeleeuwse gracht. Hiervan werd slechts een deel van de noordelijke oever waargenomen. De gracht dateert uit het begin van de Nieuwe Tijd, en behoort bij de na 1579 aangelegde citadel. In het vlak was een kleine verbinding zichtbaar tussen de beide grachten (spoornummer 107), bestaande uit sterk kleiig zand met humeuze brokken. De verbinding is waarschijnlijk gebruikt om de nieuwe gracht van water te voorzien en tegelijkertijd om de oude gracht te ontwateren alvorens deze te dempen. Op de overgang tussen de twee grachten is in het vlak op een aantal plekken een grijze zandige baan aangetroffen (spoornummer 58). Dit spoor is het restant van de oude, buitenste oever van de laatmiddeleeuwse gracht.

5.3.2 Profiel en bodemopbouw

Op het noord-zuidprofiel dat ongeveer door het midden van de opgravingsput is aangelegd, kunnen we de bovengenoemde grachten duidelijk zien. Het profiel toont een complete dwarsdoorsnede van de laatmiddeleeuwse gracht, vanaf de noordwestelijke oever aan de kasteelzijde tot aan de zuidoostelijke oever. Spoor 102 is geïnterpreteerd als een verspitte laag die waar-

²³ Frikken, 1996.

²⁴ Vondstnummers 21, 45 en 54, waarvan 21 en 54 leisteen met spijkergaten.

²⁵ Vondstnummers 20, 21, 39, 44, 45, 46 en 56, waarvan 39 en 56 compleet zijn en 45 bijna compleet is.

schijnlijk te maken heeft met de aanleg van de kasteelgracht. Deze diepe verstoring is tot in vlak 4 (spoornummer 90; zie Bijlage 7) te volgen. Sporen 69 en 70 betreffen de donkergrijze, venige en slappe grachtvulling van de kasteelgracht. Sporen 68 en 103 zijn dunne veenbandjes die op de grachtvulling zijn ontstaan. Daarboven liggen sporen die te maken hebben met het dempen van de kasteelgracht aan het eind van de 16^e eeuw (spoornummers 62, 63, 67, 83 t/m 87, 89, 97 t/m 100 en 104). Op dit dempingspakket liggen enkele recenter verstoorde lagen en pakketten (spoornummers 79, 80 t/m 82 en 95) en een afdekkende recent verstoord en deels opgebrachte toplaag (spoornummer 60).

De jongere, 17^e-eeuwse citadelgracht is slechts gedeeltelijk in het profiel aanwezig. Van deze gracht is de noordelijke insteek zichtbaar als begrenzing tussen spoor 69 (middeleeuwse gracht) en spoor 71 (citadelgracht). Spoor 71 betreft de slappe, venige vulling van de citadelgracht met daarop een dun veenbandje (spoor 65). Daarboven is opnieuw dempingsmateriaal (spoornummers 61 en 64) en het afdekkende pakket met recent verstoord materiaal (spoornummer 60) aanwezig.

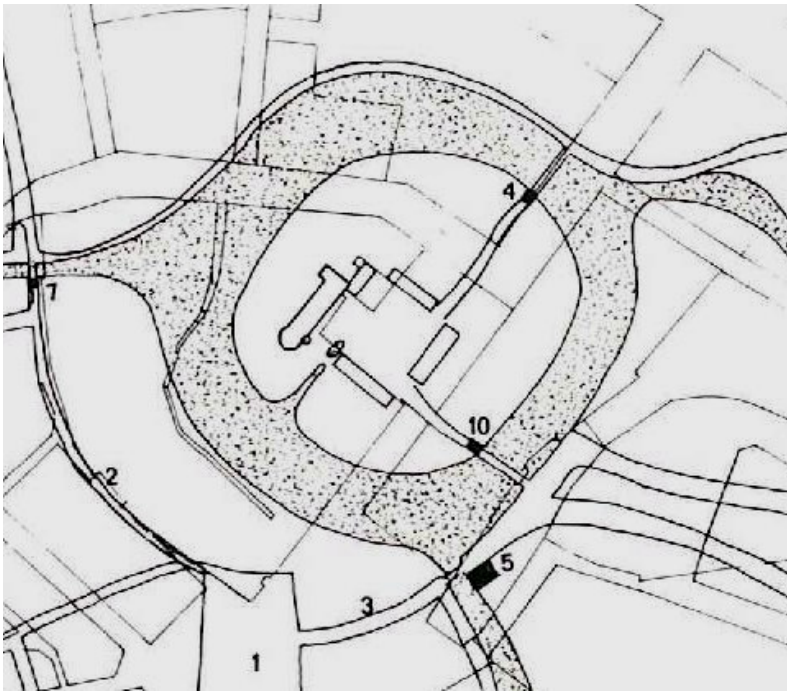
Aan de noordzijde van het profiel ligt op het pleistocene zand met indicaties van lichte bodemvorming (spoornummers 72, 110 en 113) een mogelijk oud loopvlak/maaiveld (spoornummer 112). Daarboven liggen zandlagen met recentere verstoringen (spoornummers 108, 109 en 111). In de top van het natuurlijke zand zijn in het profiel twee grote houten palen en een paalkuil aangetroffen (spoornummers 106, 114 en 115). De houten paal in spoor 106 is te relateren aan de rij met beschoeiings- en andere palen die in vlak 2 langs de noordzijde van de kasteelgracht ligt. De houten paal in spoor 115 en paalkuil 114 betreffen mogelijk resten van een palisade op de wal.

Wanneer de nieuwe citadelgracht wordt gegraven (na 1579) is waarschijnlijk de grond die hierbij vrij kwam gebruikt om de oudere kasteelgracht te dempen. Op een bepaald moment nadat de nieuwe gracht water kon voeren en uit de oude gracht nog water moest worden afgevoerd, is mogelijk een verbindingsgeul gegraven om dit te faciliteren (spoornummer 107 en mogelijk in het verlengde hiervan ook spoornummers 122 en 130). De vondst van een fragment blauw-op-wit gedecoreerd aardewerk dateert dit spoor op zijn vroegst in het begin van de 17^e eeuw.

5.4 Conclusie

5.4.1 Middeleeuwen

Op het niveau van vlaktekening 2 (zie Bijlage 7) is een gedeelte van een gracht aangetroffen. De gracht betreft de laatmiddeleeuwse kasteelgracht die rond de motte met het kasteel lag. Langs de gracht zijn resten van beschoeiing aangetroffen in de vorm van twee (mogelijk drie) rijen dicht opeen staande paaltjes. Daarnaast zijn meerdere grotere eikenhouten, aangepunte palen (vierkante en ronde) aangetroffen. Dit zijn mogelijk de resten van een of meerdere houten constructies of met houten palen gefundeerde constructies die in de gracht stonden. In afbeelding 5.2 is een deel van de kaart van Jacob van Deventer met de situatie rond 1555 afgebeeld met daaronder de huidige topografie. Ter hoogte van nummer 10 lag de stenen poort en de brug over de kasteelgracht, die om de motte lag. De onderhavige opgraving lag iets ten noordoosten van die brug.

Afbeelding 5.3 Gedeelte van de kaart van Jacob van Deventer (circa 1555) met het kasteel en directe omgeving geprojecteerd op de huidige topografie (naar Janssen, 1985).

Wanneer we deze resultaten uit de opgraving combineren met gegevens uit historische documenten kunnen we een mogelijke interpretatie formuleren van de functie van de aangetroffen zware eikenhouten palen. In een rekening uit 1542 voor “noetlicke reparacien gedaen ande wal- len van den huuse, staecken en strijckweringen” (dat wil zeggen herstelwerkzaamheden voor het kasteel en de verdedigingswerken eromheen) worden een aantal specifieke posten genoemd, die in verband gebracht kunnen worden met de tijdens de opgraving aangetroffen sporen en resten:

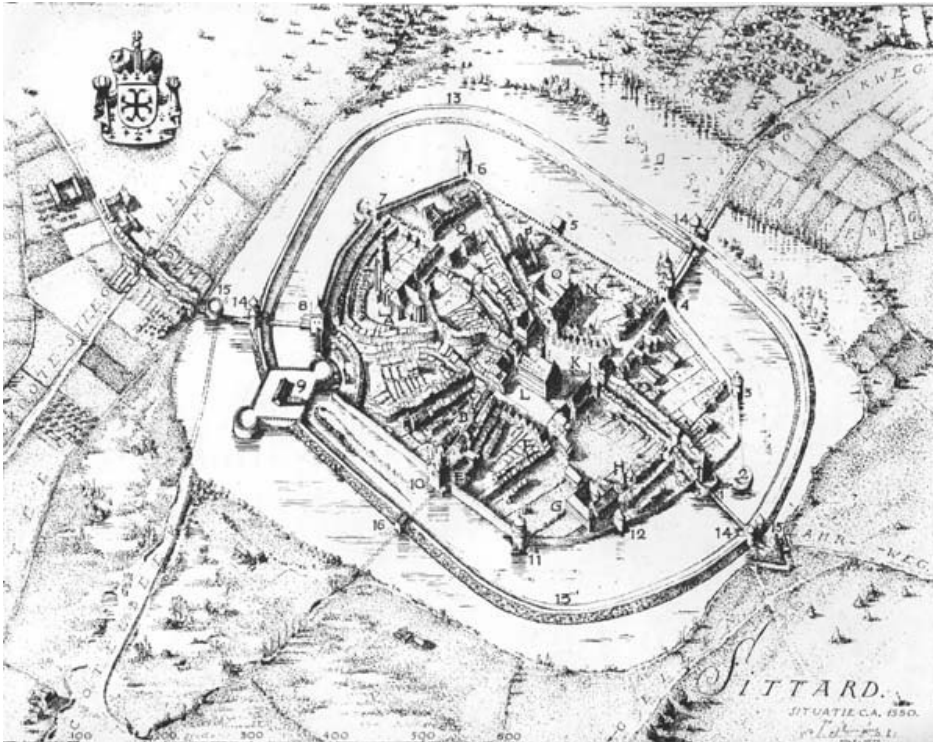
*“Soe ander zuytzijde vanden huijse gheene strijckweringe en was bijden poerten heeft men daer eene cleyne mesecouwen moeten maken daer toe gecoft 15 stuk groote eyc- ken plancken tstick 5 stuvers facit F 3.15 stuvers. Noch heeft men totter voors[chreven] mesecouwen ende oeck elders to gebruyclten etlijck holt moeten saegen ... ”*²⁶

De grote eikenhouten palen die langs de kasteelzijde in de kasteelgracht zijn aangetroffen bij de opgraving zijn zeer waarschijnlijk de resten van een dergelijke mezekouw, dat wil zeggen een houten constructie of uitbouw die in de gracht is opgetrokken voor het geven van flankerend vuur ter verdediging van de wal en de poort met brug.²⁷ De spreiding van de palen, de omvang en bewerking, de diepte, de bijbehorende vondsten die op een dakbedekking van pannen en/of leisteen duiden en de aanwezigheid van kleine concentraties stenen en ijzeren kanonskogels en haakbuskogels versterken een dergelijke interpretatie. Dergelijke mezekouwen zijn ook in andere plaatsen bekend. Op een gravure van de vestingwerken rond de stad Sittard is een dergelijke uitbouw weergegeven (zie nummer 5 in afbeelding 5.4).

Tijdens de opgraving zijn ter plaatse van deze houten constructie van zware eiken palen zowel fragmenten van leisteen dakbedekking als dakpannen aangetroffen. Mogelijk heeft de constructie eerst een leistenen dak gehad en is dit, wellicht na beschadigingen veroorzaakt door een belegering, vervangen door dakpannen. De bovengenoemde rekening betreffende reparaties aan diverse delen van het kasteel en de vestingwerken verwijst mogelijk naar een dergelijk herstel.

²⁶ Citaat is ontleend aan Janssen (1973, 79) en betreft rekening nummer 15 uit de Rekeningen van de Landdrost (aangeduid als R.L.), in het Rijksarchief Drenthe.

²⁷ Spoornummers 47 t/m 50, 52, 120 t/m 122, 127 en 128.

Afbeelding 5.4 De stad Sittard met vestingwerken in de 17^e eeuw. Ter hoogte van nummer 5 is een meze-kouw weergegeven.

5.4.2 Vestingperiode

Aan het begin van de vestingperiode van de vesting Coevorden (ruwweg 1580-1850) wordt de oude, in oorsprong middeleeuwse kasteelgracht gedempt. Demping van deze gracht gebeurt mogelijk doordat de grond uit de nieuwe citadelgracht wordt gebruikt om de oude gracht te vullen. Op een bepaald moment wordt een verbinding gegraven tussen de oude en de nieuwe gracht waardoor het resterende water uit de kasteelgracht in de citadelgracht werd geleid. Het terrein binnen de citadelgracht vormt vervolgens het podium voor de nieuwe aarden wal van een van de vijf bastions van de citadel. Tijdens latere grondwerkzaamheden in de 19^e-20^e eeuw waarbij het terrein werd opgehoogd en heringericht, zijn alle sporen van die aarden wal verdwenen.

5.4.3 Recente perioden

Door in recentere tijden uitgevoerde graafwerkzaamheden (na de vestingperiode) is het terrein deels afgegraven om een afloop richting haven te bevorderen. Hierbij zijn mogelijke restanten van de citadelwallen verloren gegaan. Vervolgens is in 1905 het pakhuis De Vlijt gebouwd.

6 Vondsten

6.1 Inleiding

Er zijn tijdens het archeologisch onderzoek in totaal 101 vondstnummers uitgeschreven (zie Bijlage 8). De eerste groep vondstnummers (1 t/m 13) betreffen vondsten gedaan tijdens de archeologische begeleiding. Tijdens de opgraving zijn vondstnummers vanaf nummer 14 uitgeschreven. De vondsten zijn zoveel mogelijk per spoor verzameld. Daarnaast zijn tijdens de aanleg van de vlakken vondsten per vak verzameld. In totaal zijn 549 vondsten verzameld en meegenomen voor determinatie.

Na afsluiting van het veldwerk zijn de vondsten voor tijdelijke opslag meegenomen naar het depot van Grontmij in Assen. Vervolgens zijn de vondsten gewassen, uitgesorteerd per materiaal-categorie, geteld en eventueel gewogen en opnieuw verpakt per materiaal-categorie. De vondsten werden verder, voor zover mogelijk, gedetermineerd, beschreven en voorzien van een datering.

In de onderstaande tabel zijn de aantallen vondsten per vondst-categorie en per onderzoeks-regime gerubriceerd. Hierbij zijn de totalen weergegeven.

Tabel 6.1 Aantal vondsten uit de begeleiding en opgraving De Vlijt

Vondst-categorie	Begeleiding	Opgraving	Totaal
Keramiek	51	208	259
Bouwmaterialen	4	37	41
Glas	6	4	12
Metaal (excl. munten)	28	117	145
Munten	3	15	18
Hout	0	12	12
Leer	3	7	10
Natuursteen	1	14	15
Faunaresten	31	8	39
Totaal	127	422	549

Bijzonderheden met betrekking tot bepaalde vondsten worden hieronder nader beschreven. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen de onderzoeksherkomst (begeleiding of opgraving).

6.2 Aardewerk (J.B. Veenstra)

In totaal zijn 259 fragmenten keramiek verzameld en meegenomen uit begeleiding en opgraving (zie Bijlage 9: determinatielijst keramiek). Deze 259 fragmenten vormen de resten van een minimum aantal individuen (mai) van 102 stuks. Het totaal gewicht aan gevonden aardewerk bedraagt 11,66 kg. Het merendeel van de fragmenten wordt gedateerd in de Late Middeleeuwen en de overgang van Late Middeleeuwen naar Nieuwe Tijd A, meer specifiek: de periode 1200 tot 1600. De rest dateert uit de periode 1600 tot 1800. Uit de periode 1200 tot 1600 dateren 140 fragmenten aardewerk, tegenover 112 fragmenten uit de periode 1600 tot 1800 (zie tabel 6.2). Van zeven fragmenten is niet vast te stellen uit welke periode ze dateren.

Het aardewerk uit de periode 1200 tot 1600 bestaat uit proto-steengoed en steengoed (geïmporteerd uit het Duitse Rijnland), roodbakend aardewerk en enkele fragmenten kogelpot- en Pingsdorfaardewerk. Het steengoed komt hoofdzakelijk uit de productiecentra Siegburg en

Langerwehe. Aardewerk uit deze periode kan allemaal in verband worden gebracht met de laatmiddeleeuwse kasteelgracht die waarschijnlijk aan het einde van de 16^e eeuw is gedempt. Binnen deze periode is het meeste materiaal afkomstig uit de 14^e tot en met de 16^e eeuw.

Het aardewerk uit de periode 1600 tot 1800 bevat eveneens Duits steengoed en roodbakend aardewerk en bevat verder een klein aantal fragmenten majolica, faience en pijpjarige (pijpsteelfragmenten en pijpenkoppen). Een deel van het aardewerk uit deze periode is afkomstig uit de in het eind van de 16^e eeuw aangelegde citadelgracht. De rest is afkomstig uit de tijdens de begeleiding verwijderde toplagen en uit deze periode daterende verstoringen in de vulling van de kasteelgracht.

Tabel 5.2 Aardewerk per periode, soort en aantallen

Periode 1200 - 1600		Periode 1600 - 1800	
Kogelpot	6	Steengoed	11
Pingsdorf	1	Roodbakend	67
Grijsbakend	2	Witbakend	1
Proto-Steengoed	2	Faience	9
Steengoed	58	Majolica	6
Roodbakend	67	Pijpjarige	18
Witbakend	4		
Totaal	140	Totaal	112

6.3 Metaalvondsten

In totaal zijn 163 metaalvondsten aangetroffen tijdens het onderzoek: 31 metaalvondsten uit de archeologische begeleiding en 132 uit de opgraving (zie tabel 6.1; Bijlage 9: determinatielijst metaalvondsten). In deze paragraaf worden de metaalvondsten exclusief de 18 munten besproken. Nadere details betreffende de muntvondsten zijn hieronder opgenomen (§ 6.4). De metaalvondsten die tijdens het veldwerk zijn gevonden zijn van verschillende metaalsoorten vervaardigd. Het merendeel is van ijzer. Daarnaast zijn voorwerpen van koper, brons, messing, lood en zilver gevonden. Vrijwel alle vondsten zijn door middel van het gebruik van een metaaldetector gevonden tijdens het laagsgewijs verdiepen naar een aan te leggen vlak en tijdens het controleren van de uitgegraven grond (stortvondsten).

Vanwege de goede conserveringsomstandigheden van de grachtvulling zijn veel metaalvondsten in een uitstekende conditie aangetroffen. De aard en de aantallen van bepaalde vondsten zegt iets over de handelingen die hebben plaatsgevonden op deze locatie dicht bij het kasteel Coevorden. De vondst van een zwaardfragment, kanonskogels, dolk en de vele loden musket- en haakbuskogels kunnen in verband worden gebracht met krijgsactiviteiten, terwijl de vondst van een drietal boot- of ijshaken een indicator is van het in gebruik zijn van de gracht als vaarwater. Op basis van de vondstcontext worden dergelijke ijzeren haken geïnterpreteerd als ijshaken wanneer ze afkomstig zijn uit de vulling van grachten rond verdedigingswerken. Wanneer ze aangetroffen worden in andere waterlopen zijn het bootshaken.²⁸ Dergelijke haken kunnen tevens een rol gespeeld hebben in belegeringsacties, waarbij boten of pontons waren ingezet. De vondst van een metalen schop en mogelijk ook de ijzeren bijl kunnen verband houden met de aanleg of onderhoud van de gracht of constructies die daarin zijn aangelegd. Daarnaast zijn er metaalvondsten die vallen binnen de categorieën huisraad, sieraden en kledingaccessoires en bouw materiaal. Van een aantal metaalvondsten is de vorm en functie niet te achterhalen vanwege de sterk gecorrodeerde staat of het feit dat slechts een klein fragment bewaard is gebleven.

6.3.1 Militaria

In de categorie militaria zijn drie subcategorieën te onderscheiden, te weten blanke wapens, vuurwapens en toebehoren (w.o. projectielen) en uitrusting/paardentuig. Onder de categorie blanke wapens vallen een groot fragment van een ijzeren zwaard (vondstnummer 33) en een

²⁸ Zie Lenting, Van Gangelen & Van Westing, 1993, 501.

ijzeren dolk met houten handvat (vondstnummer 51). Van het zwaard is alleen de punt afgebroken; de dolk heeft een houten handvat bestaande uit twee delen die met vier nagels op het handvat zijn bevestigd.

De grootste groep metaalvondsten betreffen de projectielen, te verdelen over kanonskogels, haakbuskogels en musketkogels. Er zijn vijf ijzeren kanonskogels gevonden ieder met een verschillend gewicht en diameter (zie tabel 6.3). Naast de vijf ijzeren kanonskogels zijn er nog vier stenen kanonskogels gevonden.

Tabel 5.3. IJzeren en stenen kanonskogels

Vondstnr	Materiaal	Diam	Gewicht
73	ijzer	18 cm	1960 gr
74	ijzer	15 cm	1200 gr
78	ijzer	16 cm	1710 gr
83	ijzer	10 cm	600 gr
92	ijzer	16 cm	1720 gr
38	graniet	9 cm	550 gr
40	zandsteen	11 cm	620 gr
55	kalksteen	9 cm	535 gr
55	zandsteen	7 cm	475 gr
95	kalksteen	8 cm	505 gr

De diameters van de ijzeren kanonskogels variëren van 15 cm, 16 cm (2x) en 18 cm en in gewicht van 1200, 1710, 1720 en 1960 gram. Naast deze vier metalen zijn er ook vijf stenen kanonskogels gevonden (zie hieronder § 6.6.1). Tevens zijn er vier loden haakbuskogels en 73 loden musketkogels gevonden. Deze loden haak- en musketkogels hebben diverse kalibers. Op een exemplaar na zijn de haakbuskogels intact en niet vervormd. Een groot deel van de musketkogels is intact met een ronde vorm, soms met gietprop eraan, andere zijn deels plat. Beide typen kunnen geschoten zijn waarbij de intacte in de aarden wal of gracht zijn terecht gekomen terwijl de platte op een hard materiaal zijn gestuit. De kleine loden staaf (vondstnummer 23) betreft waarschijnlijk een stuk ruw materiaal dat gebruikt werd voor het gieten van musketkogels.

Tot de categorie uitrusting/paardentuig behoort een fragment van een ijzeren hoefijzer, daterend uit de 15^e/16^e eeuw (vondstnummer 85) en mogelijk een dun klein metalen (vondstnummer 53) strip met resten van verguldsel en met drie doorboringen is mogelijk een onderdeel van een paardentuig of van een ander leren voorwerp (schoeisel?). De strip is gevouwen en incompleet met een breedte van 1,6 cm en een bewaard gebleven lengte van 4,5 cm.

6.3.2 Huisraad

In de categorie huisraad en persoonlijke bezittingen, zijn diverse typen metaalvondsten aangetroffen. Er zijn twee fragmenten van ijzeren vaatwerk gevonden (vondstnummers 88 en 95). Beide voorwerpen betreffen smeedijzeren koekenpannen met een lange steel. Er is geen merkteken aangetroffen. Vergelijkbare pannen zijn in Bourtange gevonden en worden gedateerd in de 17^e-18^e eeuw.²⁹ De pannen uit De Vlijt komen de vulling van de laatmiddeleeuwse kasteelgracht (spoor 40) en dateren daarmee van voor 1600. Ook tot het huisraad behoort de bronzen tap (vondstnummer 76). De bijbehorende draaibare kraan ontbreekt.

6.3.3 Gereedschap

Onder deze categorie valt de ijzeren houthakkersbijl (vondstnummer 26) gemerkt met gekruiste zwaarden en een X (zie afb. 6.1). Deze bijl is afkomstig uit een licht puinspoor (spoor 73) in de laatmiddeleeuwse grachtvulling (spoor 53).³⁰ Dicht bij deze vondst zijn drie fragmenten roodbakkend aardewerk gevonden met een ijzer-engobe (vondstnummer 25). Dit type aardewerk wordt gedateerd in de 15^e eeuw. De ijzeren bijl kan globaal gedateerd worden op basis van de vondstcontext in de periode 1200-1600 en meer waarschijnlijk in de 15^e-16^e eeuw.

²⁹ Lenting, Van Gangelen & Van Westing, 1993, 444, afb. 177 en 178.

³⁰ Voor een vergelijkbare bijl, zie Lenting, Van Gangelen & Van Westing, 1993, 507, afb. 29.

Afbeelding 6.1 IJzeren houthakkersbijl (vondstnummer 26)

Afbeelding 6.2 Merkteken op ijzeren bijl

In de laatmiddeleeuwse grachtvulling zijn verder nog drie ijzeren ijshaken (vondstnummers 28, 30 en 62) gevonden. Een van de ijshaken heeft nog een gedeelte van een houten steel (vondstnummer 30). Eveneens tot de gereedschappen behoort een ijzeren schop met houten steelfragment (vondstnummer 65; afb. 6.3). Dit metalen gereedschap is zeer waarschijnlijk gebruikt bij de aanleg en onderhoud van de gracht.

Afbeelding 6.3 IJzeren schop, zoals aangetroffen tijdens de opgraving (vondstnummer 65)

6.3.4 Kledingaccessoires en sieraden

Tot de categorie kledingaccessoires behoren de diverse knopen, gespen en een belletje. De knopen bestaan uit een halfbolle loden gegoten knoop (vondstnummer 4) en een koperen onversierde knoop (vondstnummer 98). De eerste loden knoop is gevonden tijdens de begeleiding bij de aanleg van vlak 1. Deze knoop is afkomstig uit de geroerde toplaag en dateert waarschijnlijk uit de 19e eeuw. De tweede knoop is een stortvondst bij de aanleg van vlak 2. Hier is geen exacte vondstlocatie bekend. Tevens zijn er vijf gespen gevonden, vier van koper en een van een lood-tin legering. Eén gesp is tijdens de begeleiding gevonden in de afdekkende, geroerde toplaag (vondstnummer 1). Twee andere gespen zijn gevonden tijdens de aanleg van vlak 3 (vondstnummers 37 en 93). De eerste heeft resten van verguldsel en is gemaakt van een lood-tin legering. De tweede is van koper en gedecoreerd met gestileerde florale motieven. De koperen gesp vondstnummer 86 komt uit spoor 53 (laatmiddeleeuwse grachtvulling). Het messing belletje (vondstnummer 97) is mogelijk een kledingsaccessoire. Het is afkomstig uit de vulling van de kasteelgracht en dateert daarmee uit de Late Middeleeuwen (15^e-16^e eeuw).

Afbeelding 6.4 laatmiddeleeuwse pelgrimsinsigne, tin-lood legering (vondstnummer 88)

Een bijzondere vondst is een deel van een pelgrimsinsigne gegoten in een tin-lood legering en bestaande uit een stralenkrans rond een centraal open deel (afb. 6.4). In dit centrale deel heeft zeer waarschijnlijk een kop of een ander ornament. Het insigne is (vondstnummer 88) is aangetroffen als aanlegvondst naar vlak 4 samen met een ijzeren koekenpan (vondstnummer 88). Beide kunnen in de Late Middeleeuwen worden gedateerd.

6.3.5 Bouwmateriaal

Hieronder vallen de ijzeren 15 spijkers, die allemaal een vierkante (gesmede) schacht hebben met een platte, soms bolle vierkante kop.³¹ In lengte variëren de spijkers van 2 cm tot 14 cm. Verder is een hengsel of scharnierfragment (vondstnummer 95) en een slotplaatje met een sleutelgat (vondstnummer 98) gevonden. Het is niet duidelijk in hoeverre deze voorwerpen deel hebben uitgemaakt van (houten) constructies die hier mogelijk hebben gestaan. Spijkers en andere metaalbeslag worden doorgaans veel in dergelijk grachtvullingen en dempingen aangetroffen, waarbij ze meegekomen zijn met de grond dat hier als demping is gedeponneerd of als afval in de gracht is terechtgekomen.

6.4 Munten

Het aantal aangetroffen munten bedraagt 18, waarvan zeven zilveren munten gezamenlijk aangetroffen zijn en aangemerkt kunnen worden als schatvondst. Met deze zeven munten is ook een loden schijfje gevonden dat aanvankelijk voor reiniging eveneens als een munt werd geïnterpreteerd (vondstnummer 86; afb. 6.5). Het loden schijfje wordt nu geïnterpreteerd als een (munt)gewichtje. Deze groep munten is aangetroffen in de laatmiddeleeuwse grachtvulling (spoor 53). De munten uit deze schatvondst dateren uit het derde kwart van de 13^e eeuw (tussen 1265 en 1277).³² Dicht bij deze zeven munten werd een metalen (koperen of messing) gesp gevonden. Het is niet duidelijk geworden in hoeverre deze gesp verband houdt met de muntvondst en of het onderdeel was van een beurs of andere houder waarin de munten mogelijk werden bewaard. Er zijn geen sporen van een dergelijk object aangetroffen.

³¹ Vondstnummers 1 (2x), 2, 3 (2x), 4 (3x), 31, 42, 52 (2x), 82, 91 en 96.

³² Reiniging en determinatie van de munten is uitgevoerd door dhr. drs. C.G.Koopstra, ARC te Groningen.

1. Graafschap Mark (Westfalen): ENGELBERT I., 1249-1277. Penning, Hamm. Naar rechts afgewende, zittende, gekroonde met zwaard en lolie, +ENGE(...)OME Rv. Gebouwen met twee windvanen, (...)AMONIS 1,25 g. Men. 27. Slg. Lejeune 1187 var. Kennep.

2. Bisdom Münster (Westfalen): WILHELM VON HOLTE, 1259-1261. Penning. Naar links afgewende zittende bisschop met zegenende hand en een kromstaf. Rv. Hoofd van heilige Petrus, afgewend naar rechts. 1,40 g. Iisch 1.

3. Bisdom Osnabrück (Westfalen): WIDEKIND VON WALDECK, 1265-1269. Penning. Zittende bisschop met kromstaf en boek, +WIDERI(...) Rv. Rad in gevel kerk met dubbele spits, OS - (...)VITAS 1,40 g. Kenn. 80.

4. Bisdom Utrecht: HENDRIK VAN VIANDEN, 1250-1267. Penning. Deventer. Borstbeeld bisschop met kromstaf en boek, ///ICVS Rv. dubbellangkruis, in de hoeken *-P-A-O, omschrift +D///RIA 0,43 g. vdCh. Tf. 9, 9.

5. Henry III, Long Cross coinage (1247-1272), Penny, class 5a3, London, gekroond frontaal portret met baard met scepter, HENRICVS REX ---, Rev lang open kruis, drie bolletjes in de hoeken, RICARD ON LVND (N 991/3; S 1367).

6. Henry III, Long Cross coinage (1247-1272), Penny, class 5c, London, gekroond frontaal portret met baard met scepter, HENRICVS REX ---, Rev lang open kruis, drie bolletjes in de hoeken HENRI ON LVNDE.

7. Henry III, Long Cross coinage (1247-1272), Penny, class 5c, Canterbury, gekroond frontaal portret met baard met scepter, HENRICVS REX III, Rev lang open kruis, drie bolletjes in de hoeken, ROBERT ON CANT (N 993; S 1369).

Naast deze schatvondst zijn er tien munten los gevonden. Drie munten (drie koperen duiten; vondstnummer 1) komen uit de afdekkende bovengrond die tijdens de archeologische begeleiding is verwijderd. Deze vondsten zijn niet gerelateerd aan een bepaald spoor en zijn zeer waarschijnlijk niet *in situ* aangetroffen, maar afkomstig van elders en meegekomen met de opgebrachte grond op dit terrein. De twee duiten van vondstnummer 98 zijn gevonden tijdens het controleren van het stort met een metaaldetector. De exacte herkomst is hier niet meer bekend. De overige vijf munten zijn aanlegvondsten gedaan tijdens het aanleggen van vlakken 2 en 3.

Naast de muntschat is er een andere, losse middeleeuwse zilveren munt gevonden tijdens de opgraving bij het aanleggen van vlak 3 (vondstnummer 64; niet nader gedetermineerd). Uit de grachtvulling bij het aanleggen van vlak 2 is een halve zilveren munt aangetroffen die mogelijk dateert uit de 16^e eeuw (vondstnummer 43). Deze bewust gehalveerde munt (geknipt) is gedetermineerd als een Spaanse munt uit 17^e eeuw. De resterende munten betreffen zeven koperen duiten uit de 18^e eeuw, geslagen in verschillende gewesten: Westfrisiae, Yssel, Holland, Utrecht.

6.5 Bouwmateriaal

Het verzamelde bouwmateriaal bestaat uit 41 fragmenten verdeeld over en 8 (fragmenten van) bakstenen en 25 (fragmenten van) dakpannen (zie bijlage 9: determinatielijst bouwmateriaal). De 25 fragmenten dakpan zijn afkomstig van 16 individuen. De aangetroffen dakpanfragmenten zijn van het oud-Hollandse type (zowel rood- als grijsbakkend) en in twee gevallen met glazuur. De bakstenen zijn roodbakkend en geelbakkend. Tot de laatste groep behoren de twee Friese geeltjes; deze worden globaal gedateerd vanaf de 17^e eeuw. De beide geeltjes (vondstnummer 80 en 97) zijn afkomstig uit vlak 2 en 3 in waarschijnlijk 19^e-eeuws verstoord sporen (spoornummers 122 en 130). Een roodbakkend baksteenfragment betreft een deel van een klooster-mop (vondstnummer 44) daterend uit de Late Middeleeuwen. De overige baksteenfragmenten

zijn waarschijnlijk uit de periode Nieuwe tijd (17^e-18^e eeuw). Er zijn twee fragmenten van rood-bakkend plavuis gevonden (vondstnummers 80 en 97), uit spoornummers 122 en 130.

De negen fragmenten leisteen die als dakbedekking gebruikt waren, kunnen tevens onder deze categorie gerekend worden. Het betreffen negen fragmenten van 6 individuen.

6.6 Overige vondsten

6.6.1 Natuursteen

Tijdens het onderzoek zijn een aantal natuurstenen artefacten gevonden ((zie bijlage 9: determinatielijst bouw materiaal en steen). De grootste groep natuursteen betreft de negen fragmenten leisteen. Deze vondsten zijn hierboven beschreven in de categorie bouw materiaal (zie § 6.5). De leistenen dakbedekking is hierboven in verband gebracht met een houten uitbouw in de laatmiddeleeuwse kasteelgracht (zie § 4.4.1).

In totaal zijn er vijf kanonskogels van steen aangetroffen, alle daterend uit de Late Middeleeuwen (zie boven § 6.3.1 en tabel 6.3). De kogels zijn gemaakt van zandsteen (2x), graniet en kalksteen (2x) en hebben een gladde of gepitte huid (vondstnummers 38, 40, 55 (2x) en 95). De kogel met vondstnummer 38 is afkomstig uit spoornummer 53; spoornummers 53 wordt geïnterpreteerd als vulling kasteelgracht. De overige stenen kanonskogels zijn als aanlegvondst gevonden. Uitgaande van een *terminus ante quem* met betrekking tot de demping van deze kasteelgracht rond in 1579/80, dateren deze (en waarschijnlijk ook de andere) stenen kogels uit de periode 1200-1600, en zeer waarschijnlijk 15^e-16^e eeuw.

De overige stenen voorwerpen betreffen een lange smalle rechthoekige wet- of slijpsteen (vondstnummer 11) gevonden tijdens de archeologische begeleiding in spoor 34 en een fragment van een zandstenen maalsteen (vondstnummer 80). De natuurstenen vondsten, met uitzondering van de wetsteen, zijn aangetroffen in de laatmiddeleeuwse grachtvulling.

6.6.2 Glas

Binnen deze categorie is zowel gebruiksglas als vensterglas gevonden, in totaal 10 stuks (zie Bijlage 9: determinatielijst glas). Het aangetroffen glas bestaat uit twee kleine fragmenten vensterglas (vondstnummer 42). De overige acht betreffen fragmenten van verschillende typen flessen uit verschillende perioden (van 17^e tot 19^e eeuw). Hieronder is een bodemfragment van een vierkante kelderfles aangetroffen, daterend uit de 17^e/18^e eeuw (vondstnummer 97), en vier wandfragmenten van flessen uit de 17^e/18^e eeuw (vondstnummers 12 en 90).

6.6.3 Leer

Het aantal leervondsten bedraagt 27 stuks afkomstig van waarschijnlijk 13 individuen. Vrijwel alle leervondsten betreffen fragmenten van schoeisel: zes loopzoolfragmenten, zeven delen of fragmenten van het bovenwerk (voorbladen, hielstukken, kwartierstukken en contrefort; afb. 5.6). Daarnaast zijn enkele omgevouwen randen met stikgaten gevonden. Onder deze fragmenten zijn een aantal die bij elkaar horen en delen van dezelfde schoen vormen. Er is geen compleet exemplaar gevonden. De fragmenten zijn afkomstig van verschillende schoeiseltypen: koebekschoenen, puntschoenen, muilen en enkelbandschoenen. De leervondsten zijn uit verschillende sporen afkomstig en kunnen op basis van de context van de leervondsten gedateerd worden in de periode 15^e-16^e eeuw, dat wil zeggen voor 1600.

Naast de schoenfragmenten zijn twee andere leervondsten aangetroffen. Ten eerste een mogelijk klep van een tas in de vorm van een rechthoekig, trapeziumvormig dubbellaags fragment met blind gestempelde decoraties in de vorm van stroken parallelle lijnen en een centraal geplaatst gestileerd rozet (vondstnummer 87). Ten tweede een leerfragment dat mogelijk een deel (helft) is van een want of buidel (vondstnummer 95).

6.6.4 Hout

Het meeste hout dat is verzameld tijdens het veldonderzoek betreft monsters voor dendrochronologisch onderzoek afkomstig uit grote vierkante eiken palen (zie afb. 4.3 en 6.6). Daarnaast is een vierkante paal met uitgezaagde verbinding gevonden, dat mogelijk als onderdeel van een

houten constructie ter plaatse heeft dienst gedaan (spoor 48). Tijdens het uitgraven van dit fragment is niet goed duidelijk geworden in hoeverre dit fragment *in situ* lag, of dat het tegen een grote vierkante paal was aangespoeld ten tijde dat de gracht nog open lag. Deze laatste interpretatie lijkt de meest waarschijnlijke op basis van de observaties ter plekke tijdens het veldwerk.

Bij het aanleggen van het derde vlak is in segment C een platte houten, doorboorde schijf gevonden, met een diameter van 7,2 cm en een dikte van 0,8 cm (vondstnummer 95).

Afbeelding 6.6 een selectie van drie eikenhouten vierkante, aangepunte palen uit de kasteelgracht

6.6.5 Faunaresten

Er is relatief weinig botmateriaal aangetroffen tijdens het onderzoek (totaal 39 stuks). Tijdens de begeleiding werd op een relatief hoog niveau een concentratie van circa 30 botten van een groot zoogdier (rund of paard) aangetroffen. Deze botten lagen niet in articulatie en niet het gehele skelet was aanwezig (ribben en poten/benen). Vermoedelijk gaat het om slachtafval. De overige negen faunafragmenten betreffen kleine losse vondsten, doorgaans niet uit een spoor afkomstig, maar gevonden tijdens het aanleggen van een volgend vlak. In spoor 57 zijn resten van de schedel van een hond aangetroffen.

6.7 Conclusie

Het vondstenspectrum uit de opgraving komt grosso modo overeen met hetgeen in een dergelijke binnenstedelijke context van een vestingstad aangetroffen kan worden. Hieronder bevinden zich gereedschappen die te maken hebben met het aanleggen en onderhouden van de grachten en de aardwerken. Objecten gerelateerd aan militaire zaken in de vorm van diverse soorten projectielen van vuurwapens (kogels van haakbussen, musketten en kanonnen) en uitrustingsstukken zijn relatief veelvuldig aangetroffen. Daarnaast worden in dergelijke grachtvullingen en –dempingen gewoonlijk allerlei persoonlijke en huishoudelijke artikelen aangetroffen die om een of andere reden (zowel bewust als onbewust) daar zijn terechtgekomen. Bijzondere vondsten die een uitzondering vormen op dit geschetste ‘normale’ vondstenspectrum zijn de schatvondst van zeven laatmiddeleeuwse zilveren munten en een laatmiddeleeuws pelgrimsinsigne.

Het aardewerk kan verdeeld worden in twee hoofdperiodes: 1200 tot 1600 (Late Middeleeuwen; kasteelperiode) en 1600 tot 1800 (Nieuwe tijd; vestingperiode). Aardewerkvondsten uit de eerste periode zijn afkomstig uit de vulling van de kasteelgracht. Uit historische bronnen is bekend dat deze gracht bij de aanleg van de citadel werd gedempt. Mogelijk is uitgegraven grond voor de nieuwe citadelgracht gebruikt voor de demping van de kasteelgracht. Dit pakket dempingsmateriaal ligt op het vullingspakket van de kasteelgracht. Aardewerk uit dit dempingspakket en de daarboven liggende ophogingslagen dateert uit de twee periode.

De metaalvondsten vormen de op één na grootste vondstcategorie. Binnen deze categorie vormen de militaire voorwerpen de grootste groep. Gezien de locatie van het onderzoeksgebied (ter plaatse van de laatmiddeleeuwse kasteelgracht) en de uit historische bronnen af te leiden veelvuldige militaire acties die hier hebben plaatsgevonden is deze aanwezigheid van militair gerelateerde vondsten niet verwonderlijk. De meeste militaire metaalvondsten zijn afkomstig sporen en aanlegvlakken van vlak 2 en 3 ter plaatse van de laatmiddeleeuwse kasteelgracht.

Deze gracht is over de gehele breedte in de opgravingsput aangetroffen en bestond uit een dik pakket sterk venig en humeus zwarte slibvulling (de oorspronkelijke grachtvulling) met daarboven een pakket grijs zand (dempingsmateriaal) en een sterk lemig pakket zand (stadsophogingsmateriaal). Een groot deel van de militaire metaalvondsten (zowel wapens als projectielen en daarbij ook gereedschappen als schoppen, bijlen en ijshaken) zijn afkomstig uit de vulling van de gracht. Deze vulling kan op basis van het daarin aangetroffen aardewerk gedateerd worden in de periode 14^e tot en met de 16^e eeuw. De laatmiddeleeuwse gracht wordt gedempt in 1579/80 wanneer de citadel met vijf bastions rond het kasteel wordt aangelegd. Dit jaartal vormt daarmee een *terminus ante quem* voor het materiaal dat in de vulling van de kasteelgracht is aangetroffen. Wegens de goede conserveringsconditie voor onder andere metaal in dit vullingspakket van de kasteelgracht zijn de aangetroffen metaalvondsten in vrijwel ongecorrodeerde staat aangetroffen.

7 Evaluatie

7.1 Synthese

In opdracht van Kasteel Coevorden B.V. heeft Grontmij een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor de locatie De Vlijt te Coevorden. Het onderzoek heeft bestaan uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek in de vorm van een archeologische begeleiding en een opgraving.

Tijdens het archeologisch onderzoek bij pakhuis De Vlijt te Coevorden de resten zijn aangetroffen die globaal in drie perioden kunnen worden onderverdeeld. De oudste periode betreft de Late Middeleeuwen wanneer de motte met het kasteel Coevorden omringd is door een ronde gracht. Deze kasteelgracht is in het onderzoek over de gehele breedte aangetroffen. Zowel de insteek aan de binnenzijde als die aan de buitenzijde is in het profiel gedocumenteerd. In die grachtvulling zijn resten aangetroffen van beschoeiing en de funderingspalen van (een) constructie(s), die zich deels in de gracht zal/ zullen hebben bevonden. Het vondstmateriaal is voornamelijk keramiek en metaal, met daarnaast enkele vondsten van steen, glas en leer. De periode waaruit het vondstmateriaal dateert is de late Middeleeuwen en met name de periode 14^e-16^e eeuw. Deze datering komt overeen met de datering van de demping van de kasteelgracht (met de aanleg van de citadelgracht) aan het eind van de 16^e eeuw (waarschijnlijk omstreeks 1580).

Daarnaast zijn mogelijk resten aangetroffen van de gracht van een van de tot de citadel behorende dwingers. Eveneens is een deel van de bij de citadel horende gracht aangetroffen (aangelegd rond 1580). Tussen de kasteelgracht en de citadelgracht is een kleine verbinding aangetroffen, die mogelijk betekent dat de kasteelgracht nog was niet gedempt tijdens de aanleg van de citadel gracht.

De derde en laatste periode betreft de latere 19^e en de 20^e eeuw. In deze periode na de demping van de citadelgracht en de aanleg van de haven, heeft in het onderzochte gebied bewoning gestaan. Hiervan zijn geen resten in het veldonderzoek aangetroffen. Bij de bouw van het pakhuis De Vlijt in 1905 is de bestaande bebouwing op het terrein, waaronder ook het gedeelte dat nu is onderzocht, gesloopt. De tijdens het onderzoek aangetroffen afdekkende toplaag is het resultaat van dergelijke activiteiten. In deze toplaag zijn sporen van verstoringen waargenomen en diverse vondsten.

7.2 Conclusie

Op basis van de resultaten van het veldonderzoek en de uitwerking ervan worden hieronder antwoorden gegeven op de onderzoeksvragen uit het PvE.

1. Zijn er sporen en structuren aanwezig uit de vestingperiode (voor 1850) en daarvoor, zoals de citadelgracht uit de 16^e eeuw en zo ja, wat is de ruimtelijke verspreiding (horizontaal en verticaal) en de aard en ouderdom van deze sporen?

Er zijn sporen aangetroffen van zowel de kasteelgracht als de citadelgracht. De kasteelgracht die rond de motte was aangelegd, is over de gehele breedte, van binnenoever tot buitenoever aangetroffen. Aan de zuidkant van het onderzoeksgebied is de insteek van de citadelgracht aangetroffen.

2. Wat is de totale dikte van het archeologisch waardevolle pakket?

In de opgravingsput heeft het archeologische pakket een dikte van circa 1,8 tot 3,2 m.

3. *Is er een fasering aan te brengen tussen de sporen (chronologische en diachrone ontwikkeling van sporen en structuren) en wat is de conserveringstoestand van de archeologische resten?*

Globaal zijn er drie perioden te onderscheiden in de fasering van de sporen en vondstlagen. De oudste periode betreft de laatmiddeleeuwse gracht die rond de motte met het kasteel te Coevorden liep (periode 1200-1600). Ten zuiden daarvan en daarboven liggen sporen die verband houden met de zogenaamde citadelgracht. Deze gracht is aangelegd langs de aarden vestingwallen van de eerste vesting rond het kasteel (periode 1600-1800). Het geheel wordt afgedekt door een opgebracht pakket dat deels van elders is aangevoerd en dat verband houdt met de verdere stadsuitleg en bouw van woonhuizen en het pakhuis de Vlijt in de 19^e tot 20ste eeuw.

4. *Zijn er op de onderzoekslocatie restanten aanwezig die toegewezen kunnen worden aan de verbouwing van het kasteel en motte tot citadel in 1581 en zo ja, waaruit bestaan deze?*

Bij de aanleg van de citadelgracht is de oudere, laatmiddeleeuwse gracht waarschijnlijk (althans gedeeltelijk) gedempt met grond die uitgegraven is ter plaatse van de nieuwe (citadel)gracht. Mogelijk is er op een bepaald moment bij de aanleg van de nieuwe citadelgracht een overloop gemaakt om het water uit de kasteelgracht naar die citadelgracht te laten lopen (vlak 2, spoor 107).

5. *Kunnen op basis van de datering en de aard van de mobilia uit de gracht relaties gelegd worden met de historische overgeleverde gebeurtenissen rondom het kasteel, bijvoorbeeld de diverse belegeringen, herstelwerkzaamheden en verbouwingen door de eeuwen heen?*

De grote eikenhouten palen die langs de noordwest zijde van de laatmiddeleeuwse gracht zijn aangetroffen kunnen in verband gebracht worden met de bouw van een of meerdere uitbouwen in de gracht bestemd voor flankerend vuur langs de aarden wal en ter bescherming van de zogenaamde 'stenen poort'. Deze zogenaamde mezekouwen worden in een historisch document uit 1542 genoemd. Meer exactere relaties tussen de sporen en vondsten enerzijds en specifieke historische gebeurtenissen anderzijds zijn echter niet te constateren. De vondsten uit de kasteelgracht en uit de citadelgracht kunnen niet in verband gebracht worden met specifieke historische gebeurtenissen.

6. *Zijn er nog sporen aanwezig van de oude voorburcht en het daar in het begin van de 16^e eeuw aangelegde rondeel en halve maan?*

Hiervoor zijn in het onderzoek geen aanwijzingen gevonden.

7. *Zijn er nog sporen aanwezig die toegeschreven kunnen worden aan het 'Verwulft Pulvermagazijn' uit het eerste kwart van de 18^e eeuw?*

Op basis van de resultaten uit het veldonderzoek zijn geen aanwijzingen aangetroffen, in de vorm van sporen en/of vondsten, die toegeschreven kunnen worden aan dit bouwwerk.

8. *Zijn er aan de noordkant van pakhuis De Vlijt nog sporen aanwezig van de voormalige 'stenen poort', een stenen overbrugging van de citadelgracht die af te sluiten was met een boom in het water?*

Er zijn geen aanwijzingen aangetroffen die gerelateerd kunnen worden aan een stenen brug over de citadelgracht. Daarvoor was de opgravingsput te klein. Op basis van nadere bestudering van het historisch kaartmateriaal lag deze brug niet binnen het bereik van dit onderzoek.

9. *Waartoe behoren de in 2008 door RAAP aangetroffen muurresten (uitbraaksleuven) ter hoogte van het bruggenhoofd en wat is de functie geweest (bijv. fundament van een brug)?*

Dit deel van het terrein viel buiten het onderzoeksgebied van onderhavig onderzoek.

10. *Kan op grond van de aangetroffen sporen en structuren en de datering van het vondstenspectrum herleid worden rond welke periode de feitelijke bewoning van het kasteel beëindigd wordt en zo ja, of er een duidelijke samenhang is tussen de beëindiging van de bewoning van het kasteel als onderdeel van de citadel en het einde van Coevorden als vestingstad?*

Hiervoor zijn geen concrete aanwijzingen (sporen en/of vondsten) aangetroffen.

11. *In hoeverre is de militaire component aanwijsbaar in het vondstenspectrum? Wat vertellen de aangetroffen mobilia over het dagelijks leven? Kan op basis van de vondsten bepaald worden of er sprake is van een relatieve welstand van de (militaire) bevolking?*

Er zijn een aantal vondsten aangetroffen die direct verband houden met krijgshandelingen of militaire zaken. Hieronder vallen vooral de loden haakbuskogels, de vele musketkogels en de stenen en ijzeren kanonskogels. Daarnaast zijn er twee fragmenten van wapens gevonden (een zwaard en een dolk) en een fragment van een hoefijzer. De aard van de vondsten laat echter geen uitspraak toe over de relatieve welstand van de bewoners van Coevorden.

12. *Kunnen op basis van het vondstenspectrum in zijn geheel handelsnetwerken worden onderscheiden, bijvoorbeeld met de aangrenzende Duitse regio of de noordelijke regio? Zijn er op grond van het vondstenspectrum specifieke relaties aan te wijzen met andere gebieden waar de in Coevorden gestationeerde soldaten gedurende de vestingperiode van oorsprong vandaan kwamen, bijvoorbeeld het gewest Holland of Friesland en buiten Nederland: Spanje, Frankrijk, Duitsland of Engeland en Schotland.*

Zowel het relatief beperkte aantal vondsten als het geringe aantal vondsten, anders dan aarde-werk uit bepaalde regio's, kan hier geen nadere specificatie gegeven worden. Er zijn geen groepen vondsten die duiden op een specifieke herkomstregio, buiten het omringende achterland (inclusief de Duitse streken).

13. *Zijn er aanwijzingen voor de grote stadsbrand van 1508 en zo ja, waaruit bestaan deze aanwijzingen?*

Deze aanwijzingen ontbreken.

14. *Zijn er op de overgang van de stadsbewoningslaag naar het pleistocene zand sporen of vondsten aanwezig van een prestedelijke bewoning in de Vroege Middeleeuwen of mogelijk nog oudere sporen die teruggaan tot in de prehistorie?*

Hiervoor zijn geen aanwijzingen aangetroffen. Er is aan de noordoever van de kasteelgracht in de top van het pleistocene zand resten van bodemvorming (podzol) aangetroffen. Dit is een bodemkundig/archeologische indicator voor de mogelijke aanwezigheid van prehistorische vindplaatsen.

15. *Welke beheersmaatregelen zouden getroffen kunnen worden voor het behoud in situ van de directe omgeving van de vindplaats?*

Gezien het definitieve karakter van het onderzoek is dit aspect niet meer van toepassing ter plekke van het onderhavige onderzoek. De resultaten duiden echter wel op de aanwezigheid van laatmiddeleeuwse resten van de kasteelgracht in de omgeving en de waarschijnlijk goede conserveringstoestand voor metaalvondsten daarin. De resultaten bevestigen de hoge archeologische verwachtingswaarde die het centrum van Coevorden heeft.

16. *Hoe zouden de aangetroffen sporen en structuren eventueel na de opgraving gevisualiseerd kunnen worden voor de bezoekers van het chateaufotel?*

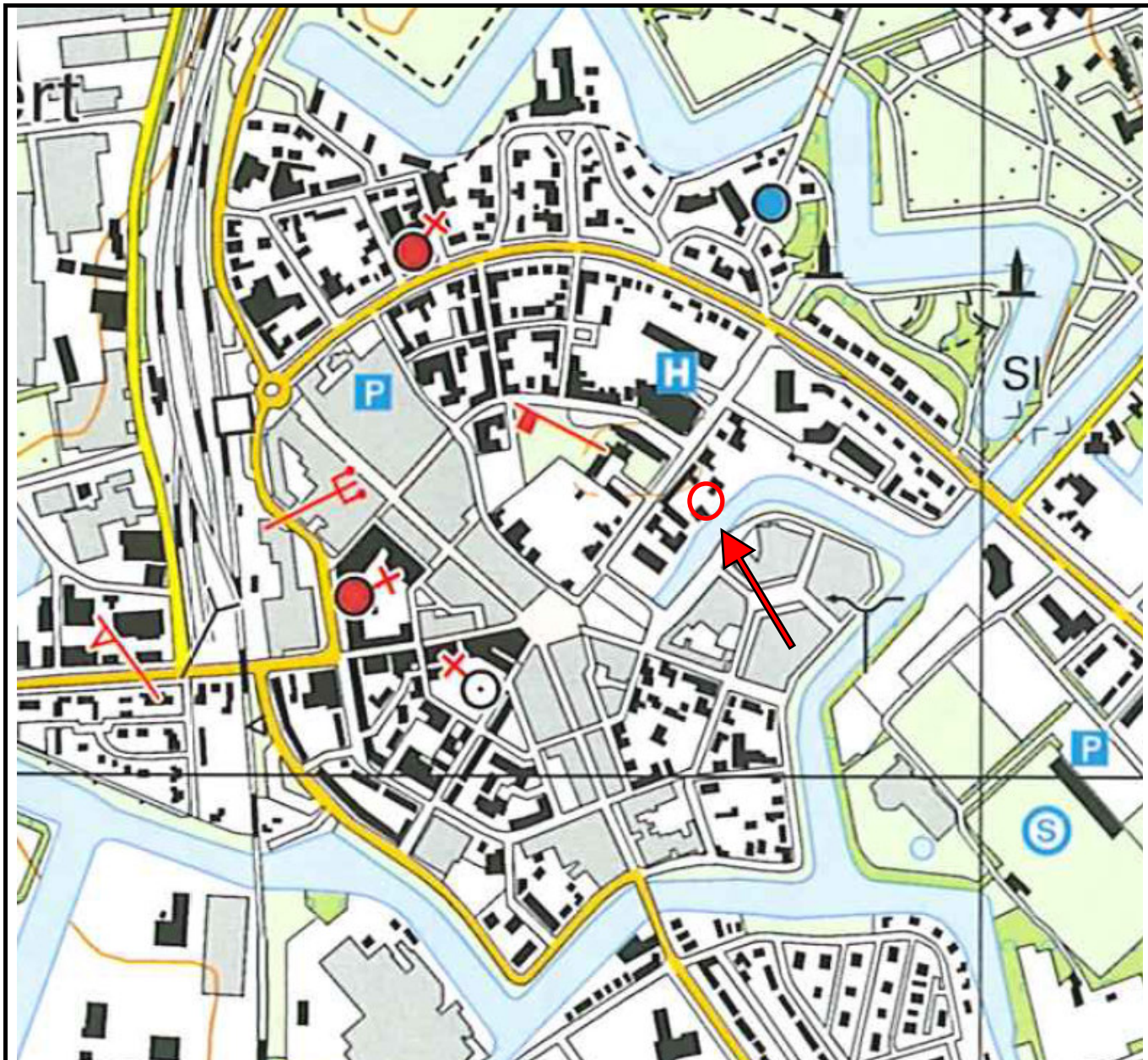
Geadviseerd wordt dit aspect na afronding van het onderzoek met de eigenaar van het hotel nadere invulling te geven, bijvoorbeeld in de vorm van een informatieve publieksgerichte publicatie en mogelijk (tijdelijke) bruiklenen van enkele vondsten in het hotel.

8 Literatuur

- Beuker, J.R., z.j., De prehistorie van Coevorden, *Coevorder Cahier* nr. 3.
- Frikken, P.J., 1996. Van voorde tot kasteelbrug: waarnemingen in een bouwput in Coevorden. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 113, pp. 162-178.
- Gras, H. et al. (red.), 1988. *Drenthe's veste. Geschiedenis van Coevorden*. Groningen, Uitgeverij Endymion.
- Grooten, J., 1985. Het kasteel van Coevorden in de zestiende eeuw. *Nieuw Drentse Volksalmanak* 102, pp. 1-20.
- Hekman, J.J., 2004. Archeologisch onderzoek Markt en Haven te Coevorden; inventariserend veldonderzoek. *RAAP-notitie* 645, Amsterdam, RAAP Archeologisch Adviesbureau BV.
- Hollander, I. den (namens Stuurgroep Centrumplan), 26 april 2010. *Selectiebesluit voor Pakhuis de Vlijt ten aanzien van de archeologische resten die zijn aangetroffen buiten het plangebied waarvoor reeds een opgravingsbesluit is genomen*. Afdeling beleid & strategie, team ruimte.
- Janssen, C.F., 1973. Krijgsvorbereidingen op het Huis te Coevorden. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 90, pp. 77-84.
- Janssen, C.F., 1985. De vernieuwing van de plattegrond van Coevorden van 1609-1617. *Monumenten van Drenthe*, I. Assen, pp. 113-143.
- Kleis, G., 2004. *De vestingwerken van Coevorden. Beknopte geschiedenis van een modelvesting 1600-1875*. Coevorden, Gemeente Coevorden.
- Kleis, G., 2005. *Geschiedenis van het kasteel te Coevorden. Van gewestelijk tot stedelijk bestuurscentrum 1046-1974*. Coevorden, gemeente Coevorden.
- Kleis, G., 2008. *De stadsbrief van Coevorden, 1407-2007*. Coevorden, gemeente Coevorden.
- Kuijl, van der, E.E.A., 2009. *De Vlijt te Coevorden. Archeologische begeleiding (cf. protocol AB-opgraven) van civieltechnische werkzaamheden en Opgraving (cf. protocol DO) ten behoeve van de nieuwbouw van chateau-hotel De Vlijt en aanleg van kademuren bij De Vlijt te Coevorden*. Hamaland Advies, versie 2.2, Zelhem
- Lanting, J.N. & J. van der Plicht, 1996. De C14-chronologie van de Nederlandse Pre- en Protohistorie, I: Laat-Paleolithicum. In: *Palaeohistoria* 37/38 (1995-1996), pp. 71-125.
- Lanting, J.N. & J. van der Plicht, 2000. De C14-chronologie van de Nederlandse Pre- en Protohistorie, II: Mesolithicum. In: *Palaeohistoria* 39/40 (1997-1998), pp. 99-164.
- Lanting, J.N. & J. van der Plicht, 2002. De C14-chronologie van de Nederlandse Pre- en Protohistorie, III: Neolithicum. In: *Palaeohistoria* 41/42 (1999-2000), pp. 99-164.
- Lenting, J.J., H. Van Gangelen & H. Van Westing, 1993. *Schans op de grens. Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*. Sellingen, Stichting Vesting Bourtange.
- Molema, J. 2004. *Cultuurhistorische inventarisatie centrum Coevorden. Gemeente Coevorden (provincie Drenthe)*. RAAP-rapport 968, Amsterdam.
- Veenhoven, A., 1969. *Historie van Coevorden*. Groningen, Wolters-Noordhoff.
- Veenstra, J.B. & Y. Boekema, 2010. Archeologisch onderzoek Het Kasteel te Coevorden, gemeente Coevorden; archeologische begeleiding. *Grontmij Archeologische Rapporten GAR* 968. Assen, Grontmij Nederland BV.

Bijlage 1

Locatie plangebied

Projectnummer DR 291268	Datum 20-07-10	Bijlage	Formaat A4	GAR-nummer	CIS-code 39916	Getekend HV	Controle JJH	Akkoord LS	Schaal
----------------------------	-------------------	---------	---------------	------------	-------------------	----------------	-----------------	---------------	--------

Project
Archeologisch onderzoek De Vliet, te Coevorden

Oprachtgever
Kasteelbeheer BV

Onderdeel
 Bijlage 1: Locatie plangebied

Noord Postbus 29, 9400 AA Assen, T +31 592 33 88 99, F +31 592 33 06 67

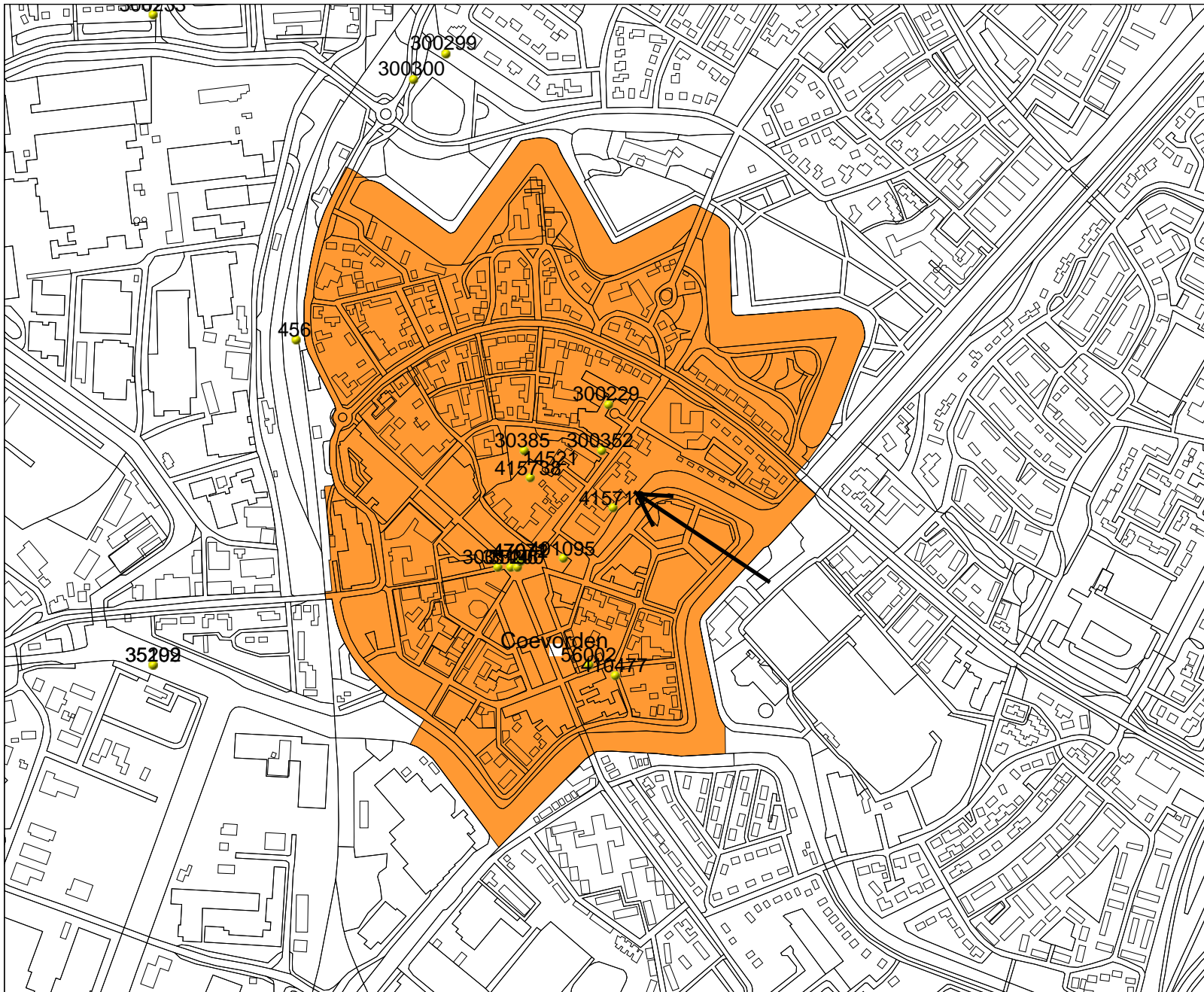

planning connecting
 respecting
 the future

bron: ANWB, Topografische Atlas, Drenthe 1:25.000, 2004, ANWB Media

Bijlage 2

Archeologische basiskaart

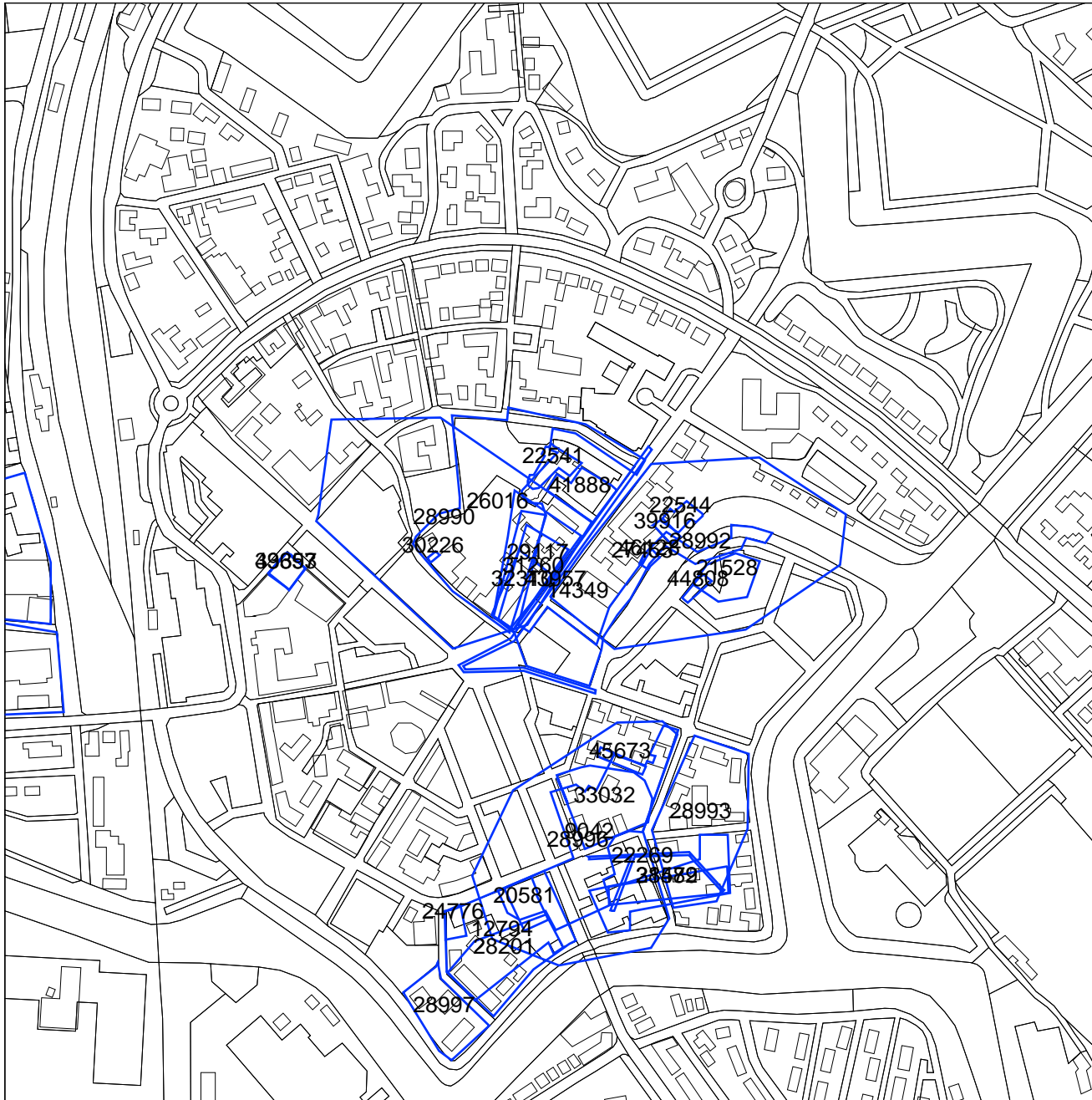
Legenda

- WAARNEMINGEN
- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- PLAATSNAMEN
- PROVINCIES
- MONUMENTEN**
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Legenda

- ONDERZOEKSMELDINGEN
- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- PROVINCIES

Bijlage 3

Muntvondsten centrum Coevorden

Muntvondsten uit Coevorden
geregistreerd in NUMIS

Muntsoort	Autoriteit	Jaartal	Aantal
Holland			
vijfde philipsdaalder	Philips II	1526-1567	3
penning	Jan I & Jan II	1296-1304	1
Utrecht			
duitken	stad Utrecht	1509-1522	3
penning	Hartbert	1139-1150	1
penning	Dirk van Are	1198-1212	1
penning	Hendrik van Vianden	1250-1267	2
Groningen			
dubbele flabbe	stad Groningen	1589	3
flabbe	stad Groningen	1561-1599	3
Brabant			
vijfde philipsdaalder	Philips II	1572	1
schild	Lodewijk de Beier	1345-1347	1
Friesland			
penning	anoniem	1175-1200	1
Coevorden			
halve groot met leeuw	Reinoud II	1331-1370	1
Spanje			
reaal	Ferdinand & Isabella	1497-1565	1
twee reales	Ferdinand & Isabella	1497-1565	2
escudo	Philips III	1598-1621	1
Frankrijk			
halve franc	Hendrik III	1577	1
Boisbelle & Henrichemont			
dubbele tournois	Maximiliaan I van Béthune	1636	1
Engeland			
penny	Hendrik III	1220-1272	3
Polen			
shilling	Sigismund II August	1546	1
Güstrow			
dreiling	Albrecht	1528	1
Münster			
pfennig	anoniem	1160-1180	1
pfennig	Lodewijk van Holte	1227-1248	1
pfennig	onbekend	1250-1300	2
pfennig	Everhard van Diest	1275-1301	6
pfennig	Lodewijk van Hessen	1310-1330	12
pfennig	Floris van Wevelinghoven	1364-1379	1

Muntvondsten uit Coevorden
geregistreerd in NUMIS

Keulen

pfennig	Koenraad van Hochstaden	1238-1239	1
pfennig	Siegfried van Westerburg	1275-1297	12
grosspfennig	Hendrik II van Virneburg	1306-1332	3

Osnabrück

pfennig	Koenraad van Rietberg	1270-1297	10
pfennig	Lodewijk van Ravensberg	1297-1308	14
pfennig	Godfried van Amsberg	1321-1349	1

Lippe

pfennig	Simon I	1290-1330	7
---------	---------	-----------	---

Mark

pfennig	Everhard	1277-1308	12
---------	----------	-----------	----

Het Duitse Rijk

pfennig	navolging van Otto I	936-962	29
penning	Hendrik II	1000-1015	1
penning	Bernold	1040-1054	1
pfennig	Rudolph van Habsburg	1273-1291	1
pfennig	anoniem	1310-1330	5

Karolingisch Rijk

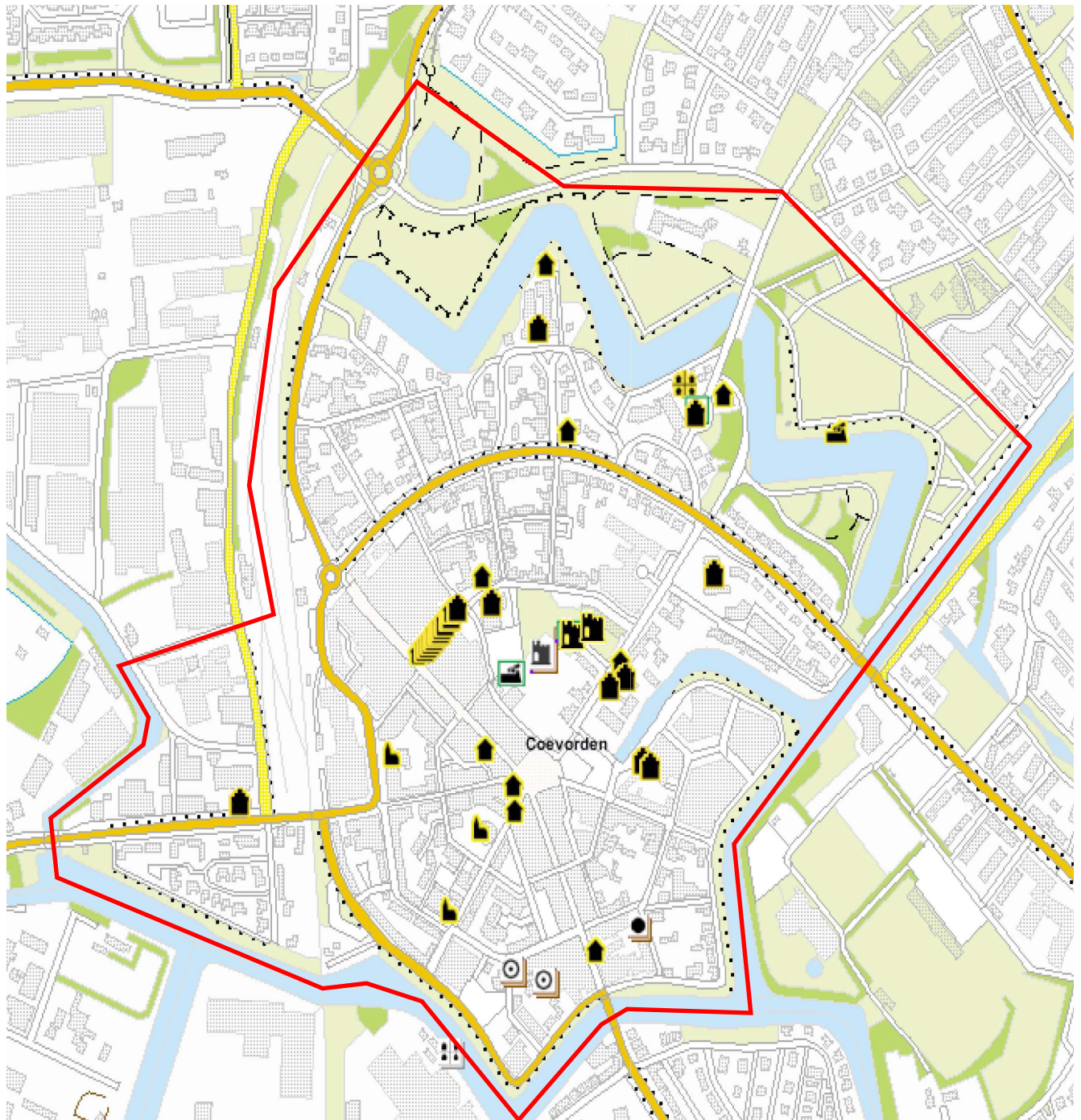
penning	Lodewijk het Kind	899-911	6
obolus	Lodewijk het Kind	900-911	3
denarius	Lodewijk het Kind	900-911	18
obolus	Karel de Eenvoudige	911-925	6
denarius	Karel de Eenvoudige	911-925	15

Romeins Keizerrijk

as	Augustus	16 voor Chr	1
denarius	Augustus	2-4 voor Chr.	3
as	Vespasianus	71 na Chr.	3
denarius	Vespasianus	73 na Chr.	3
sestertius	Hadrianus	118 na Chr.	3
denarius	Antoninus Pius	145-161	3
denarius	Commodus	190	3
aes II	Magnus Maximus	383-388	1

Bijlage 4

Cultuurhistorische kaart (KICH)

Projectnummer DR 291268	Datum 18-01-11	Bijlage	Formaat A4	GAR-nummer 905	CIS-code 39916	Getekend MK	Controle LS	Akkoord JJH	Schaal
----------------------------	-------------------	---------	---------------	-------------------	-------------------	----------------	----------------	----------------	--------

Project

Archeologisch onderzoek De Vliet te Coevorden

Opdrachtgever

Kasteel Coevorden B.V.

Onderdeel

KICH

Noord Postbus 29, 9400 AA Assen, T +31 592 33 88 99, F +31 592 33 06 67

bron:

planning connecting
 respecting
 the future

Bijlage 5

lijst rijksmonumenten centrum Coevorden

Rijksmonumenten centrum Coevorden

Monumentnr.	Type	Naam	Bouwjaar
11483	woonhuis	n.v.t.	1631
11484	woonhuis	n.v.t.	1765
11485	gebouw, overig	Arsenaal	18e eeuw
11486	gebouw, overig	Arsenaal	18e eeuw
11487	kasteel, buitenplaats	Kasteel	1537
11488	kasteel, buitenplaats	Kasteel	1537
11489	woonhuis	n.v.t.	1840
11490	kerkelijk gebouw	Ned. Herv. Kerk	1641-1645
11491	kerkelijk gebouw	Ned. Herv. Kerk	1641-1645
11492	kerkelijk gebouw	Synagoge	1840
11494	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11495	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11496	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11497	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11498	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11499	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11500	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11501	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11502	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11503	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11504	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11505	woonhuis	n.v.t.	1765
11506	gebouw, overig	n.v.t.	1765
11507	gebouw, overig	Het Weeshuis	1690
11508	militair object	n.v.t.	18e eeuw
468588	woonhuis	n.v.t.	1908
468589	woonhuis	n.v.t.	1911
468590	gebouw, overig	Rijks HBS	1909-1910
468591	woonhuis	Noorse Villa	1926
468592	gebouw, overig	Watertoren	1914
468598	gebouw, overig	n.v.t.	1892
468600	woonhuis	Maria	1908
468601	gebouw, overig	n.v.t.	1880-1908
468602	gebouw, overig	De Vlijt	1925
468603	gebouw, overig	Station D.S.M.	1897
468604	woonhuis	n.v.t.	1903
468605	gebouw, overig	Meisjes Vakschool	1923
468606	woonhuis	n.v.t.	1910
468607	kerkelijk gebouw	St. Willibroduskerk	1913-1914
468609	woonhuis	n.v.t.	1915

Bijlage 6

Sporenlijst

Plangebied De Vlijt te Coevorden: archeologische begeleiding en opgraving
Sporenlijst

spoornummer	Vlak	Tekening	Aard	Textuur	Kleur	Humus	Insluitfels	Vondstnummer	Interpretatie	Opmerkingen
1	1	1	lg	zs1	robr	1	bst2	15, 74, 75	ophogingslaag	
2	1	1	lg	zs1	grbr	2	bst1	10	dempingsmateriaal	
3	1	1	lg	zs2	grbr	2	bst1			
4	1	1	lg	zs2	br	2	bst3		puinspoor	recent (19e/20e eeuw)
5	1	1	kl	z	zw	3	wortels			venig
6	1	1			brro				ijzeroerknol	
7	1	1	lg	zs2	brgr	2	bst1			verspoeld, zandbrokken
8	1	1	lg	zs2	gebr	1	bst1			verspoeld, zandlenzen
9	1	1	pl	ht					paal	
10	1	1	lg	zs2	brgr	2				verspoeld, zandlenzen
11	1	1	lg	zs2	br	2				
12	1	1	lg	zs2	grbr	2	bst1			verspoeld, zandlenzen
13	1	1	lg	zs1	grbr	2	bst1			verspoeld
14	1	1	gr	z	dbr	2			insteek beschoeiingspalen (S15)	
15	1	1	pl	ht					beschoeiingspaaltjes	
16	1	1	lg	z	gebr	1				
17	1	1	rec	z	gegr					verstoord
18	1	1	rec	z	gegr					verstoord
19	1	1	lg	z	ge		FeO2			zand loopt deels onder S4 door
20	1	1	lg	z	grbr	1				fundering S25
21	1	1	pk	z	gebr				paalkuil	
22	1	1	pk	z	gebr	1			paalkuil	
23	1	1	pl	ht					paal	
24	1	1	lg	zs1	gebr					
25	1	1	mr					7, 8	fundering waterafvoer	v11 fundering, v12 muur, v13 vulling
26	1	1	pl	ht					paalkuil	
27	1	1	pl	ht					paalkuil	
28	1	1	pl	ht					paalkuil	behorend bij S22
29	1	1	pl	ht					stam, natuurlijk	
30	1	1	lg	zs1	br					

Plangebied De Vlijt te Coevorden: archeologische begeleiding en opgraving
Sporenlijst

spoornummer	Vlak	Tekening	Aard	Textuur	Kleur	Humus	Insluitsels	Vondstnummer	Interpretatie	Opmerkingen
31	1	1	lg	zs3	br					
32	1	1	lg	zs1	zw					
33	1	1	lg	zs2	br					
34	1	1	lg	z	grbr			11		gevlekt
35	1	1	lg	zs2	gebr					
36	1	1	gr	z	br				insteek beschoeiingspalen (S37)	
37	1	1	pl	ht					beschoeiingspaaltjes	
38	1	1	lg	zs1	br					
39	1	1	rec	z	grbr					
40	1	1	lg	zs3	dgr	3	kleibrokjes	91, 92	grachtvulling	gevlekt
41	2	2	lg	zs3	zw/dgr	3	veenbrokken	21	geulvulling	matig puinbrokjes
42	2	2	lg	z	gr	1	veenbrokken			
43	2	2	pa	ht					paal	mogelijk omgeduwd bij aanleg damwanden
44	2	2	lg	z	lgr					zwak puinbrokjes
45	2	2	lg	zs2	dgr	2	veenbrokken			
46	2	2	lg	z	lgr					sterk puinbrokjes
47	2	2	pa	ht				23		eik
48	2	2	ba	ht				22	constructiehout	bewerkte plank
49	2	2	pa	ht				66		eik
50	2	2	pa	ht						eik
51	2	2	lg						verspoeld	
52	2	2	pa	ht						eik?
53	2	2	lg	zs3	dgr	3	kleibrokjes		grachtvulling	zwak puinbrokjes (zie ook S69, S70, S71)
54	2	2	ba	ht						bewerkte bakt met inkeping en ijzeren spijker
55	2	2	ba	ht						bewerkte balk
56	2	2	ba	ht						bewerkte balk
57	2	2	ba	ht						bewerkte balk
58	2	2	lg	z	gr					zwak puinbrokjes
59	2	2	lg	zs1	brgr		FeO2			matig puinbrokjes
60		4	lg	zs1	brgr		FeO2			matig puinbrokjes

Plangebied De Vlijt te Coevorden: archeologische begeleiding en opgraving
Sporenlijst

spoornummer	Vlak	Tekening	Aard	Textuur	Kleur	Humus	Insluitsels	Vondstnummer	Interpretatie	Opmerkingen
61		4	lg	zs3	gr/dgr	1				gelaagd met spoellaagjes
62		4	lg	zs2	br/gr	1				gelaagd met inspoeling uit S60
63		4	lg	zs1	gr/dgr	1	spoellagen			sterk gelaagd, aflopende richting zuiden
64		4	lg	kz1	dgr					iets gelaagd
65		4	lg	v	zw/br					dun veenbandje (ca. 1 cm) op grachtvulling
66		4	lg	zs1	dgr	1				sterk gelaagd, aflopend in zuidelijke richting
67		4	lg	zs1	dgr	2				iets gelaagd (spoellagen)
68		4	lg	v	zw/br					dun veenbandje (ca. 1 cm) op grachtvulling
69		4	ga	v	dgr			48	grachtvulling	met hout, bot en steen
70		4	ga	zs3	dgr			49	grachtvulling	
71		4	ga	v	dgrbr				grachtvulling	met hout, doorsnijdt S69 en S70 (dus jonger)
72	2	2	lg	z	ge/wi				pleistoceen zand	C-horizont
73	3	3	lg/kl	zs3	dgr		puin1	25, 26		
74	3	3	lg	zs3	dgr		puin1			
75	3	3	lg	v	zw/br		puin3			
76	3	3	lg	z	gr					
77	3	3	lg	zs3	dgr					
78	3	3	lg	zs1	gr					iets gevlekt
79		4	lg	zs2	dgr	2				
80		4	kl	zs2	dgrbr	1				
81		4	lg	zs1	brro	1	veel FeO2			
82		4	lg	z	grbr	1	zandlensjes			
83		4	lg	zs1	dgr	2	zandlaagjes			
84		4	lg	zs2	dgr	2	hout		oeverversteving?	
85		4	lg	zs1	dgr	1			dempingspakket?	sterk gelaagd, oplopend in zuidelijk richting
86		4	lg	zs3	dgr	2			ophoging/oeverversteving?	gevekt
87		4	kl	zs1	gr/dgr	1	zandlaagjes			
88		4	vl	kz1	br				kleibrok	
89		4	lg	z	gr		humusbandjes			
90		4	vl	zs3	lgr/zw		hout		verspitting onder grachtvulling?	vlekkerig; zie ook S102

Plangebied De Vlijt te Coevorden: archeologische begeleiding en opgraving
Sporenlijst

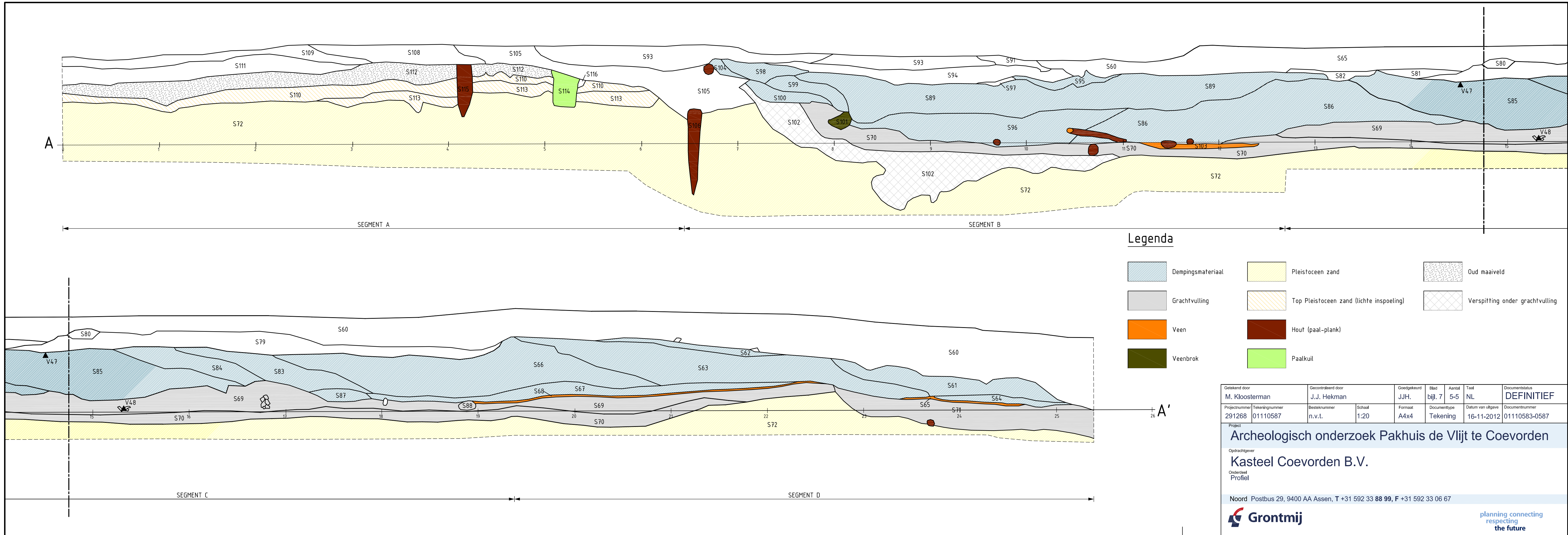
spoornummer	Vlak	Tekening	Aard	Textuur	Kleur	Humus	Insluitsels	Vondstnummer	Interpretatie	Opmerkingen
91		4 vl	z	br						
92		4 vl	z	ge			humusbandjes			
93		4 vl	zs1	dgr	3					gevelkt
94		4 vl	z	br			hout, FeO2			
95		4 vl	zs1	ge/gr			humusvlekken			brok FeO2
96		4 vl	zs3	dgr			hout, FeO2			venig
97		4 vl	z	ge/ro			FeO2, humusvlekken			
98		4 vl	zs1	lgr			puin1, FeO2			
99		4 vl	z/v	dgr	3					sterk weinig zand
100		4 vl	zs3	dbr	3		zandlenzen			sterk weinig
101		4 vl	v	zw/br					veenbrok	
102		4 lg	z	ge/br					verspitting?	sterk gevlekt, onder grachtvulling (zie S90)
103		4 vl	z/v	zw/br						zand- en veenbrokken
104		4 vl	zs1	brgr			zwak FeO2			
105		4 vl	zs1	br			zwak FeO2			
106		4 pa	ht						paal	
107	2	2 kl	zs2	dgr	2			69		doorsteek oude naar nieuwe gracht
108		4 lg	z	ge/br			matig FeO2			
109		4 lg	zs1	br			zandbrokjes			
110		4 lg	z	lgr/ge					natuurlijk	lichte inspoeling
111		4 lg	zs1	dgr			FeO2			
112		4 lg	zs1	dgr					oud maaiveld?	lokaal verspit
113		4 lg	z	br/ge					natuurlijk	lichte inspoeling
114		4 pk	zs2	dgr					paalkuil	
115		4 pa	ht						aangepunte paal	
116		4 pk	zs1	gr					paalkuil	
117	2	2 lg	zs2	dbr	1					
118	2	2 vl	v	dgr/br	4					veraard
119	2	2 vl	z	ge/dgr						geflekt
120	2	2 pa	ht					14	paal	vierkant, 25 x 25 cm

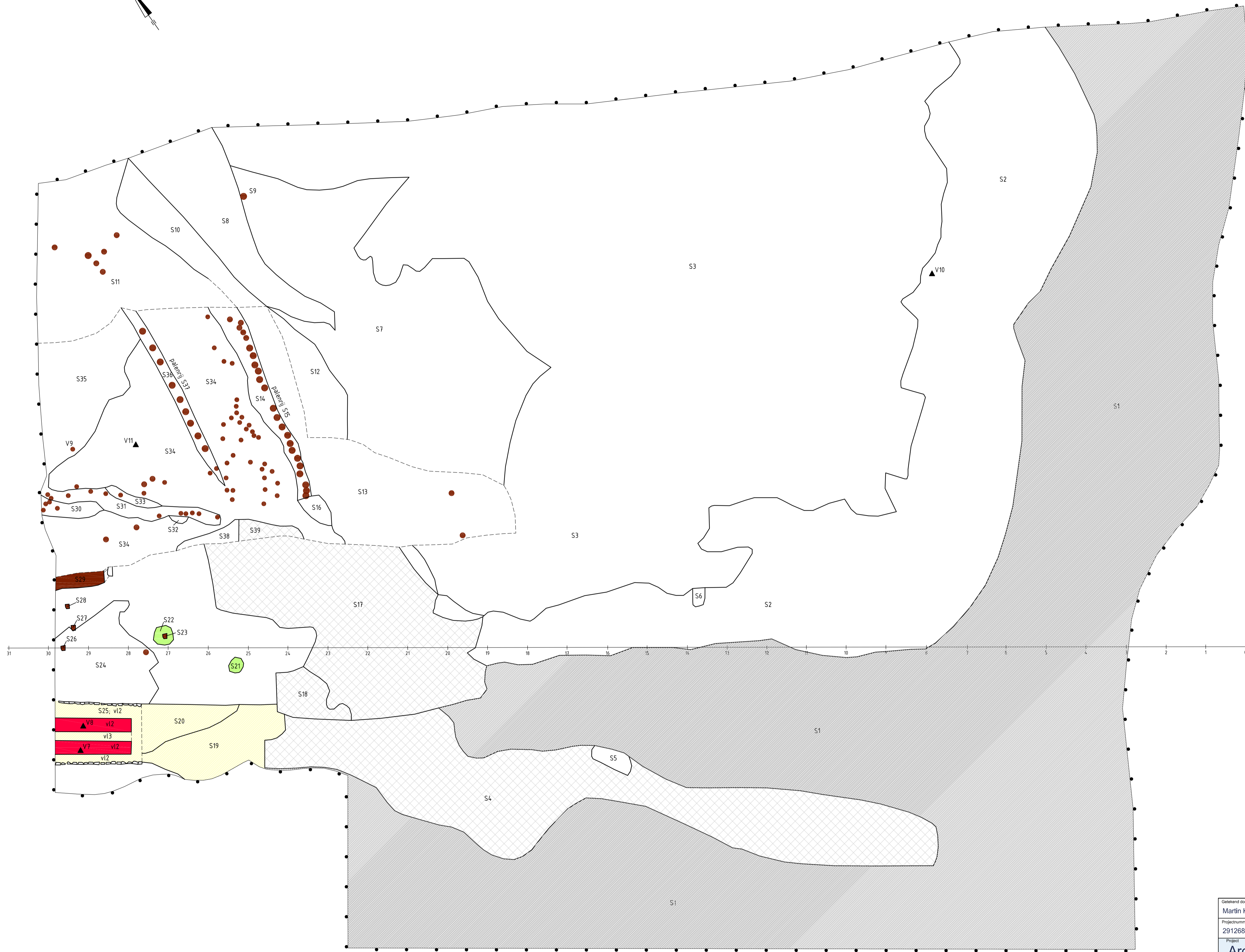
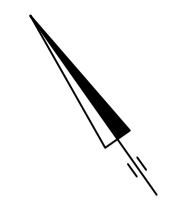
Plangebied De Vlijt te Coevorden: archeologische begeleiding en opgraving
Sporenlijst

spoornummer	Vlak	Tekening	Aard	Textuur	Kleur	Humus	Insluitsels	Vondstnummer	Interpretatie	Opmerkingen
121	2	2	pa	ht				15	paal	rond, diam. 33 cm
122	2	2	kl?	z	ge/dbr		humeuze brokken			sterk gevlekt; verstoord
123	2	2	vi	z	ge/dgr				spoellaag	
124	2	2	vi	z	ge/dgr				spoellaag	
125	2	2	pa	ht				16	paal	vierkant
126	3	3	pa	ht					paal	
127	3	3	pa	ht					paal	
128	3	3	pa	ht					paal	
129	2	2	vi	zs2	dgr	2	sterk FeO ₂			gevekt
130	3	3	vi	zs3	zw	4	puin, hout		vulling	verstoord? Zie ook S122

Bijlage 7

Vlaktekeningen en profiel

Legenda

- Verstoord (19e - 20e eeuw)
- Recente ophogingslaag
- Pleistoceen zand
- Muurresten
- Paalkuil
- Rand werkput begeleiding
- Spoornummer
- Vondstlocatie met vondstnummer
- Hout (paal-plank)

Getekend door Martin Kloosterman	Goedgekeurd door J.J. Hekman	Goedgekeurd JJH.	Blad bijl. 7	Aantal 1-5	Tafel NL	Documentstatus DEFINITIEF
Projectnummer 291268	Tekeningnummer 01110583	Besteknummer n.v.t.	Schaal 1:50	Formaat A1	Documenttype Tekening	Datum van uitgave 16-11-2012
Documentnummer 01110583-0587						

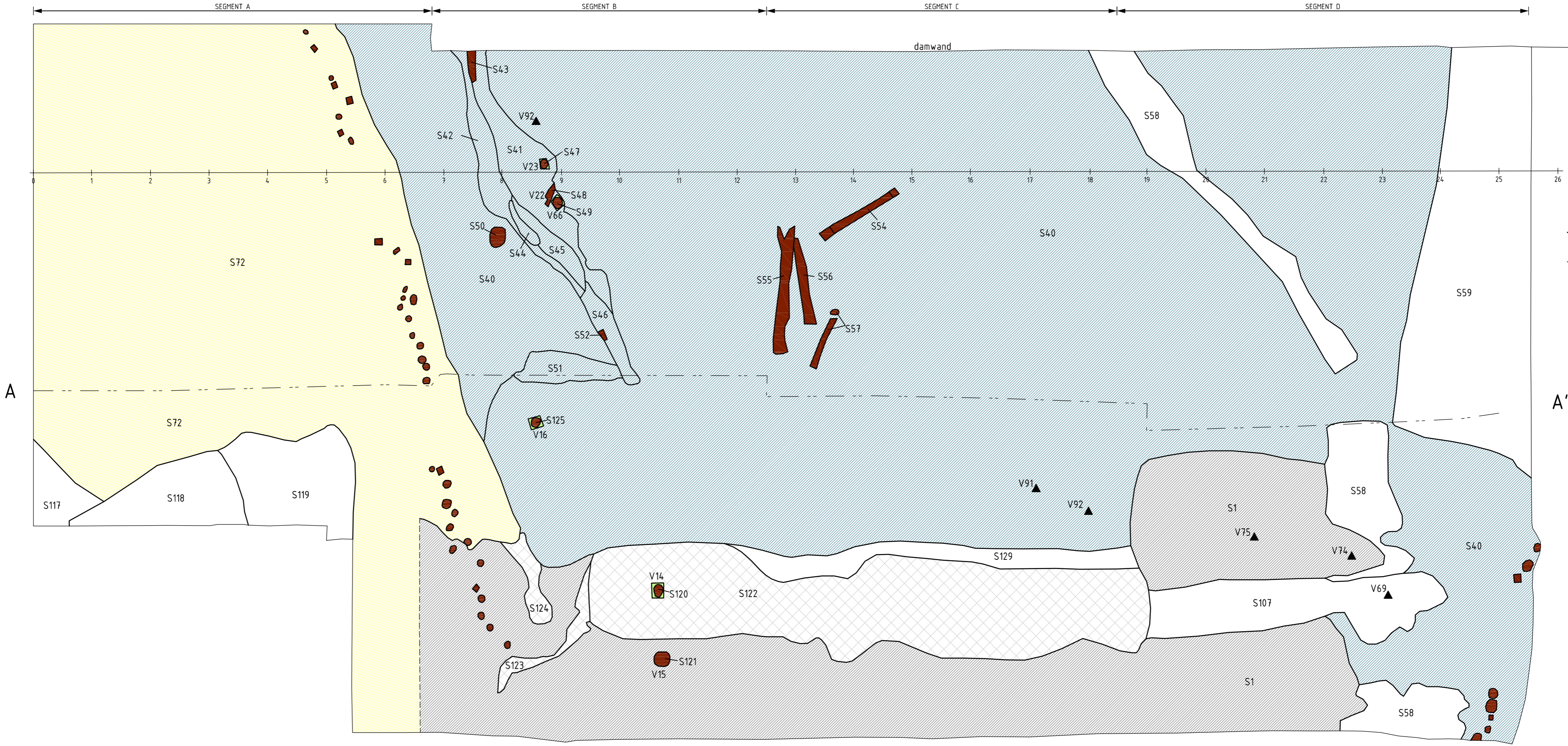
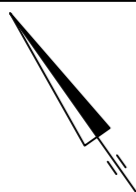
Project: Archeologisch onderzoek Pakhuis de Vlijt te Coevorden

Ondachtgever:
Kasteel Coevorden B.V.
Onderdeel:
Archeologische begeleiding; vlak 1

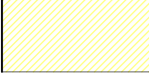

Noord Postbus 29, 9400 AA Assen, T +31 592 33 88 99, F +31 592 33 06 67

planning connecting
respecting
the future

Legenda

- Verstoord (19e - 20e eeuw)
- Laat middeleeuwse grachtvulling
- Recente ophogingslaag
- Pleistoceen zand
- Paalkuil
- Rand opgraving
- Spoornummer
- Vondstlocatie met vondstnummer
- Houf (paal-plank)
- Profiel

Getekend door M. Kloosterman	Gecontroleerd door J.J. Hekman	Goedgekeurd J.J.H.	Blad bijl. 7	Aantal 2-5	Taal NL	Documentstatus DEFINITIEF
Projectnummer 291268	Tekeningnummer 01110584	Besteknummer n.v.t.	Schaal 1:50	Formaat A2	Documenttype Tekening	Datum van uitgave 16-11-2012
Documentnummer 01110583-0587						

Archeologisch onderzoek Pakhuis de Vlijt te Coevorden

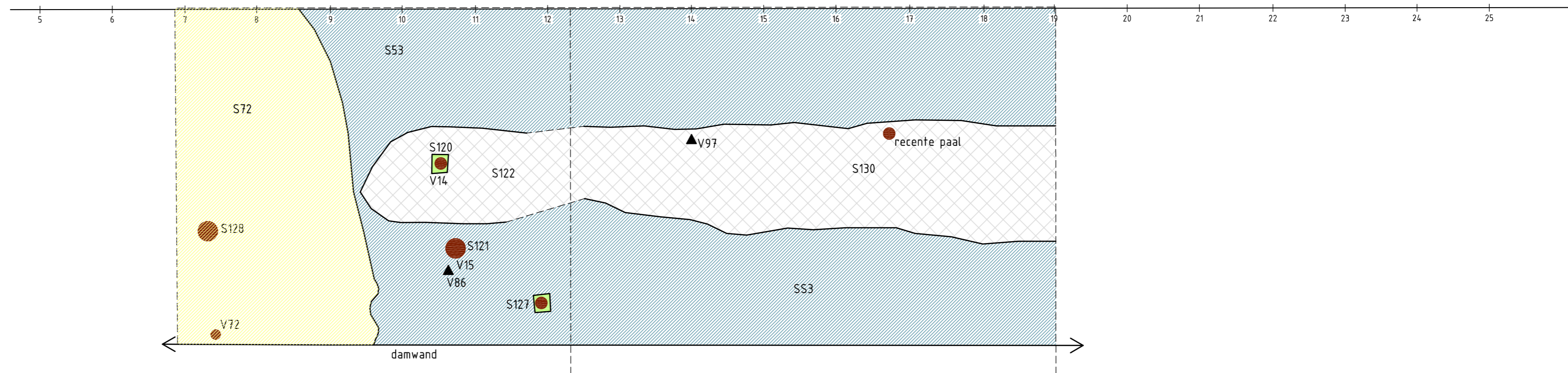
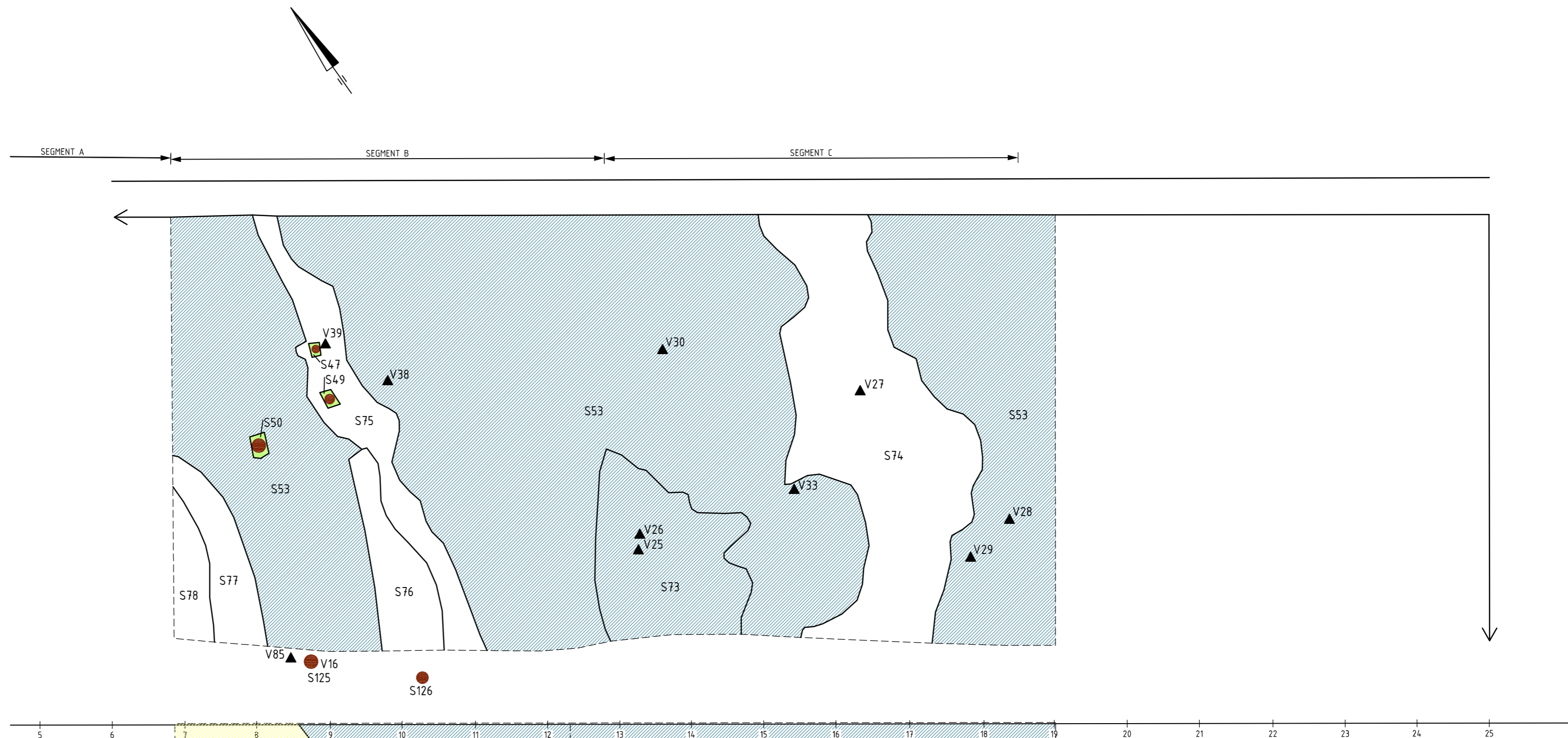
Opdrachtgever
Kasteel Coevorden B.V.

Onderdeel
Vlak 2 (opgraving)

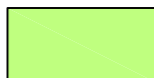

Noord Postbus 29, 9400 AA Assen, T +31 592 33 88 99, F +31 592 33 06 67

planning connecting
respecting
the future

Legenda

- Verstoord (19e - 20e eeuw)
- Laat - middeleeuwse grachtvulling
- Pleistoceen zand
- Paalkuil
- Rand werkput
- Rand opgraving
- Spoornummer
- Vondstlocatie met vondstnummer
- Hout (paal-plank)

Getekend door M. Kloosterman	Gecontroleerd door J.J. Hekman	Goedgekeurd J.J.H.	Blad bijl. 7	Aantal 3-5	Taal NL	Documentstatus DEFINITIEF
Projectnummer 291268	Tekeningnummer 01110585	Besteknummer n.v.t.	Schaal 1:50	Formaat A2	Documenttype Tekening	Datum van uitgave 16-11-2012
Documentnummer 01110583-0587						

Archeologisch onderzoek Pakhuis de Vlijt te Coevorden

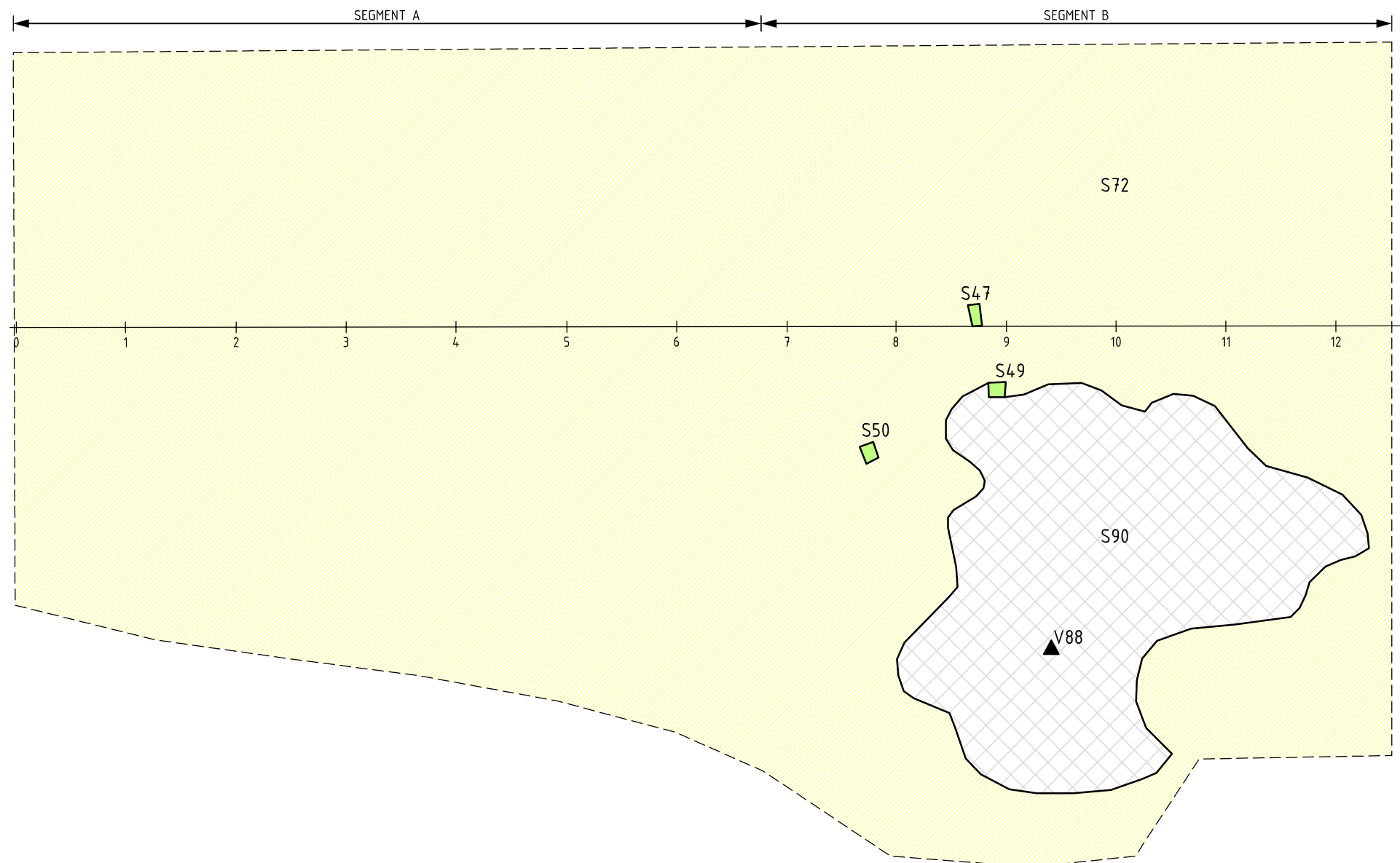
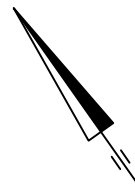
Oprichtgever
Kasteel Coevorden B.V.

Onderdeel
Vlak 3 (opgraving)

Noord Postbus 29, 9400 AA Assen, T +31 592 33 88 99, F +31 592 33 06 67

planning connecting
respecting
the future

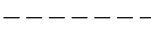

Legenda

 Verspitting onder grachtvulling

 Pleistoceen zand

 Paalkuil

 Rand werkput

S8 Spoornummer

 V11 Vondstlocatie met vondstnummer

Getekend door M. Kloosterman	Gecontroleerd door J.J. Hekman	Goedgekeurd	Blad bijl. 7	Aantal 4-5	Taal NL	Documentstatus CONCEPT
Projectnummer 291268	Tekeningnummer 01110586	Besteknummer	Schaal 1:50	Formaat A3	Documenttype Tekening	Datum van uitgave 19-12-2011
Documentnummer 01110583-0587						

archeologisch onderzoek Pakhuis de Vlijt te Coevorden

Opdrachtgever

Kasteel Coevorden B.V.

Onderdeel

Vlak 4 (opgraving)

Noord Postbus 29, 9400 AA Assen, T +31 592 33 88 99, F +31 592 33 06 67

planning connecting
respecting
the future

Bijlage 8

Vondstenlijst

Vondstnummer	Segment	vlak	vak	spoor	onverbrand bot	keramiek	natuursteen	puin/baksteen	metaal	glas	leer	hout	totaal	dendromonster	bijzonderheden
1		0a			1	8			6	2			17		begeleiding; uit verstoorde top
2		0a							8				8		begeleiding
3		0a				3			7				10		begeleiding
4		0a				13			7		3		23		begeleiding
5		0a				1			1				2		begeleiding
6		0a			30								30		begeleiding
7		1		25						2			2		begeleiding
8		1		25		3							3		begeleiding
9		1		35		1							1		begeleiding; bij beschoeiingspaaltje
10		1		2		1							1		begeleiding
11		1		34			1						1		begeleiding
12		0a				4		4		2			10		begeleiding: stortvondsten
13		0a				18			2				20		begeleiding: stortvondsten
14		2		120								1	1	1	houten paal, bemonsterd
15		2		121								1	1	1	houten paal, bemonsterd
16		2		125								1	1	1	houten paal, bemonsterd
17		3		126								1	1	1	houten paal, bemonsterd
18		3		127								1	1	1	houten paal, bemonsterd
19		3		128								1	1	1	houten paal, bemonsterd
20	B	1a	1		2	1		6	9				18		
21	B	2	1	47			1	9					10		
22	B	2	1	48								1	1		is spoor 48
23	C	2	1	41		2		4	6				12		bij spoor 47
24	D	1a	1			2			2				4		
25	C	3	1	73		3							3		
26	C	3	1	73					1				1		uit vulling kasteelgracht
27	C	3	1	74	1	11							12		
28	C	3	1	53					1				1		uit vulling kasteelgracht
29	C	3	1	53					1				1		uit vulling kasteelgracht
30	C	3	1	53					1				1		uit vulling kasteelgracht
31	C	2a	1						8				8		
32	C	2a	1		1	6	1						8		
33	C	3	1	53					1				1		uit vulling kasteelgracht

Vondstnummer	Segment	vlak	vak	spoor	onverbrand bot	keramiek	natuursteen	puin/baksteen	metaal	glas	leer	hout	totaal	dendromonster	bijzonderheden
34	C	2a	1						1				1		uit vulling kasteelgracht
35	C	2a	1						1				1		uit vulling kasteelgracht
36	C	2a	1						1				1		uit vulling kasteelgracht
37	C	2a	1						1				1		uit vulling kasteelgracht
38	B	3	1	53			1						1		uit vulling kasteelgracht
39	B	3	1	75				1					1		bij spoor 47
40	B	1a	1				1						1		uit vulling kasteelgracht
41	B	2a	1			1							1		
42	B	2a	1						7				7		
43	B	2a	1						1				1		uit vulling kasteelgracht
44	B	2a	1					6					6		
45	B	2a	1				1	3					4		
46	B	2a	1					3					3		
47				85		3							3		profiel
48				69		9							9		profiel
49				70		18							18		profiel
50	B	2a	1		1								1		
51	B	3a	1						1				1		uit vulling kasteelgracht
52	B	3a	1			7			7	2			16		
53	B	3a	1			1			1				2		
54	B	3a	1				5						5		
55	B	3a	1				2						2		
56	B	3a	1					1					1		
57	B	3a	1		1								1		
58	B	3a	1			11							11		
59	B	3a	1			1							1		
60	B	3a	1						1				1		
61	B	3a	1						13				13		
62	B	3a	1						1				1		
63	B	3a	1								1		1		
64	B	3a	1						2				2		
65	B	3a	1						1				1		
66	B	2	1	49								1	1	1	houten paal, bemonsterd

Vondstnummer	Segment	vlak	vak	spoor	onverbrand bot	keramiek	natuursteen	puin/baksteen	metaal	glas	leer	hout	totaal	dendromonster	bijzonderheden
67	B	2	1	47								1	1	1	houten paal, bemonsterd
68	B	2	1	50								1	1	1	houten paal ,bemonsterd
69	D	2	2	107		1							1		
70	D	1a	2			15							15		uit vulling citadelgracht
71	D	2a	2			9							9		uit vulling citadelgracht
72	B	3	2	53								1	1	1	houten paal, bemonsterd (tegen oostwand De Vlijt)
73	D	2	2	53					1				1		
74	D	2	2	1					1				1		
75	D	2	2	1		8			4				12		
76	D	3a	2						2				2		
77	D	3a	2			5							5		overgang bruine verstoorde laag/vulling kasteelgracht
78	D	3a	2			3			3		2		8		
79	A	2	2	118		2							2		
80	B	2	2	122	2	4	1	2			1		10		
81	B	2	2	1		2							2		
82	B	2	2	53		3			5				8		
83	B	3	2	53		9			1				10		
84	B	3	2	122		1							1		
85	B	3	2	125					1				1		tegen paal aan
86	B	3	2	53					9				9		muntschat en gesp 13e/14e eeuw
87	B	3a	2								1		1		hoort mogelijk bij vondstnr. 86; stortvondst
88	C	4	2	90		1			2				3		uit diepste deel grachtvulling
89	B		2			9					1		10		uit vulling kasteelgracht; stortvondst
90	C	1a	2			20				1			21		uit verstoorde laag
91	C	2	2	40					10				10		uit vulling kasteelgracht
92	C	2	2	40					1				1		uit vulling kasteelgracht
93	C	2a	2						1				1		overgang verstoorde laag/vulling kasteelgracht
94	C	2a	2	107, 122		6			2				8		uit verstoord pakket/baan (sp 107/122)
95	C	3a	2			5	1		12		1		19		uit vulling kasteelgracht
96	C	3a	2			2			2				4		
97	C	3a	2			9		2	1	1			13		
98	C		2			5			5				10		stortvondst
99	C		2			12							12		stortvondst

Vondstnummer	Segment	vlak	vak	spoor	onverbrand bot	keramiek	natuursteen	puin/baksteen	metaal	glas	leer	hout	totaal	dendromonster	bijzonderheden
100	C	2	2	40											grondmonster
101	B		2									1	1	1	houten paal, bemonsterd

Bijlage 9

Vondstdeterminatielijsten

In de hiernavolgende tabellen worden de vondsten uit de archeologische begeleiding en opgraving beschreven. De gebruikte codes en afkortingen zijn conform de ASB (algemene standaardbeschrijving) zoals opgenomen in Archis.

vondsnummer	code	rand	wand	bodem	overig	totaal	mai	gewicht	opmerkingen	periode
1	STG			1		1	1	248,7	mineraalwaterfles	XIX
1	STG		1			1	1	25,1	Raeren, applique floraal	XVI
1	STG		1			1	1	10,7	Raeren/Aken?, zo buiten en binnen, oranjablos?	XVI
1	STG		1			1	1	8,3	Siegburg, ongeglazuurd	XIV/XV
1	GRS	1				1	1	114,9	eenvoudige onverdikte rand, oor met gleuf	XIV
1	ROOD		2			2	2	41,3	lbi, rbu, witte slib met sgraffito	XVI/XVII
1	ROOD		1			1	1	4,9	lbi, rbu, engobe buiten	XV
3	ROOD		1			1	1	7,5	lbi, engobe buiten, draairil	XV
3	STG		1			1	1	7,9	Siegburg, ongeglazuurd	XIV/XV
3	PINGDRF		1			1	1	1,6	dunwandig, geel en rode verfresten	XII/XIII
4	MAJ			1		1	1	248,0	met proen afdruk	XVII
4	STG				1	1	1	7,8	fragment knikker	XVII/XIX
4	PIJP				3	3	2	14,6	2 steelfragmenten, 1 pijpenkop met frontaal gezien gezicht met kroon	XVII/XVIII
4	ROOD	1	3			4	4	108,3	lbi, glazuur spetters buiten, ooraanzet, rand kom met aanzet verticaal oor, slibversierd	XVI/XVII
4	ROOD		1			1	1	22,2	lbi, rbu	XV
4	STG		2			2	1	20,1	Siegburg	XIV/XV
4	PROTO		1			1	1	14,9	kan, dunwandig, smalle draairillen ("bijna-steengoed")	XIIIc/d
5	STG		1			1	1	22,0	Siegburg, ongeglazuurd	XIV
8	ROOD		2			2	2	11,5		XVII/XVIII
8	FAI		1			1	1	17,0	blauw op wit	XVII/XVIII
9	STG		1			1	1	6,5	Siegburg, ongeglazuurd	XIV
10	KGP		1			1	1	1,5	dunwandig	XI/XIV
12	ROOD		1	1		2	2	92,8	lood en ongeglazuurde bodem (bloempot, recent)	XVIII/XX
12	STG			1		1	1	20,3	Westerwald met koperoxyde	XVIII/XX
12	STG		1			1	1	15,0	Siegburg?, zo buiten, ril op hals	XVI
13	ROOD				1	1	1	290,8	bijna complete komfoor met lintoor en ringeloor slibversiering	XVII
13	STG	1	1			2	1	82,9	Siegburg, ongeglazuurd o.a. met oor	XIV
13	ROOD	5	6	1		12	8	279,8	lood, lbi, ijzerengobe, ringeloor, slibversiering	XVI/XX
13	MAJ		2			2	2	23,7	blauw op wit, geometrisch motief	XVII/XVIII

13	ROOD				1	1	1	297,4	kachelsteenfragm., roodbakend met loodglazuur en koperoxide, dikte 2,5 cm.	XVI/XVII
20	ROOD				1	1	1	42,0	kachelsteenfragm., figuratief, roodbakend met loodglazuur en koperoxide	XVI/XVII
23	ROOD		1			1	1	21,6	ijzerengobe buiten, lbi, glazuurspetters en uitlopers bu, draairillen	XV
23	ROOD		1			1	1	3,6	draairillen, lbu uitloper glazuur binnen	XV/XVI
24	ROOD	1				1	1	45,6	met duimindrukken onder de rand	XVI
24	KGP			1		1	1	24,1	met standring	XIII/XIV
25	ROOD		3			3	2	61,4	ijzerengobe buiten, lbi, glazuurspetters en uitlopers bu, draairillen	XV
27	ROOD	5	5		1	11	1	245,7	bijna complete olielamp, lbi, spaarzaam lood buitenkant	XV/XVI
32	ROOD	1	4			5	1	160,4	rbu, lbi, worstoor	XV
32	ROOD		1			1	1	26,2	ongeglazuurd	XVIII/XIX
41	STG			1		1	1	42,9	Siegburg?	XVI
47	STG		2	1		3	1	75,0	Siegburg, aangeknepen voet, dun zoutglazuur buiten	XV
48	ROOD	3	5		1	9	1	317,1	groot deel rand en wand met worstoor, vroeg roodbakend, loodglazuur spetters aan binnenzijde rand, rbu	XIV
49	STG		17	1		18	1	600,2	zo buiten, gewelfde standring	XV
52	WIT	1		1	1	3	1	43,1	kopje, lbi, lintoor, ijzerengobe buiten	XVI
52	ROOD	1	1			2	1	88,0	rand met schenktuit en rbu, lbi, wand met rib, lbi, engobe en glazuurlopers	XV
52	STG		1			1	1	27,8	zo buiten, engobe binnen, Langerwehe/Aken/Raeren	XV
52	KGP		1			1	1	47,0	roo, mfz/ mfs gemagerd	XII/XIV
53	STG	1				1	1	39,4	Siegburg, zo buiten glazuur zeer dun met uitlopers	Xva
58	ROOD	2	2			4	4	224,4	ijzerengobe, lbi, glazuur spetters, rand met worstoor en draairillen	XIV/XVI
58	GRS			1		1	1	161,7	met standring, metaalachtige glans	XIV/XV
58	PROTO		1			1	1	60,7	bruin, tamelijk dunwandig en dunne draairillen ("bijna-steengoed")	XIIIc/d
58	STG		5			5	4	110,3	zo buiten, 1x Siegburg, 4x Langerwehe/Raeren/Aken	XV/XVI
59	STG				1	1	1	178,5	Siegburg, trechterbeker zonder oor, oranje blos, gewelfde standring	XV
69	FAI		1			1	1	2,9	blauw op wit, floraal	XVII/XVIII
70	STG		2			2	2	37,5	zout glazuur buiten	XVI/XVIII
70	PIJP				5	5	3	15,9	pijp met steelfragment en hielmerk, 2 steelfragmenten, o.a. kerfversierd	XVI/XVII
70	FAI			1		1	1	15,9	standring, blauw op wit versierd, fruitmotief	XVII/XVIII
70	ROOD	2	2	2	1	7	7	418,4	lood, lbi, standring met merk (310/319), oor bakpan, grape, slibversierd	XVI/XVII
71	ROOD	1	7			8	1	237,8	lood, slibversierd	XVII/XVIII
71	ROOD	1				1	1	423,4	rand met worstoor, lbi, glazuuruitlopers buiten	XVI
75	FAI		1			1	1	7,0	blauw op wit, floraal	XVII/XVIII
75	ROOD		1			1	1	7,2	lbi, slibversierd	XVII
75	STG		3	3		6	1	366,5	Langerwehe? Opvallend is de platte bodem	XV/XVI?
77	ROOD	1		1		2	1	380,5	deel van cilindrische pot, bloempot?	XVII

77	ROOD				1	1	1	155,4	oor, deel wand en grapepootje van bakpan	XVII
77	PIJP				1	1	1	7,4	gekromde steel met mondstuk	XVII/XVIII
77	STG				1	1	1	82,7	knikker	XVII/XVIII
78	ROOD	1	1	1				223,0	bodem met doordraaitechniek en standing, rand/bodem met slibversiering en standing, lood, lbi	XVII/XVIII
79	KGP		2			2	2	9,3	dunwandig, roo en red, mgs en mgz	XIII/XIV
80	ROOD		1			1	1	8,6	lbi	XVI/XVIII
80	WIT		1			1	1	1,8	lood, groen buiten, geelbinnen	XVI/XVIII
80	MAJ	1				1	1	17,2	blauw op wit, floraal	XVII
80	STG		1			1	1	5,9	kobaltoxyde en kerfsnede	XVIIIb
81	ROOD		2			2	1	62,9	lbi, glazuuruitlopers bu, aanslag bu	XV/XVI
82	ROOD		1	1		2	2	94,5	standing met slibversiering, lbi, engobe, ooraanzet	XV/XVI
82	WIT				1	1	1	6,4	oorfragment	XV/XVI
83	STG	1	6			7	1	262,2	fragmenten van Siegburg kan, ongeglazuurd, misbaksel	XIV
83	STG		1			1	1	32,9	Siegburg, zo buiten, bruin/oranje blos	XV
83	ROOD			1		1	1	178,2	lbu	XVI?
84	PIJP				1	1	1	3,2	pijpekop fragment	XVII
88	KGP	1				1	1	65,1	2-zijdig gefacetteerd met dekselgleuf	XII
89	STG		1			1	1	68,1	Siegburg, kan, ongeglazuurd, ligt oranje blos	XIV
89	ROOD		6	1	1	8	2	722,8	bodem op standing, lbi, wandfragment met oor voorzien van vingerindrukken	XV/XVI
90	ROOD		3	1		4	4	80,2	lbi, slibversiering, standing en platte bodem	XVII/XVIII
90	PIJP				5	5	2	15,7	2 pijpekopfragmenten, 3 steelfragmenten	XVII/XVIII
90	MAJ			2		2	2	95,7	blauw op wit, floraal en boom met hekje	XVII
90	FAI	1	2	2		5	3	47,4	blauw op wit, floraal en geometrisch, o.a. kopje	XVIII
90	STG		1			1	1	16,6	Siegburg, ongeglazuurd, met ooraanzet	XIV
90	STG		2		1	3	3	85,7	knikker, Westerwald met kobaltoxyde en mineraalwaterfles	XVIII/XIX
94	STG				1	1	1	38,5	helft knikker	XVII/XIX
94	PIJP				1	1	1	5,0	steelfragment	XVII/XVIII
94	ROOD	1		3		4	4	188,9	lood, lbi, slibversiering, grape, standing	XVII
95	ROOD	1	3			4	1	130,2	rbu, glazuurloper binnen, worstoor	XIV
95	STG		1			1	1	1,9	wit baksel, engobe en zo buiten, zo binnen (dun)	XV
96	ROOD	1		1		2	2	291,7	bord en kom, doorlooptechniek slibversierd, lbi, standing	XVIII
97	ROOD				1	1	1	610,9	bijna complete schaal, slibversierd, sgraffito	XV/XVI
97	ROOD	1	3			4	4	72,4	lood, lbi, koperoxyde, mangaan en aanzet lintoor	XV/XVII
97	STG		2			2	2	46,5	o.a. draairibbels en pantervelmotief	XV/XVI
97	PIJP				2	2	1	7,1	steelfragmenten	XVII

98	ROOD			1		1	1	112,5	bodem schaal, binnen groen glazuur	XVIII/XIX
98	ROOD		2	1		3	1	565,6	binnen en buiten geglazuurd	XVIII/XIX
98	ROOD			1		1	1	216,9	niet geglazuurd	XVIII/XIX
99	ROOD	3	5	3		11	1	268,9	grape met steel	XV/XVI
99	ROOD			1		1	1	127,4	slibversierd, standring	XVI

Plangebied De Vlijt te Coevorden: archeologische begeleiding en opgraving
determinatielijst bouw materiaal

vondstnummer	code	aantal	mai	gewicht	opmerkingen	periode
12	DAKPAN	3	2	1127,9	fragmenten, o.a. oud-Hollands, grijsbakkend	XV/XVI
12	BAKSTN	1	1	1726,4	compleet met mortelresten, 22 x 11 x 4,5 cm	XVII/XIX
20	DAKPAN	6	4	1039,5	fragmenten, o.a. oud-Hollands, roodbakkend	XV/XVI
21	DAKPAN	7	1	337,4	dakpanfragmenten, roodbakkend	
21	DAKLEI	1	1	58,3	leisteefragment, dakbedekking	
23	DAKPAN	3	3	1433,8	fragmenten, o.a. oud Hollands, glazuur en ingedrukte golven op oppervl.	XV/XVI
32	DAKLEI	1	1	49,0	leisteefragment met 2 spijkergaten, dakbedekking	
38	KOGEL	1	1	915,0	kanonskogel van graniet, diameter ca. 9 cm	LMEB(/vroeg NTA)
39	DAKPAN	1	1	3225,9	compleet, golfende pan (oud-Hollandse pan), roodbakkend	XVd/XVI
40	KOGEL	1	1	1410,0	kanonskogel van zandsteen, diameter ca. 11 cm	LMEB(/vroeg NTA)
44	BAKSTEEN	4	2	2122,8	fragm., ... x 12 x 6 cm	
44	KLOOSMOP	1	1	1720,1	fragm., ... x 14 x 8 cm	XIII-XV
44	DAKPAN	1	1	156,7	fragment, roodbakkend	XVd/XVI?
45	DAKPAN	1	1	2250,8	3/4 compleet, golfende pan (oud-Hollandse pan), roodbakkend	XVd/XVI
45	DAKLEI	1	1	374,1	leisteefragment, dakbedekking	
46	DAKPAN	1	1	1700,4	ca. 1/2 compleet, golfende pan (oud Hollandse pan), roodbakkend	XVd/XVI
46	DAKPAN	1	1	346,6	fragment, deels glazuur, roodbakkend	XV/XVI
54	DAKLEI	5	2	1142,7	leisteefragmenten, in totaal 7 spijkergaten, dakbedekking	
55	KOGEL	1	1	1299,1	kanonskogel van kalksteen, diameter ca. 9 cm	LMEB(/vroeg NTA)
55	KOGEL	1	1	568,6	kanonskogel van zandsteen, diameter ca. 7 cm	LMEB(/vroeg NTA)
56	DAKPAN	1	1	2680,4	compleet, golfende pan (oud-Hollandse pan), roodbakkend	XVd/XVI
80	MAALSTN	1	1	211,4	maalsteenfragment, zandsteen	

Plangebied De Vlijt te Coevorden: archeologische begeleiding en opgraving
 determinatielijst bouwmetaal

80	PLAVUISG	1	1	422,8	plavuisfragment, resten groene glazuur, roodbakkend	
80	BAKSTEEN	1	1	729,6	Fries geeltje, afm. 16x8x4,5 cm	NTA/B
95	SLIJPSTN	1	1	26,8	fragment van slijpsteen of wetsteen	LME
95	KOGEL	1	1	546,4	kanonskogel van kalksteen, diameter ca. 8 cm	LMEB(/vroeg NTA)
97	DAKLEI	1	1	52,8	leisteefragment met spijkergat, dakbedekking	
97	BAKSTEEN	1	1		Fries geeltje, afm. 16x8x4,5 cm	NTA/B
97	PLAVUIS	1	1		plavuisfragment, roetresten, dikte ca. 4,5 cm, roodbakkend	LMEB/NTA

Plangebied De Vlijt te Coevorden: archeologische begeleiding en opgraving
determinatielijst glas

vondstnummer	code	rand	wand	bodem	overig	totaal	mai	gewicht	opmerkingen	periode
1	FLES			1		1	1	74,1	bodem met pontielmerk	XIX
1	FLES		1			1	1	61,2	violetkleurig, gegoten	XIX
7	FLES	1				1	1	104,8	groen, geïriseerd; wijnfles	XVII
7	FLES			1		1	1	15,0	bodem met vlakke ziel	XIX
12	FLES		1	1		2	2	276,5	bodem met hoge ziel en wandfr. groen	XVIII
52	VENSTERGLS					2	2	18,9	vensterglas	
90	FLES		1			1	1	20,5	groen	XVII/XVIII
97	FLES			1		1	1	454,6	bodem van vierkante fles met ziel	XVII/XVIII

vondstnummer	code	object	aantal	materiaal	opmerkingen	periode
1	MUNT	munt	3	koper	duiten: YSSEL 1703; HOLLAND 1739 en indet	XVIII
1		ring/gesp?	1	koper	diam. 3,3 cm	NTC
1	SPIJKER	spijker	2	ijzer	vierkante schacht	NTA/B
2	XXX	brok	3	lood	indetermineerbaar	
2	KOGEL	musketkogel	4	lood	2 rond; 1 afgeplat/gebruikt, 1 fragm., div. diktes	NTA
2		ring/gesp?	1	koper	diam. 1,1 cm	NTA/B
2	SPIJKER	spijker	1	ijzer	vierkante schacht	NTA/B
3	XXX	brok	2	ijzer	sterk gecorrodeerd	NT
3	KOGEL	musketkogel	3	lood	1 met gietprop	NTA
3	SPIJKER	spijker	2	ijzer	1 vierkante kop, L 5 cm; 1 rond recent, L 3,2 cm	NT
4	KNOOP	knoop	1	lood	halfbolle vorm, gegoten	NTA/B
4	KOGEL	musketkogel	1	lood	rond, compleet	NTA
4	SPIJKER	spijker	3	ijzer	vierkante schacht	NT
4	XXX	strip	1	koper	met spijkergat; L 00 cm	NT
4	XXX	strip	1	ijzer	L 00 cm	NT
5	KOGEL	musketkogel	1	lood	rond, compleet	NTA
20	KOGEL	musketkogel	9	lood	4 rond; 5 beschadigd/gebruikt, div. diktes	NTA
23	KOGEL	musketkogel	5	lood	3 rond, 2 afgeplat	NTA
23	HALFFABR	staaf	1	lood	mogelijk basismateriaal voor gieten musketkogels, lengte 5,5 cm	NT
24	KOGEL	musketkogel	1	lood	1 rond; 1plat	NTA
26	BIJL	bijl	1	ijzer	lengte 28 cm, breedte snede 13,5, gemerkt met twee gekruisde zwaarden en daarnaast een X	12001600
28	BOOTHAAK	ijshaak	1	ijzer	bijna compleet, aanhechting aan steel is beschadigd, vierkant gat voor bevestiging aan steel	1200-1600
29	PRIEM	burijn/priem	1	ijzer	pruimruimer, L. 14,2 cm	NTA/B
30	BOOTHAAK	ijshaak	1	ijzer	boot- of ijshaak met steelfragment en nagel	1200-1600
31	XXX	haak	1	ijzer	met gebogen punt	NT
31	XXX	indet	2	ijzer?	onherkenbaar	
31	KOGEL	musketkogel	4	lood	1 rond intact; 1 plat en 2 fragm.	NTA
31	SPIJKER	spijker	1	ijzer	vierkante schacht, L 8,1 cm	NT
33	ZWAARD	zwaard	1	ijzer	punt ontbreekt, resterende lengte: 36,5 cm, de waarvan de pen in het heft 8,5 cm en lemmet 27,5 cm	1200-1600

34	SCHARNR	scharnier	1	ijzer	fragm. van groot scharnier of bevestiging van roer/helmstok	NT
35	XXX	staaf	1	ijzer	omgebogen, éénzijdig aangepunte ijzeren staaf met resten van rode verf, afmetingen, lengte 27,5 cm, max breedte 3,3 cm	1200-1600
36	XXX	hengsel	1	ijzer	met drie doorboringen, op scharnierpunt 3 horizontale lijnen, op uiteinde ronding uitlopend op een punt, secundair verbogen, lengte 27,5 cm, maximale breedte 3,2 cm	1200-1600
37	GESP	gespbeugel	1	lood-tin	beugel van gesp met resten verguldsel, diam. 2 cm; 1 zijde glad, andere zijde geribbeld	LME/NTA
42	KOGEL	musketkogel	6	lood	4 rond; 2 plat	NTA
42	SPIJKER	spijker	1	ijzer	vierkante schacht, L 6,7 cm	NT
43	MUNT	munt	1	zilver	geknipte halve Spaanse munt	XVII
51	DOLK	dolk	1	ijzer/hout	dolk met houten handgreep bestaande uit twee delen die met 4 nagels aan weerszijden bevestigd zijn, lemmet is gecorrodeerd, lengte 33,5 cm, breedte 2,8 cm, lengte handvat 11,2 lengte lemmet 24 cm	1200-1600
52	KOGEL	musketkogel	5	lood	3 rond; 2 afgeplat	NTA
52	SPIJKER	spijker	2	ijzer	intact, L 9,6 en 8 cm	NT
53	XXX	strip	1	lood/zink	gevouwen strip, incompleet, op 3 plaatsen doorboord met resten verguldsel, Br 1,6 cm (onderdeel paardentuig/schoeisel?)	LME
60	KOGEL	haakbuskogel	1	lood	intact; 00 gr.	LME/NTA
61	KOGEL	haakbuskogel	1	lood	beschadigd (bij inslag?)	LME/NTA
61	KOGEL	musketkogel	12	lood	8 compleet div. kalibers; 4 beschadigde, platte	NTA
62	BOOTHAAK	ijshaak	1	ijzer	boot- of ijshaak met steelfragment en nagel	1200-1600
64	MUNT	munt	1	koper	duit, onleesbaar	XVIII?
64	MUNT	munt	1	zilver	onherkenbaar	LME
65	SCHOP	schop	1	ijzer	met houten steelfragment	1600-1800
73	KOGEL	kanonskogel	1	ijzer	diam. 18 cm; 1960 gram	NTA/B
74	KOGEL	kanonskogel	1	ijzer	sterk gecorrodeerd; diam. 15 cm; 1200 gram	NTA/B
75	MUNT	munt	1	koper	duit, STAD UTRECHT 1753	XVIII
75	KOGEL	musketkogel	3	lood	rond, compleet	NTA
76	KOGEL	musketkogel		lood	72,2 gr	NTA
76	KRAAN	tap	1	brons	achterzijde gedicht	NT
78	KOGEL	kanonskogel	1	ijzer	diam. 16 cm, 1710 gram.	NTA/B
78	KOGEL	musketkogel	2	lood	intact, groot kaliber en fragment	NTA
82	KOGEL	haakbuskogel	2	lood	intact; 00 gr.	NTA
82	KOGEL	musketkogel	2	lood	intact	NTA
82	SPIJKER	spijker	1	ijzer	vierkante schacht, L 13 cm	NT
83	KOGEL	kanonskogel	1	ijzer	diam. 00 cm; 600 gram	NTA/B
85	HOEFIJZR	hoefijzer	1	ijzer	half hoefijzer, 4 gaten voor beslaan	1200-1600

86	GESP	gesp	1	koper	L 00 cm	XIV
86	MUNT	munt	8	zilver	muntschat, verschillende denominaties en muntsteden	XIVa-b
88	PELGRIMS	linsigne	1	tin-lood	rond, diam. 3 cm; spaken/stralenkrans tussen twee concentrische ringen; centrum ontbreekt	1300-1600
88	VAATWERK	koekenpan	1	ijzer	steel van ijzeren koekenpan met aanzet van de pan, bovenzijde steel is gemerkt met niet leesbaar teken	1200-1600
91	KOGEL	musketkogel	8	lood	4 intact; 4 fragm.	NTA
91		ring/gesp?	1	ijzer	diam. 2,2 cm	NT
91	SPIJKER	spijker	1	ijzer	vierkante schacht, L 9 cm	NT
92	KOGEL	kanonskogel	1	ijzer	diam. 16 cm, 1720 gr.	NTA/B
93	GESP	gesp	1	koper	ronde beugel met antithetische gestileerde florale motieven, L 4,5 cm	NT
94	MUNT	munt	1	koper	duit?, onherkenbaar	XVII/XVIII
94	KOGEL	musketkogel	1	lood	intact	NT
95	XXX	brok	2	lood	onherkenbaar	NT
95	VAATWERK	koekenpan	1	ijzer	grotendeels complete koekenpan, binnengedeelte ontbreekt deels	1200-1600
95	KOGEL	musketkogel	4	lood	3 intact; 1 plat	NTA
95	XXX	plaatje	1	koper	driehoekig plaatje met doorboring, L 1,8 cm	NT
95		ring/gesp?	1	koper	platte ring, gebroken, diam. 3,3 cm	NT
95	SPIJKER	spijker	3	ijzer	vierkante schacht, L 12,3/7,2/7 cm	NT
96	KOGEL	musketkogel	1	lood	afgeplat	NTA
96	SPIJKER	spijker	1	ijzer	vierkant, L 17cm	NT
97	SIERAAD	belletje	1	messing	diam. 00 cm; 600 gram	NT
98	KNOOP	knoop	1	koper	diam. 2,8 cm	NT
98	MUNT	munt	1	koper	duit, WEST FRISIÆ 1702 of 1762, keerzijde gecorodeerd wapen, 3 gr	XVIII
98	MUNT	munt	1	koper	duit, onleesbaar, 1,3 gr	XVII/XVIII
98	KOGEL	musketkogel	1	lood	afgeplat	NTA
98	SLOT	slotplaat	1	koper	met sleutelgatvormige opening	NT

Plangebied De Vlijt: archeologische begeleiding en opgraving
determinatielijst leervondsten

vondstnummer	code	object	aantal	mat	type	opmerkingen	periode
4	ZOOL	loopzool (fragm.)	2	2		voorstedeel; gepunte en ronde neus; L 10 en 8 cm	XV-XVI
4	SCHOENBL	voorblad	2	2	muil	gebogen met accoladevormige rand; gepunte en ronde neus; L 11 en 13 cm	XV-XVI
4		rand met stikgaten	2	1		omgevouwen en doorgestikt	
63	ZOOL	loopzool (compleet)	1	1	koebekschoen	stome, recht neus; L 21 cm, Br. Voor 7,2, achter 4,1 cm	XVI
63	SCHOENBL	voorblad (fragm.)	1		koebekschoen	behorend bij zool; verdikt dubbellaags; Br. 9,2 cm	XVI
63	ZOOL	loopzool (fragm.)	1		koebekschoen	voorstedeel met stompe, rechte neus; Br. 8,6; l 7 cm	XVI
63		omgeslagen rand	4			met stikgaten;	XV-XVI
78	SCHOENBL	contrefort en 2 kwartieren	3	1	enkelschoen	achterhielstuk en twee zijtukken met hielband	XV-XVI
80	ZOOL	loopzool (bijna compl.)	1	1	puntschoen	met deel van hak; L 18 cm; max Br. 8 cm	XV-XVI
80	ZOOL	loopzool (3/4 deel)	1	1		ronde neus; L 17,4 cm; Br 5,1, max Br 8,0 cm	XV-XVI
80	SCHOENBL	voorblad	1			ronde neus, achterste deel ontbreekt; L 17,2, Br. 4,9	XV-XVI
80		rand met stikgaten	1			dubbelgevouwen rand tussen zool en bovenwerk, puntneus; L 12,9, Br. 5,4	XV-XVI
80	SCHOENBL	neusdeel, voorblad	1		puntschoen	wrsch. compleet	
87	TAS	klep?	1	1		rechthoekig, trapeziumvorming, dubbellaags, L 11,8, Br. 6,4 cm; gedecoreerd met blind gestepelde motieven: rozet en banden met parallelle lijnen langs de randen	XV-XVI
89	ZOOL	loopzool (compleet)	1	1	koebekschoen	rechte, stompe neus; L 15,3, Br. 5 en 4 cm	XV-XVI
89	ZOOL	hakrand?	1			rondom stikgaten	XV-XVI
89	SCHOENBL	kwartierstuk	1		enkelschoen	L 8,0 cm; Br 5,5 cm	
95	SCHOENBL	voorblad	1	1	puntschoen	bovenstuk met puntneus, L 21 cm	XV-XVI
95		want?	1	1		mog. helft van een want of zak	XV-XVI

Bijlage 10

Programma van Eisen

PROGRAMMA VAN EISEN	-	versie 2.2	Definitieve versie
----------------------------	---	-------------------	---------------------------

LOCATIE	<i>De Vlijt te Coevorden</i>
PROJECT NAAM	<i>Archeologische begeleiding (cf. protocol AB-Opgraven) van civieltechnische werkzaamheden en Opgraving (cf. protocol DO) ten behoeve van de nieuwbouw van chateau-hotel De Vlijt en aanleg van kademuren bij de Vlijt te Coevorden</i>
PROJECT NUMMER	2009-011

PLAATS BINNEN ARCHEOLOGISCH PROCES
0 Waarderend veldonderzoek (IVO)
X Definitief Archeologisch Onderzoek (DO)
X Archeologische Begeleiding (AB-Opgraven)
0 Fysiek Beschermen

OPSTELLER	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
Auteur	Drs. E.E.A. van der Kuijl Senior archeoloog en Procesmanager archeologie namens Gemeente Coevorden Hamaland Advies Ambachtsweg 9B 7021 BT Zelhem t. 06-51873933 e-mail: info@hamaland-advies.nl	19 november 2009	
• Projectleider (senior archeoloog)			
• Medeontwerpers	De heer drs. G. Kleis, Historische Vereniging Stadt en Heerlickheydt Covorden	december 2008	

OPDRACHTGEVER			paraaf
	Gemeente Coevorden Stuurgroep Centrumplan Dhr. P. Leeuw Postbus 2 7740 AA Coevorden tel.0524-598598 fax: 0524-598200	

BEVOEGD GEZAG		datum	paraaf
Gemeente	Gemeente Coevorden Postbus 2 7740 AA Coevorden pleeuw@coevorden.nl	

	tel.0524-598598 fax: 0524-598200		
Provincie	Drenthe		
Universiteit			
Overig / onbekend (toelichten)	Ter kennisgeving en beoordeling aangeboden aan: Dhr. Dr. W.A.B. van der Sanden en mw. Drs. A. Mars Provinciaal Archeoloog Drents Plateau Stationsstraat 11 9401 KX Assen w.sanden@drentsplateau.nl a.mars@drentsplateau.nl tel. 0592-305932 fax. 0592-305940	19 november 2009	
RACM (beschermd monument/projectvergunning/Grote Projecten)	Datum akkoord AMC: n.v.t.		

UITVOEREND BEDRIJF / INSTELLING	
Naam	Nader te bepalen
Contactpersonen	
Telefoon / e-mail	

DATUM ONDERZOEK	
• Start	januari - februari 2010 (vermoedelijk)
• Duur	Archeologische begeleiding: circa 10 dagen. Opgraving: circa 15 werkdagen. Totaal: 25 werkdagen

BASISGEGEVENS	
Projectnaam	Archeologische begeleiding en Opgraving t.b.v. nieuwbouw voor chateau-hotel De Vlijt
Provincie	Drenthe
Gemeente	Coevorden
Plaats	Coevorden
Toponiem	<i>Pakhuis De Vlijt (tussen Kasteel 8 en 10 en de Haven).</i>
Gemeente code	<i>Cvr (Coevorden)</i>
Kaartblad	<i>22E; Volgens top. kaart 1:25.000</i>
X-coördinaat	<p><i>W-O 0-280;</i></p> <p><u>Aansluiting bruggenhoofd:</u> Zw: 246.702 No: 246.726 Nw: 246.721 Zo: 266.709</p> <p><u>Uitbreiding pakhuis:</u> Zw: 246.712 No: 246.744 Nw: 246.721 Zo: 246.731</p>
Y-coördinaat	<p><i>Z-N 300-700;</i></p> <p><u>Aansluiting bruggenhoofd:</u> Zw: 520.040 No: 520.253 Nw: 520.258 Zo: 520.235</p> <p><u>Uitbreiding pakhuis:</u> Zw: 520.278 No: 520.266 Nw: 520.288 Zo: 520.259</p>
Kadaster-nummer(s)	506
CMA/AMK-status	Terrein van hoge archeologische waarde
CAA-nr.	22EN-1 (historisch centrum Coevorden)

CMA-nr.	22 ^E -019
Archis monument nummer	14521
Archis waarnemingsnummer	401095, 408006 en 408005.
CIS code (onderzoeksmeldingsnummer)	27455 (bruggenhoofd onderzocht door RAAP); Nieuwe CIS code bij aanvang van het onderzoek via RCE
Oppervlakte plangebied	0,143 ha
Huidig grondgebruik	Braakliggend, deels bebouwd met pakhuis De Vlijt.

PERIODEN	COMPLEXTYPEN
o vroege prehistorie (paleo/meso/neolithicum)	
0 late prehistorie (bronstijd/ijzertijd)	
o Romeinse tijd (vroeg/midden/laat)	
X middeleeuwen (vroeg/laat)	Het terrein maakt deel uit van de randzone van de gracht om de motte en de middeleeuwse kern van de stad Coevorden. Mogelijk maakt het terrein deel uit van de voorburch van het Kasteel. De oudste resten gaan vermoedelijk terug tot de 12 ^{de} eeuw. Of hiervan restanten aanwezig zijn is niet bekend. Mogelijk zijn oudere resten opgeruimd bij de aanleg van de citadel (1580-1582).
X nieuwe tijd (vroeg/laat)	In 1580/82 worden het kasteel, de motte en de mottegracht omgevormd tot een citadel met vijf bastions of dwengers. Na 1735 besloot de Raad van State dat de gracht om het kasteel en de citadel geen belang meer hadden voor de landsverdediging. Kasteel en gracht raakten in verval en de citadelgracht is in de 19 ^e en 20 ^e eeuw gedempt. Op de locatie die aan de Haven ligt is in de 20e eeuw het aangrenzende pakhuis De Vlijt gebouwd. De archeologische begeleiding van RAAP bij de aanleg van het bruggenhoofd en eerdere waarnemingen bij graafwerkzaamheden naast de onderzoekslocatie door de SAM hebben in ieder geval de aanwezigheid van de citadelgracht en beschoeiingen aangetoond. Deze sporen lopen waarschijnlijk in de ondergrond door ter plaatse van de geplande nieuwbouw.

1. Doel en reden van het onderzoek	
Doel	Het doel van het onderzoek is het documenteren van alle aanwezige ter plaatse aanwezige archeologische waarden. De geplande graafwerkzaamheden vinden plaats in de archeologisch waardevolle zone 2, zoals die door RAAP is

	<p>aangegeven op de archeologische advieskaart van Coevorden centrum. In zone 2 dient te worden gestreefd naar de inpassing van de waarden van bodemarchief, reliëf, rooilijnen en weg- en waterpatronen. Niet te vermijden ingrepen dienen voorafgegaan te worden door waarderend archeologisch onderzoek om de omvang van het benodigde vervolgonderzoek vast te kunnen stellen op basis van de waarde, omvang en conservering van de aanwezige archeologische resten. Gelet op het belang van de ontwikkeling van het chateau-hotel en de daarmee gepaard gaande uitbreiding van pakhuis De Vlijt, heeft de gemeente zelf de afweging gemaakt om de ter plaatse aanwezige archeologische waarden niet te behouden. Het uitvoeren van een waarderend onderzoek door middel van het graven van een proefsleuf is, gelet op de relatief geringe oppervlakte van de uitbreiding, niet doelmatig. Op grond van dit feit is door de gemeente op voorhand besloten om de te ontgraven deelgebieden voor de Vlijt (wellnesscentrum, insteekhaven en aansluiting met het bruggenhoofd, zie bijlage 4) vlakkend en integraal te laten opgraven. Voorafgaand aan de opgraving zullen voorbereidende civiele werkzaamheden archeologisch worden begeleid. Behoud van de archeologische resten ter plaatse van de geplande nieuwbouw is uitgesloten.</p>
Reden	<p>De reden van het onderzoek is het bestemmingsplan Coevorden centrum, Centrumvoorzieningen 2. Het bestemmingsplan voorziet in de aanleg van een bouwput voor de uitbreiding van pakhuis De Vlijt als onderdeel van het chateauhôtel en de aanleg van nieuwe kademuren. Het pakhuis is gelegen tussen de achterzijde van de percelen Kasteel 8 en 10 en de Haven. De Vlijt is in het verleden in gebruik geweest als pakhuis en zal worden verbouwd als gastenverblijf met een hotelfunctie. Hiervoor wordt het pand verbouwd en uitgebreid. In de aanbouw zullen een lobby, een eetzaal en een keuken en hotelkamers worden gerealiseerd. In de kelder zal een wellnesscentrum. Het nieuw te bouwen pand zal tot 3,40 meter meter min maaiveld onderkeldert worden. Tevens zal een aansluiting worden gemaakt tussen het bestaande pakhuis en het nieuwe bruggenhoofd, waarbij de bestaande kade 4 meter terug wordt gezet. Het aanvankelijk geplande zwembad is komen te vervallen in het nieuwe ontwerp. De aanvankelijk ten noorden van het pakhuis geplande insteekhaven zal eveneens niet worden gerealiseerd.</p>
Selectiebesluit	<p>Selectiebesluit. Het gemeentebestuur heeft In overleg met de provinciaal archeoloog vastgesteld dat een waarderend archeologisch onderzoek niet doelmatig is, vanwege de geringe te verstoren oppervlakte. Op grond hiervan is bepaald dat een definitief onderzoek door middel van een opgraving noodzakelijk is om de te verstoren archeologische resten te documenteren en vondsten veilig te stellen. Voorafgaand aan de opgraving zullen de voorbereidende civiele werkzaamheden archeologisch worden begeleid.</p>

2. Resultaten van het vooronderzoek	
Administratieve gegevens	
Bureauonderzoek en inventariserend onderzoek	
Uitvoerder	RAAP Archeologische Adviesbureau
Uitvoeringsperiode	2008, week 17 in 2005
Publicatie	Hiekema, dr. B.J., 2005; <i>Plaatsgebied Warkhuis/Vlijt te Coevorden</i> .

	Gemeente Coevorden, Archeologische begeleiding B&ZB, rapporten Drachten, inventariserend veldonderzoek. RAAP-notitie 1181 (herziene versie). Amsterdam, 2005.
Uitvoerder	RAAP
Uitvoeringsperiode	Week 17 in 2005
Publicatie	Hekman, dr. J.J., 2005; <i>Plangebied Markt en Haven te Coevorden. Gemeente Coevorden. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek</i> . RAAP-notitie 1181 (herziene versie). Amsterdam, 2005.
Overig onderzoek in de omgeving van de locatie	
Uitvoerder	Stichting Archeologie en Monument (SAM)
Uitvoeringsperiode	Juli 1993
Uitvoeringsmethode	Archeologische begeleiding tijdens de aanleg van de bouwput voor het kantoor voor het toenmalige Waterschap 't Suydevelt (op de plek van het voormalige postkantoor).
Publicatie	Frikken, P.J., 1996; <i>Van voorde tot kasteelbrug: waarnemingen in een bouwput in Coevorden</i> , in: Nieuwe Drentse Volksalmanak, pp. 74-90. Assen.
Bewaarplaats van vondsten en documentatie	
<i>De documentatie en de vondsten (uit 2008) van de door RAAP uitgevoerde onderzoeken bevinden zich in het archief van RAAP te Drachten. De documentatie en de vondsten van het door de SAM uitgevoerde onderzoek bevinden zich in het NAD in Nuis.</i>	
Resultaten: landschappelijke en aardwetenschappelijke context	
Huidig grondgebruik; (sub)recente ingrepen en verstoringen	Momenteel is de onderzoekslocatie (pakhuis, bruggenhoofd en insteekhaven) onbebouwd, braakliggend en afgerasterd met hekwerk. De locatie De Vlijt is gelegen tussen het Kasteel en de Haven en heeft een (onderzoeks)oppervlakte van circa 0,143 hectare. Het terrein is deels verhard met beton, klinkers en deels onverhard. In week 9 van 2008 is naast de locatie een sleufje gegraven voor de aanleg van een keerwand voor het nieuwe bruggenhoofd tussen het voormalige waterschapsgebouw en De Vlijt. Deze locatie grenst aan de zuidwestzijde van de onderzoekslocatie. Tijdens de archeologische begeleiding van deze werkzaamheden door RAAP is vastgesteld dat op een diepte van 2,20 meter een beschoeiing aanwezig was van palen met daartussen rijshout. Achter de houten beschoeiing was een uitbraak zichtbaar van muurwerk. Voor de beschoeiing werd zoals verwacht, de grachtvulling aangetroffen van de citadel. Het in de grachtvulling aangetroffen vondstmateriaal dateert merendeels uit de 16 ^e en de 17 ^e eeuw.
NAP hoogte huidige maaiveld	Rond 10.00 meter + NAP
Grondwatertrap	Het grondwater is afhankelijk van de seizoensfluctuatie en bevindt zich op een diepte van 2,0 m-mv tot een maximale diepte van 3,5 m-mv
Fysiek-landschappelijke, geologische, geomorfologische en	De ondergrond op de locatie bestaat uit opgebrachte stadsgrond en deels uit grachtvulling. Op deze stadsophoging is teeltaarde

<p>bodemkundige kenmerken</p>	<p>aangebracht. De archeologisch waardevolle lagen bevinden zich op een diepte vanaf 100 cm – maaiveld tot een diepte van 4 m- maaiveld (onderkant gracht). Onder het ophogingspakket en het sediment van de gracht bevindt zich de natuurlijke Pleistocene ondergrond in de vorm van een dekzandopduiking.</p> <p>Ter plaatse van de voormalige loop van de citadelgracht bevindt zich het sediment van de gracht. De top van het sediment is aangetroffen op een diepte van 170 cm – maaiveld. Op het sediment bevindt zich een pakket dempingsmateriaal (grond en stadsafval) uit de 19de en 20ste eeuw. Uit de archeologische begeleiding van RAAP ter plaatse van het nieuwe bruggenhoofd, is gebleken dat zich in het sediment van de citadelgracht veel scherven aardewerk en glas en resten van artefacten van leer en hout bevinden. Het oudste aangetroffen vondstmateriaal gaat terug tot in de 12de eeuw .</p> <p>De bodemopbouw tot de eerste 6,0 m-mv bestaat globaal uit de volgende lagen: 0-2,0 m-mv; leemhoudend matig fijn zand (stadsophoging) 2,0-5,25 m-mv; leemhoudend matig fijn zand met venige lagen (deels sediment van de voormalige kasteelgracht, daaronder afzettingen van de Formatie van Twente). 5,25-6,1 m-mv; keileem (Formatie van Drenthe).</p> <p>Op grond van milieukundig bodemonderzoek (Witteveen + Bos, 2009) is vastgesteld dat er ter plaatse geen sprake is van risico's voor het milieu en/of de volksgezondheid.</p>
<p>Cultuurhistorische en historisch-geografische kenmerken</p>	<p>De oorspronkelijke kasteelgracht en de grachtvulling op de onderzoekslocatie dateren uit de ontstaansperiode van de motte rond het eind van de 11^e of het begin van de 12^e eeuw. Na de Slag bij Hardenberg in juli 1581 hadden de Staatse troepen Coevorden verlaten. De Spaansgezinden die onder leiding stonden van Verdugo, begonnen in dat jaar met de bouw van de citadel op de reeds door Van de Kornput aangelegde fundamenten, waarvan op de onderzoekslocatie de zuidoostelijke dwinger en gracht kunnen resteren. De citadel was voorzien van aarden wallen en een onderwal. Bij de aanleg van de citadel ter plaatse van de nieuwbouw van het gemeentehuis (Kasteel 1-11) werd de kasteelgracht gedempt en daarbuiten een nieuwe gracht aangelegd. Of dit ook ter plaatse van pakhuis De Vlijt het geval is, is niet bekend. De tijdens het booronderzoek door RAAP aangetroffen gracht op de onderzoekslocatie dateert vermoedelijk uit de vestingperiode (1580-1850), maar het is ook mogelijk dat de grachtvulling een gesloten context vormt met ouder materiaal uit de periode van voor de citadel. Zodoende bevat de gracht mogelijk sediment en stadsafval uit de 11de of 12de eeuw tot aan de demping in de 19^e eeuw. Door het gesloten karakter van de opvulling van de gracht, is zij bij uitstek geschikt voor een reconstructie van de geschiedenis van het kasteel, de citadel en</p>

	de motte van Coevorden.
Resultaten: perioden en sites	
Regionale archeologische context	<p>Het bestaande pakhuis De Vlijt staat vermoedelijk op de kasteelgracht. Uit het archeologisch onderzoek van de bouwput voor het nieuwe gemeentehuis naast het Kasteel is gebleken dat de kasteelgracht ontstaan is uit een natuurlijke zijtak van het Drostendiep. Het Kasteel is vermoedelijk aangelegd in een meander van deze zijtak die een natuurlijke barrière vormde aan de westkant van het kasteel. Vondstmateriaal uit de gracht wijst uit dat de zijtak al in de 12e eeuw beschoeid is geweest. Aanvankelijk zal de donjon in hout opgetrokken zijn geweest. Wanneer de versterking van het kasteel heeft plaatsgevonden is niet exact bekend. Aangenomen wordt dat dit in de 13de eeuw heeft plaatsgevonden. De oudste vermelding van het kasteel (Castrum Cuforde) dateert uit 1187 als graaf Otto van Bentheim de burcht van Coevorden verovert. Uit beschrijvingen van het kasteel uit de 13^e en 14^e eeuw blijkt dat het kasteel waarschijnlijk voorzien was van een voorburcht. Tijdens het bewind van Philips II wordt het kasteel voor een belangrijk deel gesloopt. In 1581 wordt het kasteel verbouwd tot een citadel met vijf dwingers welke omgeven werden door een stervormige citadelgracht. De onderzoekslocatie en de haven ervoor maken deel uit van deze gracht. Een dergelijke citadel in een vestingstad is nog maar zelden onderzocht. Vergelijkbare voorbeelden zijn Vredenburg in Utrecht, De Burcht van Bredevoort, de Burcht van Gulick en de kastelen (blokhuizen) van Harlingen en Leeuwarden. Van deze voorbeelden is alleen Vredenburg archeologisch goed onderzocht.</p> <p>Het zou kunnen dat in het braakliggende terrein voor De Vlijt ook nog sporen van de oude voorburcht worden aangetroffen. Maar mogelijk ook sporen van het daar in het begin van de 16e eeuw aangelegde rondeel en halve maan. Terzijde van De Vlijt in noordelijke richting, globaal achter de panden Kasteel 8 -10-12-14, zijn mogelijk nog sporen te vinden van het 'Verwulft Pulvermagazijn' uit het eerste kwart van de 18e eeuw. De ingang, een soort tunnel naar beneden, zou zich hebben bevonden ter hoogte van de uitgang van de Aleida Kramersingel en het begin van de Van der Thijnsingel. Opvallend in dit verband is de lichte verzakking in de gevel van de panden aan de Van der Thijnsingel nummer 4¹.</p> <p>Er is een kleine kans dat het meest noordelijk deel van de grond naast De Vlijt waarop het hotel zal worden gebouwd ook iets kan tonen van de voormalige 'stenen poort' een stenen overbrugging van de citadelgracht die af te sluiten was met een boom in het water². Gelet op de bij de opgraving naast het bankgebouw van ABN-AMRO (overzijde Kasteel 9-11) aangetroffen sporen van de zijtak van het Drostendiep en de kasteelgracht zal ter plaatse van de bank de</p>

¹ Schriftelijke mededeling G. Kleis, 2008.

² Idem.

	<p>oudste wal van het kasteel hebben gelegen. In latere tijd onderhield de militaire commandant daar een tuin (voor meer detailinformatie: zie de bijdrage van Gerrit Kleis over 'de Moddersloot' in <i>De Ganseveer</i>). Er kunnen achter die wal indertijd ook bijgebouwen (o.a. een waardshuis, stallen, etc.) hebben gestaan. Er worden er in de historische bronnen een aantal genoemd, maar hun situering is onduidelijk. Het poortgebouw op de voorburch zal vermoedelijk naast of voor het oude postkantoor hebben gestaan. De toegangsweg naar de motte met donjon vanaf de nieuwe brug ligt vermoedelijk nog ongeveer op dezelfde plaats als de oorspronkelijke brug.</p>
<p>Aard en ouderdom van de vindplaats</p>	<p>In opdracht van afdeling Beleid en Realisatie van gemeente Coevorden is een gecombineerd stadsplan vervaardigd van historisch kaartmateriaal en de huidige kadastrale ondergrond. Het betreft een projectie van kaarten van Jacob van Deventer (circa 1560), een kaart van de belegering van Prins Maurits met daarop de citadel uit 1592 en de vestingkaart uit het begin van de 18de eeuw (naar ontwerp van Menno van Coehoorn). Uit deze projectie blijkt dat het plangebied samenvalt met de laatmiddeleeuwse gracht rondom de motte en vanaf circa 1582 deel uitmaakt van de citadel. De noordwestkant (een strook van circa 3 meter breed) van het plangebied valt binnen het terrein van de middeleeuwse motte.</p> <p>In de directe nabijheid van de onderzoekslocatie zijn in het verleden enkele archeologische bodemonderzoeken uitgevoerd. Op grond van deze onderzoeken kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van de vindplaats.</p> <p>SAM 1993</p> <p>In de week van 18 tot 24 juli 1993 werden door de Stichting Archeologie en Monument (SAM) uit Emmen waarnemingen verricht op het terrein achter het oude postkantoor in Coevorden. Het opgegraven terrein maakt tegenwoordig deel uit van het Waterschapskantoor naast pakhuis de Vlijt en de nieuwbouw van de Rabobank. In de bouwput werd een gedempte gracht zichtbaar. Tevens werden een houten beschoeiing en vijftien staanders aangetroffen van de voormalige Kasteelbrug. Het aangetroffen vondstmateriaal dateert overwegend uit de veertiende tot en met de achttiende eeuw. Spraakmakend was een pelgrimsinsigne van de heilige Martinus (Van Beuningen 2001, afb. 1191). Bijzonder is verder de vondst van een grote hoeveelheid kacheltegels (minimaal 39 exemplaren) uit de 16de eeuw, die vermoedelijk vanaf de brug in de gracht gestort zijn. Vermoed wordt dat zich in de grachtvulling nog meer restanten van kacheltegels zullen bevinden, omdat slechts een deel ervan opgegraven kon worden.</p>

RAAP 2008

In opdracht van Gemeente Coevorden heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau tussen 6 maart en 27 mei 2008 een archeologische begeleiding uitgevoerd in verband met de reconstructie van de Weeshuisweide bij het kasteel in Coevorden. Dit onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Daarnaast zijn archeologische waarnemingen gedaan in een bouwput voor de betonnen brugpijler (bruggenhoofd) tegenover de ingang van het kasteel. Op deze plaats is een nieuwe fiets/voetgangersbrug gerealiseerd. Deze waarneming is uitgevoerd naar aanleiding van het aantreffen van vondsten in de reeds uitgegraven bouwput door de opsteller van dit PvE.

In de sleuf voor de brugpijler werd een gracht aangesneden (kaartbijlage). De bovenste 1,5 m van het noordwestprofiel bestaat uit bouwvoor, metaalslak, geeloranje zand met leembrokken, kolengruis en bouwzand. Daaronder bevindt zich een donkerbruingrijs pakket van humeus zand met baksteenbrokken, schelpresten en aardewerk. Deze vulling, die tot een diepte van 3,2 m –Mv reikt, betreft het materiaal waarmee de gracht is gedempt. Het onderste deel van de grachtvulling wordt gevormd door veen met hout en baksteenspikkels. Dit is de oorspronkelijke grachtvulling. De bodem van de gracht ligt op ca. 4 m –Mv.

Ter hoogte van vlak 1 werd op twee plaatsen een 5 cm dikke laag takjes blootgelegd (spoor 3; vondst 3). Deze twijgen lagen in de lengterichting van de sleuf. Waarschijnlijk gaat het om rijshout dat samenhangt met de beschoeiing van de gracht. De takjes zijn gedetermineerd en blijken afkomstig van wilgen en vlierbomen (zie vondsten; hout). Naast de takjes zijn vier aangepunte paaltjes van wilg aangetroffen (spoor 4, vondst 2). Verder is er aan de westzijde van de sleuf de insteek van een muur blootgelegd (spoor 2). Deze insteek heeft waarschijnlijk deel uitgemaakt van bebouwing ten noordwesten van de sleuf. Het oudste vondstmateriaal uit de gracht betreft een groot fragment van een steengoedkan uit Siegburg uit de 14e eeuw. Daarnaast is in de gracht steengoed uit de 15e en 16e eeuw gevonden. Fragmenten van borden of schotels van roodbakkerd aardewerk met gele en blauwe slijbversiering stammen uit de 17e en 18e eeuw. Een duitje heeft als datering 1702. Verder zijn fragmenten vensterglas, stukken van baksteen en dakpannen, oesters en dierlijk botmateriaal in de gracht aangetroffen. Het materiaal uit de grachtvulling wijst erop dat de gracht waarschijnlijk in de loop van de 18e eeuw is gedempt. Op grond van de reconstructiekaart van Coevorden in 1550 kan de onderzochte sleuf worden gesitueerd in de gracht rondom het kasteel (Janssen, 1985; zie figuur 4).

	<p>Witteveen en Bos 2009</p> <p>Op 24 juni 2009 is een milieuhygiënisch bodemonderzoek ter plaatse van 'De Vlijt' te Coevorden uitgevoerd door ingenieursbureau Witteveen en Bos. De onderzoekers is gevraagd bij de uitvoering van de werkzaamheden specifieke aandacht te schenken aan eventuele archeologische artefacten in de boorkernen, deze te verzamelen en de dieptes van de vondsten te noteren. Bij het booronderzoek zijn geen vondsten waargenomen. In het totaal zijn 14 grondboringen gezet tot een maximale diepte van 7,5 m-mv. Uit de boorstaten kan worden herleid dat het grondpakket vanaf 2,5 m-mv ongeroerd is. De tussenliggende niveaus bestaan uit puinhoudend, matig siltig, bruin tot donkerbruin zand. In alle profielen is op een diepte van circa 1.70 m-mv een 30 cm tot 40 cm dikke sliblaag aangetroffen, de vermoedelijke voormalige grachtbodem.</p>
Gaafheid en conservering (structuren, sporen, vondsten, paleo-ecologische resten)	Op basis van de eerder genoemde booronderzoeken en persoonlijke waarnemingen kon worden vastgesteld dat behoudens de reeds bij de sloop verdwenen toplaag tot 1,0 m-mv, het volledige bodemprofiel intact is gebleven tot in de ongeroerde grond. Tijdens de archeologische begeleiding door RAAP werd het diepste punt van de gracht door middel van gutsboringen aangetoond op een diepte van 4 meter min maaiveld. Witteveen en Bos heeft de natuurlijke ondergrond daarentegen aangetroffen op 2,5 m-mv. De diepte waarop de ongeroerde grond wordt aangetroffen dient zodoende bij het archeologisch onderzoek te worden vastgesteld. Sporen, structuren en vondstmateriaal zullen naar verwachting voor een belangrijk deel <i>in situ</i> bewaard zijn gebleven. In de diepere sporen en met name de grachtvulling zullen ook organische resten en paleo-ecologische resten uitermate gaaf bewaard zijn gebleven.
Begrenzing en oppervlakte van de totale vindplaats (dus ook buiten het plangebied -	De totale omvang van het gehele plangebied bedraagt 1.430 m ² . Hiervan zal circa 550 m ² worden opgegraven. De rest van het plangebied is bebouwd. De motte, de gracht, de citadel en een deel van de civiele stad dat grenst aan de locatie, beslaan uiteindelijk een veel groter deel van de huidige stadskern. De begrenzing hiervan (ringgrachten en eventuele voorburch met gracht) is nog niet vastgesteld. Op de onderzoekslocatie bestaat wel de mogelijkheid om vast te stellen of de middeleeuwse gracht (nog) aanwezig is en of de motte meerdere ringgrachten heeft gekend voordat de citadel werd gebouwd in 1581.
Begrenzing en oppervlakte van (het deel van) de vindplaats binnen het plangebied	In opdracht van Wijland Beheer b.v. uit de Wijk zijn door Bureau B + O architecten uit Ansen ontwerptekeningen vervaardigd voor de nieuwbouw van pakhuis De Vlijt. De nieuwbouw voorziet in handhaving van de bestaande bouw en uitbreiding aan de noordoostzijde met een glazen vide en een nieuw bouwblok waarin onder andere een 'wellnesscentrum' zal worden gerealiseerd. De oppervlakte van de te realiseren nieuwbouw bedraagt globaal 13 x 6 meter (vide) en 28 x 7 meter (bouwblok), in totaal 286 m ² . De ontgravingsdiepte van de geplande nieuwbouw bedraagt 3,40 meter min maaiveld.

	<p>Aan de zuidoostzijde van pakhuis de Vlijt wordt een strook grond ontgraven voor de aansluiting met het nieuwe bruggenhoofd voor de Haven. Hierbij wordt de damwand van de Haven vier meter teruggezet. Het betreft een ontgraving van 10 x 26 meter (260 m²; 1.040 m³). Beide locaties worden ten behoeve van het civiele werk tot gemiddeld 4 meter min maaiveld ontgraven. De dieptes van de ontgravingen voor de nieuwbouw zijn mede bepalend voor de mate van verstoring van het bodemarchief.</p>
Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen	<p>Tijdens de archeologische begeleiding door RAAP naast de Vlijt kon de bodemopbouw op de locatie uitvoerig bestudeert worden. Hieruit blijkt dat de bovenste meter van het grondpakket bestaat uit 'recent' opgebracht puinhoudend zand. Hierin bevinden zich bandjes met steenkoolresten die afkomstig zijn van een voormalige kolenopslag bij pakhuis de Vlijt. Onder het puinhoudend zand bevindt zich een pakket met dempingsmateriaal uit de 19^e en 20^e eeuw. Dit pakket heeft een gemiddelde dikte van circa 70 cm. Hieronder bevindt zich de vulling van de voormalige citadelgracht die te herkennen is als dik pakket van egaalbruin, siltig humeus zand met leembrokjes vermengd met stadsafval, waaronder veel scherven aardewerk en leer- en houtfragmenten. Op een diepte van 3,20 m-mv gaat dit pakket over in een donkerbruin tot zwart veenpakket. In de bovenste 30 cm van het veenpakket komen nog puinspikkels voor en aardewerkfragmenten. Daaronder is het veenpakket vrij schoon. Dit pakket loopt ter plaatse door tot op een maximale diepte van 4,10 m-mv. Daaronder bevindt zich de ongeroerde grond die in dit geval bestaat uit wit, iets leemhoudend matig grof zand.</p>
Archeologische verwachting op basis van het vooronderzoek	
Structuren en sporen	<p>Ter plaatse van de voormalige citadelgracht kunnen behalve de grachtdemping met stadsafval, de grachtvulling met mobilia, beschoeiingen, kades en (brug)palen e.d. verwacht worden.</p>
Artefacten: anorganisch	<p>Vondstmateriaal bestaat voornamelijk uit aardewerk, baksteen, natuursteen, glas en metaal.</p>
Artefacten: organisch	<p>Organische resten worden vooral in de gracht verwacht, waaronder voorwerpen van hout, leer, textiel, been en hoorn. Tevens kunnen organische resten in diepere sporen onder de grondwaterspiegel of in gesloten contexten aangetroffen worden (denk bijvoorbeeld aan waterputten, beerputten e.d.).</p>
Paleo-ecologische resten	<p>De bewaarcondities voor paleo-ecologische resten zijn uitstekend voor de gracht en goed voor gesloten contexten zoals beerputten en waterputten. Pollen en zaden uit diepere sporen zoals de gracht zijn geschikt voor paleobotanisch onderzoek.</p>
Complexiteit	<p><i>Technische complexiteit = standaard</i> <i>Stratigrafie: 3-dimensionaal, standskern = hoog (3)</i> <i>In te zetten technische middelen = middel (2)</i> <i>Vondstdichtheid en variatie = hoog (3)</i> <i>Inhoudelijke complexiteit = standaard (1)</i></p>

Logistieke complexiteit: = hoog (3)

3. Vraagstelling

Onderzoekskader, relatie met NOA, synergie.

Het onderzoek heeft raakvlakken met het Noaa-thema (24): De stad in de Middeleeuwen en vroegmoderne tijd. Het betreft stadskernonderzoek met nadruk op de militaire en bestuurlijke ontwikkeling van Coevorden. Voor het onderzoek zijn de volgende hoofdstukken van belang:

- 2.1.1 De stad als economisch centrum
- 2.2.2 De stad als bestuurlijk en militair centrum
- 2.9 Bewoningskernen vanaf de Late Middeleeuwen
- 2.9.1 De kleine plattelandsteden en dorpen

Onderzoeksvragen

De volgende onderzoeksvraagstellingen dienen te worden beantwoord:

- 1) Zijn er sporen en structuren aanwezig uit de vestingperiode (voor 1850) en daarvoor, zoals de citadelgracht uit de 16^e eeuw en zo ja, wat is de ruimtelijke verspreiding (horizontaal en verticaal) en de aard en ouderdom van deze sporen?
- 2) Wat is de totale dikte van het archeologisch waardevolle pakket?
- 3) Is er een fasering aan te brengen tussen de sporen (chronologische en diachrone ontwikkeling van sporen en structuren) en wat is de conserveringstoestand van de archeologische resten?
- 4) Zijn er op de onderzoekslocatie restanten aanwezig die toegewezen kunnen worden aan de verbouwing van kasteel en motte tot citadel in de 1581 en zo ja, waaruit bestaan deze?
- 5) Kunnen op basis van de datering en de aard van de mobilia uit de gracht relaties gelegd worden met de historisch overgeleverde gebeurtenissen rondom het kasteel, bijvoorbeeld de diverse belegeringen, herstelwerkzaamheden en verbouwingen door de eeuwen heen?
- 6) Zijn er nog sporen aanwezig van de oude voorburcht en het daar in het begin van de 16e eeuw aangelegde rondeel en halve maan?
- 7) Zijn er nog sporen aanwezig die toegeschreven kunnen worden aan het 'Verwulft Pulvermagazijn' uit het eerste kwart van de 18e eeuw?
- 8) Zijn er aan de noordkant van pakhuis De Vlijt nog sporen aanwezig van de voormalige 'stenen poort' , een stenen overbrugging van de citadelgracht die af te sluiten was met een boom in het water?
- 9) Waartoe behoren de in 2008 door RAAP aangetroffen muurresten (uitbraaksleuven) ter hoogte van het bruggenhoofd en wat is de functie geweest (bijv. fundament van een brug) ?
- 10) Kan op grond van de aangetroffen sporen en structuren en de datering van het vondstenspectrum herleid worden rond welke periode de feitelijke bewoning van het kasteel beëindigt wordt en zo ja, of er een duidelijke samenhang is tussen de beëindiging van de bewoning van het kasteel als onderdeel van de citadel en het einde van Coevorden als vestingsstad?
- 11) In hoeverre is de militaire component aanwijsbaar in het vondstenspectrum? Wat vertellen de aangetroffen mobilia over het dagelijks leven in een vestingstad? Kan op basis van de vondsten bepaald worden of er sprake was van een relatieve welstand van de

	<p>(militaire) bevolking?</p> <p>12) Kunnen op basis van het vondstenspectrum in zijn geheel handelsnetwerken worden onderscheiden, bijvoorbeeld met de aangrenzende Duitse regio of de noordelijke regio? Zijn er op grond van het vondstenspectrum specifieke relaties aan te wijzen met andere gebieden waar de in Coevorden gestationeerde soldaten gedurende de vestingperiode van oorsprong vandaan kwamen, bijvoorbeeld het gewest Holland of Friesland en buiten Nederland: Spanje, Frankrijk, Duitsland of Engeland en Schotland.</p> <p>13) Zijn er aanwijzingen voor de grote stadsbrand van 1508 en zo ja, waaruit bestaan deze aanwijzingen?</p> <p>14) Zijn er op de overgang van de stadsbewoningslaag naar het pleistocene zand sporen of vondsten aanwezig van een prestedelijke bewoning in de Vroege Middeleeuwen of mogelijk nog oudere sporen die teruggaan tot in de prehistorie?</p> <p>15) Welke beheersmaatregelen zouden getroffen kunnen worden voor het behoud <i>in situ</i> van de directe omgeving van de vindplaats?</p> <p>16) Hoe zouden de aangetroffen sporen en vondsten eventueel na de opgraving gevisualiseerd kunnen worden voor de bezoekers van het chateaufotel?</p>
Aanbevelingen	n.v.t.
Beperkingen	Ten weerszijden van pakhuis de Vlijt zijn meerdere betonvloeren aanwezig in de bovengrond, die de geplande graafwerkzaamheden ernstig kunnen beperken. In het kader van het archeologisch onderzoek is het raadzaam om een deel van deze betonvloeren vooraf te (laten) verwijderen. Daarnaast is het noodzakelijk om te werken met damwanden omdat de locatie grenst aan de Haven. Ten behoeve van de nieuwbouw en de aanleg van de kademuren zal een damwandconstructie worden aangebracht. Verder zal vanaf 3 m-mv gewerkt moeten worden met een systeem van open bemaling. Eventueel kan indien noodzakelijk binnen het stelsel van damwanden bronnering worden aangebracht om het archeologisch vlak leesbaar te maken. E.e.a. dient afgestemd te worden met de opdrachtgever.

4. Veldwerk	
Strategie	<p><u>Algemeen:</u></p> <p>Het onderzoek wordt voor aanvang aangemeld bij de RCE middels een artikel 46 formulier met inbegrip van een afschrift van het goedgekeurde PvE. Naar schatting zullen in totaal minimaal 3 vlakken worden aangelegd en maximaal 6 vlakken. Conform het RAW bestek (p. 30) grijpen de volgende werken in elkaar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Archeologie (begeleiding en opgraving); - Sloopwerk opstellen; - Aanbrengen damwanden <p>Archeologische begeleiding conform protocol AB-Opgraven</p> <p>Een deel van de voorbereidende civiele werkzaamheden zal archeologisch dienen te worden begeleid alvorens met de opgraving</p>

gestart kan worden. Het betreft de volgende werkzaamheden met de bijbehorende RAW bestekspostnummers:

- 1) Het verwijderen van bomen, rooien tot minimaal 1,0 m-mv; 130020
- 2) Idem; 13030
- 3) Het verwijderen van de bestaande kadeconstructie inclusief verankering in lagen van 1,0 m; 140010
- 4) Het opschonen van de watergang voor de bestaande kade, deels grondwerk in den natte; 21010
- 5) Het ontgraven van de grond tussen de nieuwe damwand en de bestaande kade, gedeeltelijk in den droge en gedeeltelijk in den natte; 21020
- 6) Het ontgraven van grond uit de sleuf langs de damwand; 210030

De Archeologische Begeleiding conform KNA Protocol Opgraven heeft tot doel alle aan te snijden archeologische en bouwhistorische resten zoveel mogelijk in kaart te brengen en vrijkomende sporen en vondstmateriaal te verzamelen en/of te documenteren. De AB beoogt inzicht te geven in de aanwezigheid van archeologische waarden in het kader van een niet-archeologische, bodemverstorende activiteit. Van de archeologische waarden wordt een karakterisering gegeven waarbij tenminste de volgende aspecten aan de orde zijn: periodeaanduiding, geologische context, aard (typering) en waarderingsaspecten. De volgende onderzoeksstrategie is van toepassing op de AB-Opgraven:

1. De geplande civieltechnische sloop- en graafwerkzaamheden ter voorbereiding van de bouwput voor het chateau-hotel, de aanlanding met de brug en de aanleg van de kademuren dienen archeologisch te worden begeleid. Bij de sloop worden eventuele funderingen of muurresten (jonger dan 1850) zoveel mogelijk rechtstandig verwijderd om onnodige schade aan het bodemarchief te voorkomen. Indien tijdens de sloopwerkzaamheden blijkt dat bij de bestaande bouw gebruik is gemaakt van oudere funderingen (voor 1850), dan dienen de archeologische en bouwkundige resten verder opgegraven te worden.
2. Bij de ontgravingswerkzaamheden dient gebruik te worden gemaakt van een graafmachine met een bak met glad snijvlak.
3. Het grondverzet en het transport van de grond dient in overleg te gebeuren met de civiele aannemer. Vrijkomend vondstmateriaal bij de droge ontgraving dient in vakken van 5 x 5 meter – of zoveel als mogelijk - per afzonderlijke bodemlaag te worden geborgen. De vrijkomende grond die “in den natte” wordt ontgraven wordt uitsluitend gezeefd. Al het ontgraven materiaal dient in aanwezigheid van een archeoloog nat te worden gezeefd, om

bodemvondsten te kunnen bergen, alvorens de grond wordt afgevoerd. De civiele aannemer is verantwoordelijk voor het transport en de opslag van de grond.

4. Indien intacte sporen en structuren of bijzonder vondstmateriaal wordt aangetroffen, wordt onmiddellijk contact gezocht met de procesmanager Archeologie van de gemeente. Sporen en structuren mogen pas in overleg worden opgegraven. De reden daarvan is dat het bevoegd gezag een beoordelingsmoment wil hebben om een afweging te kunnen maken of de resten in de vorm van een opgraving zullen worden onderzocht.
5. Van al het aangetroffen opgaande muurwerk en (houten)funderingen en (indien nog aanwezig) het oorspronkelijke talud van de Haven en de dwinger wordt een profielopname gemaakt. Tevens worden de profielen gefotografeerd. Afzonderlijke bodemlagen dienen te worden geanalyseerd en beschreven. Indien blijkt dat grote delen van het oorspronkelijke profiel zijn verstoord door (sub)recente grondwerkzaamheden, dan kan hier in overleg met de gemeentelijk adviseur van af worden geweken.

De begeleiding houdt in dat archeologen tijdens de niet archeologische graafwerkzaamheden ter plaatse aanwezig zijn en de bodem controleren op archeologische vondsten en sporen. De werkzaamheden zullen worden uitgevoerd conform de geldende kwaliteitseisen volgens de KNA versie 3.1.

Nadat de stalen damwanden zijn geplaatst kan in overleg met de civiele aannemer gestart worden met de vlakdekkende opgraving van de werkputten (bouwputten) van het Wellness centrum van het chateauhotel en de aanlanding met de brug (zie bijlage 4).

Opgraving conform protocol DO (Opgraven)

Nadat de archeologische begeleiding gestaakt is en na het plaatsen van de damwanden kan in overleg met de opdrachtgever en de civiele aannemer gestart worden met de opgraving. Het eerste vlak wordt aangelegd op een diepte van circa 100 cm – mv (onder de recent geroerde toplaag). Daarna wordt in laagjes van 10 tot 20 cm verdiept totdat er sporen en structuren worden aangetroffen zoals de gracht(vulling) en eventuele beschoeiingen of kademuren. Het aantal aan te leggen vlakken is vooraf niet bekend. In de offerte dient te worden uitgegaan van minimaal 3 vlakken. Verder dient een vierkante meterprijs te worden opgegeven indien er sprake is van meerwerk (extra vlakken). De aanleg van extra vlakken geschiedt uitsluitend in overleg met- en na schriftelijke gunning van de opdrachtgever.

	<p>Ter plaatse van de voormalige gracht wordt een doorsnede van de gracht gemaakt (dwarsprofiel) tot in de natuurlijke ondergrond (indien mogelijk). Voor het onderzoek wordt gebruik gemaakt van een rupskraan (bij voorkeur 18-23 ton) met een gesloten bak. Op de locatie is niet voldoende ruimte aanwezig om alle te ontgraven grond in depot te zetten. De uitgegraven grond zal daarom tijdelijk elders in depot moeten worden gezet. De opslag en afvoer van de grond geschiedt in overleg met de civiele aannemer. Tijdens het gehele onderzoek wordt intensief gebruik gemaakt van een metaaldetector tijdens het verdiepen en de aanleg van het vlak. Tevens wordt de stort permanent afgepiept door een hierin deskundig persoon.</p> <p><u>Aanleg van de bouwput:</u></p> <p>In het totaal wordt 1 grote werkput (= bouwput) gegraven aan de noordzijde van het bestaande pakhuis De Vlijt (zie bijlage 3a t/m 3d). De bouwput wordt gegraven in de lengterichting van de geplande nieuwbouw waarin de ontbijtzaal, de keuken, de koelcel en de provisieruimte worden gehuisvest. De werkput heeft daardoor een lengte van 25 meter in de lengterichting van de onderzoekslocatie (loodrecht op de Haven). De werkput wordt zodanig aangelegd dat er een dam blijft staan met een breedte van minimaal 3 meter tussen de Haven en de werkput. De werkput heeft aan het maaiveld een breedte van circa 8 meter. De sleuf wordt verdiept op ARBO conforme wijze, dat wilt zeggen dat de sleuf met een talud van 1:1 wordt aangelegd. Ten behoeve van de documentatie van het profiel, mag de sleuf getrapt worden aangelegd. Ter plaatse van de citadelgracht wordt een doorsnede van de gracht gemaakt tot in de natuurlijke ondergrond. Het onderste niveau van de gracht wordt op een diepte van naar schatting 4 meter min maaiveld verwacht. De werkdiepte dient te worden aangepast als blijkt dat de grondwaterstand het werken op deze diepte onmogelijk maakt. Er mag gebruik worden gemaakt van een klokpomp of open bemaling. Indien dit niet volstaat om het vlak leesbaar te houden, dan kan in overleg met de opdrachtgever en de civiele aannemer een systeem van bronbemaling worden geplaatst binnen de damwanden.</p>
Fysisch geografisch onderzoek	Gezien de mate van complexiteit van de bodemopbouw, wordt de inzet van een fysisch geograaf noodzakelijk geacht. Volgens het bodemkundig rapport van Witteveen en Bos kunnen venige lagen worden aangetroffen in de diepere ondergrond (tot 4 m-mv). Ten behoeve van de bemonstering van de venige lagen(in de gracht) en de afzonderlijke sedimentlagen uit de gracht, is de inzet van een archeobotanicus noodzakelijk.
Methoden en technieken	De gehele werkput wordt vlakdekkend en machinaal verdiept tot in de ongeroerde grond. Ter plaatse van de (citadel)gracht wordt een doorsnede gemaakt tot in de ongeroerde ondergrond of indien niet mogelijk (i.v.m. grondwater, slappe bodem) zo diep als mogelijk. Het onderzoek start met het verwijderen van de recente puinlaag en het dempingsmateriaal van de gracht uit de 19 ^{de} een 20 ^{ste} eeuw. Het eerste vlak wordt aangelegd op het niveau waar het pakket begint van de stadsbewoning uit de vestingperiode onder de recente puinlaag uit de 19 ^e

	<p>en 20^e eeuw (gemiddeld op 1 m-mv). Daarna wordt in laagjes van maximaal 20 cm verdiept tot in de ongeroerde grond. Alle aanwezige sporen en structuren worden gefotografeerd, getekend, gecoupeerd en daarna volledig afgewerkt. Tusseliggende sporenniveaus worden eveneens integraal vrijgelegd, gedocumenteerd en afgewerkt.</p> <p>“ Kansrijke sporen” die een bijdrage kunnen leveren aan de vraagstellingen van het onderzoek worden bemonsterd voor een C14 datering, een dendrodatering en paleo-ecologisch onderzoek. Eventuele tusseliggende sporenniveaus dienen KNA-conform te worden gedocumenteerd en afgewerkt. In de offerte dient een stelpost voor de documentatie van 2 extra sporenniveaus te worden opgenomen.</p> <p>Van het meest informatieve lengte- en dwarsprofiel (noord of zuid en oost of west) wordt een doorlopend profiel getekend tot en met de ongeroerde bodem. Van de doorsnede van de gracht wordt op een naar eigen inzicht te kiezen plaats een volledig profiel getekend met inbegrip van de insteek aan beide zijden, waarin de afzonderlijke sedimentlagen aangegeven worden.</p> <p>Gedurende het hele onderzoek wordt gebruik gemaakt van een metaaldetector door een daarin gespecialiseerde persoon. Behalve de vlakken, sporen en structuren en de profielen, dient ook de stort met een metaaldetector onderzocht te worden. Bijzondere vondsten worden exact ingemeten.</p> <p>Indien inhumaties of andere bijzondere sporen of vondsten worden aangetroffen (denk aan bekadings, visfuisen, oude scheepsresten ed), wordt direct contact opgenomen met de procesmanager archeologie van de gemeente, waarna de onderzoeksstrategie herzien kan worden. Een herziening dient formeel te worden vastgelegd in het PvE alvorens tot de uitvoering ervan kan worden overgegaan. De provinciaal archeoloog dient hierover te worden geïnformeerd in het kader van de omgang met de vondsten.</p>
Structuren en grondsporen	<p>Tijdens het onderzoek wordt in ieder geval de citadelgracht verwacht. Uit eerdere onderzoeken is bekend dat ook beschoeiingen van palen met daartussen rijshout te verwachten zijn. Bij het aantreffen van meerdere beschoeiingen wordt getracht een fasering aan te brengen op grond van een datering van het vondstmateriaal in het sediment tussen de beschoeiingen in combinatie met dendrochronologisch onderzoek van houten palen uit de verschillende fasen van beschoeiingen.</p> <p>Ook kunnen bij het onderzoek muurresten of uitbraaksporen van muren gevonden worden die toebehoren aan kaden, gebouwen of bruggenhoofden.</p>

	<p><u>Bij aanwezigheid van muurresten is de strategie als volgt:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Tijdens het verdiepen blijft al het muurwerk uit de vestingperiode (of ouder) staan, totdat de onderkant van het muurwerk bereikt is. 2) Het muurwerk wordt zorgvuldig schoon geborsteld of gespoten. 3) Van al het aangetroffen muurwerk wordt het zijaanzicht (binnen- en buitenzijde) getekend. Van alle afzonderlijke bouwfases wordt de hoogte (van de bovenzijde en onderzijde) bepaald. 4) Splitsingen en oversnijdingen worden per afzonderlijke bouwphase op een dusdanige manier vastgelegd en onderzocht, dat een eventuele fasering aangebracht kan worden. Reparaties, vernieuwingen en bouwkundige details worden nauwkeurig getekend en fotografisch (digitaal) vastgelegd. 5) Al het muurwerk, wordt analoog en digitaal ingemeten, getekend en gefotografeerd. 6) Van al het muurwerk wordt de “tienlagenmaat” genoteerd – of indien niet meer aanwezig – zoveel lagen als mogelijk. Tevens wordt van alle afzonderlijke baksteenformaten de maat genoteerd en het type metselverband. Van alle voorkomende steenformaten wordt na documentatie van de muurresten een complete baksteen verzameld. <p>Structuren en grondsporen worden op KNA-conforme wijze onderzocht en behandeld. Bij bijzondere sporen en structuren wordt contact gezocht met de opdrachtgever en de procesmanager Archeologie, waarna de onderzoeksstrategie herzien kan worden.</p>
Artefacten: anorganisch	<p>Artefacten worden primair per grondspoor verzameld - indien mogelijk - per laag en segment. Vlakvondsten die niet aan grondsporen zijn toe te wijzen worden handmatig in segmenten van 5 x 4 meter verzameld. Puntvondsten (bijzondere vondsten) worden (digitaal of analoog) ingemeten, getekend en gewaterpast en daarna integraal verzameld. Voor de verzamelwijze en de manier van berging wordt verwezen naar de veldwerkhandleiding van SIKB³.</p>
Artefacten: organisch	<p>Alle organische resten zoals houten palen, beschoeiingen, voorwerpen van hout, leer, been of hoorn worden verzameld om een bijdrage te leveren aan de beantwoording van de onderzoeksvraagstellingen. De vondsten worden na berging gestabiliseerd en geconditioneerd bewaard. Voor de verzamelwijze en de manier van berging wordt verwezen naar de veldwerkhandleiding van SIKB⁴. Voor de berging van kwetsbare materialen wordt verwezen naar de KNA-leidraad⁵.</p>
Paleo-ecologische resten	<p>Ten behoeve van het opstellen van de offerte is voorlopig voorzien in de volgende aantallen monsters en soort monsters:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C14 monsters: maximaal 5 - Dendromonsters: maximaal 20

³ Carmiggelt en Schulten, 2002.

⁴ Carmiggelt en Schulten, 2002.

⁵ Huisman, D.J., 2006.

	<ul style="list-style-type: none"> - Grondmonsters(t.b.v. pollenonderzoek): maximaal 5 - Zaden en pitten: maximaal 3 <p>Als op grond van de onderzoeksresultaten blijkt dat de aantallen herzien moeten worden wordt vooraf toestemming gevraagd aan de opdrachtgever.</p> <p>Zaden, pitten en pollen worden uitsluitend uit gesloten contexten verzameld. Voor aanvang van de bemonstering wordt overleg gepleegd met een specialist. De selectie en uitwerking van monsters geschieden uitsluitend in overleg met de opdrachtgever en de provinciaal archeoloog die hiervoor een door een specialist opgesteld selectie- en waarderingsrapport ontvangt.</p>
Beperkingen.	<p>De opgraving kan niet eerder starten dan dat er een damwand is geslagen rond de bouwput voor het chateaufotel en nadat de nieuwe keerwand langs de Haven is aangebracht. Het onderzoeksterrein dient tijdens de ontgraving te worden voorzien van deugdelijk hekwerk. Met de politie of een particulier beveiligingsbedrijf worden voorafgaand aan het veldwerk afspraken gemaakt over het toezicht buiten werktijden. Het eventueel opnieuw aanvullen van de werkput, het aantrillen van de grond en het eventuele herstraten van openbare ruimte geschiedt in overleg met de gemeente. Over de wijze van oplevering van de werkput dienen afspraken gemaakt te worden met de heer R. Snijders, afdeling BOU van gemeente Coevorden (tel. 06-51248213).</p> <p><i>Verzekeringen</i></p> <p>De opdrachtgever zal voor zijn rekening en mede ten behoeve van alle bij de bouw betrokkenen een Constructie All-Risk verzekering (CAR-verzekering) afsluiten. De CAR verzekering heeft een primaire dekking en zal voorrang hebben op eventueel elders lopende verzekeringen die onder de CAR-polis gedekte schaden eventueel ook zouden vergoeden. De archeologisch aannemer is verplicht met het oog op aard en omvang van het uit te voeren werk voldoende verzekerd te zijn tegen wettelijke aansprakelijkheid en tegen aansprakelijkheid waarvoor volgens de WAM verzekeringsplicht bestaat. De archeologisch aannemer is verplicht, na een verzoek daartoe door de opdrachtgever, de polissen voor deze verzekering te overleggen.</p>

5. Uitwerking en conservering	
Analyse fysische geografie	Voor de rapportage van het bodemkundig deel is de inzet van een fysisch geograaf noodzakelijk, waarbij alle afzonderlijke bodemlagen nauwkeurig beschreven worden. Op grond van de onderzoeksresultaten en het paleobotanisch onderzoek wordt tevens getracht een landschapsreconstructie te maken vanaf het moment van de aanleg van de motte tot aan het einde van de vestingperiode (1850).
Structuren en grondsporen	Significante sporen en structuren worden opgenomen in een Alle Sporenkaart waarin een differentiatie in aard en ouderdom van de sporen

	wordt aangebracht. Als ondergrond voor gebouwstructuren uit de Nieuwe Tijd worden de oude bestektekeningen uit de 17 ^e eeuw gebruikt, waarin de opgegraven onderdelen worden aangegeven.
Artefacten: anorganisch	<p>Al het op basis van het evaluatierapport geselecteerde aardewerk wordt op detailniveau (vorm, herkomst, afwerking, type en subtype, datering) beschreven conform het Deventer systeem door een aardewerkspecialist met kennis van aardewerk uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Complete vormen (minimaal 60%) worden gefotografeerd en afgebeeld in een catalogus met een beschrijving conform het Deventer-systeem. De verdeling van het aardewerk naar soort, aantal en datering wordt overzichtelijk gepresenteerd in tabelvorm. Al het overige vondstmateriaal zoals glas, munten en vuursteen wordt eveneens beschreven door erkende specialisten.</p> <p>Bijzondere vondsten kunnen aanleiding zijn voor nader onderzoek en dienen voorgelegd te worden aan de procesmanager archeologie en de provinciaal archeoloog.</p>
Artefacten: organisch	Organische materialen zoals leer, textiel, been en hoorn, worden door erkende specialisten geanalyseerd en gerapporteerd tot op het niveau dat noodzakelijk is om de vraagstellingen uit het PvE te kunnen beantwoorden.
Paleo-ecologische resten	Idem op basis van de voorgeschreven aantallen en soorten monsters. Het accent ligt hierbij op de mogelijkheden om tot een landschaps- en vegetatie-reconstructie te komen op het moment van aanleg van de motte en de stad tot en met het moment van het einde van de vestingperiode.
Beeldrapportage (objecttekeningen, kaarten, e.d.)	<p>Van alle sporen worden digitale foto's gemaakt. Van bijzondere objecten en structuren worden foto's met een hoge resolutie gemaakt voor presentatiedoeleinden. Bijzondere vondsten worden na selectie door een specialist en in overleg met de opdrachtgever op KNA-conforme wijze vastgelegd door een objecttekenaar.</p> <p>In de basisrapportage worden een Alle Sporenkaart opgenomen, alsmede verspreidingskaarten van de sporen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd, met de eventuele fasering. De gegevens dienen digitaal en analoog te worden aangeleverd.</p>
Conservering materiaal	Op basis het evaluatierapport geselecteerde bijzondere vondsten dienen geconserveerd te worden door een erkend bureau. De provinciaal archeoloog is betrokken bij de beoordeling van bijzondere vondsten als eigenaar van het vondstmateriaal. Voor conservering en restauratie wordt in de offerte een stelpost opgenomen van 10% van de totale onderzoekskosten. Conservering en/of restauratie vindt uitsluitend plaats in overleg en na schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.
Beperkingen	Geen bijzondere beperkingen.

6. Eindproduct: rapportage en deponering	
Te leveren product	<p>Voorafgaand aan het eindproduct wordt binnen 5 werkdagen na afronding van het veldwerk een briefverslag van maximaal 3 A4-velletjes gepresenteerd aan de procesmanager Archeologie van de gemeente met de voornaamste onderzoeksresultaten. Aansluitend wordt een evaluatierapport gemaakt op basis waarvan de uitwerking en conservering plaats vindt. Het eindproduct is een rapport volgens KNA-specificatie OS 15, waarin de deelrapporten van specialisten zijn opgenomen te weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Samenvatting - Uitwerking van alle vonstcat. Cf. KNA-specs OS 13 en OS 14 op zodanige wijze dat ze een bijdrage leveren aan het beantwoorden van alle onderzoeksvragen; - Omschrijving veldwerk en verantwoording van de gehanteerde onderzoeksmethodiek; - Uitwerking sporen en structuren; - Uitwerking van het bodemkundig deel (profielen); - Deelrapporten van specialistisch onderzoek w.o. een landschapreconstructie; - Interpretatie onderzoeksgegevens en synthese; - Conclusie en aanbevelingen hoe met de directe omgeving van de vindplaats om te gaan in de toekomst. <p>Het standaardrapport wordt begeleid door digitale en analoge veldtekeningen en verspreidingskaarten van alle sporen en structuren, digitale tekeningen van alle coupes en profielen, een catalogus met vondstmateriaal en digitale foto's (thumbnails) van alle sporen en structuren en lijntekeningen van bijzondere voorwerpen.</p>
Inhoud eindrapport	De inhoud van het eindrapport behoort minimaal de onderdelen uit de KNA spec. OS 15 te bevatten waaronder een omschrijving van de onderzoeksoopdracht, werkwijze en opgravingstrategie, resultaten van onderzoek met deelrapporten van specialisten, landschapreconstructie, synthese, conclusie en een samenvatting (zie boven). Voor een uitgebreide opsomming vgl. KNA spec. OS 15.
Verschijning en oplaag eindrapport	Het conceptrapport wordt binnen 6 maanden na afronding van het onderzoek ter toetsing aangeboden aan de procesmanager archeologie van de gemeente. Binnen vier weken wordt het conceptrapport van commentaar voorzien. Eventuele op- of aanmerkingen worden vervolgens binnen 2 weken verwerkt tot een definitief rapport. Van het eindrapport wordt minimaal één exemplaar ter beschikking gesteld aan iedere universiteitsbibliotheek, de RCE, de Koninklijke Bibliotheek, Drents Plateau, Noordelijk Archeologisch Depot en de Menno van Coehoorn Stichting. De gemeente Coevorden ontvangt 5 exemplaren van het rapport en een exemplaar in digitale vorm (inclusief bijlagen en fotomateriaal).
Deponering	Het onderzoeksrapport en de onderzoeksdocumentatie worden uiterlijk 1 jaar na inzending van het definitief rapport overgedragen aan het Noordelijk Archeologisch Depot. De deponering dient te geschieden

	conform de eisen uit de KNA spec. DS03 en het protocol van overdracht (DS04). Tevens dient te worden voldaan aan de specifieke eisen van het provinciale depot (voor info: depotbeheerder de heer dr. E. Taayke, tel. nr.: 0594-644000).
Beperkingen	Zie specifieke eisen van het NAD.

7. Randvoorwaarden	
Personele randvoorwaarden	Het archeologisch onderzoek moet verricht worden door een wettelijk bevoegd archeologisch bedrijf onder leiding van een senior KNA archeoloog met kennis van stadskernonderzoek. Voor de archeologische begeleiding volstaat de dagelijkse inzet van een KNA archeoloog en een veldmedewerker. Voor de opgraving wordt een veldteam ingezet bestaande uit een KNA archeoloog, een veldtechnicus en een veldmedewerker. Voor de documentatie van de profielen wordt het team uitgebreid met een fysisch geograaf. Het gehele team staat onder leiding van de senior KNA archeoloog. De senior KNA archeoloog is minimaal 5 werkdagen gedurende de opgraving zelf in het veld aanwezig. De offerte dient voorzien te worden van een recente CV met een lijst van referentieprojecten van de leidinggevende senior archeoloog en de dagelijks aanwezige leidinggevende KNA archeoloog. Er wordt gebruik gemaakt van een kraan op rupsbanden voor de aanleg van het vlak. Tijdens het onderzoek dient gebruik te worden gemaakt van rijplaten. De uitwerking van het onderzoek geschiedt door aantoonbaar deskundige personen.
Uitvoeringsperiode en opleveringstermijn veldwerk	De duur van de archeologische begeleiding bedraagt naar schatting maximaal 10 werkdagen. De duur van de opgraving bedraagt naar schatting maximaal 15 dagen met inbegrip van het tekenen van de profielen. De aanvangsdatum van het veldwerk is voorlopig rond januari 2010 gepland.
Uitvoeringscondities veldwerk	Voor aanvang van het veldwerk worden met de heer H. Damen, hoofd afdeling BOU van gemeente Coevorden, afspraken gemaakt over de oplevering van het terrein. Van tevoren wordt een KLIC-melding van de onderzoekslocatie gedaan door de uitvoerende partij. Na afronding van het onderzoek wordt in aanwezigheid van de opdrachtgever een werkplekinspectie verricht en aansluitend een opleveringsrapport opgemaakt dat ondertekend wordt door de dienstdoende senior KNA-archeoloog en de projectverantwoordelijke van de opdrachtgever.
Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie	Namens de gemeente zal de procesmanager Archeologie verantwoordelijk zijn voor de begeleiding en toetsing van het project. De provinciaal archeoloog is betrokken bij de evaluatie van de vondsten en de monsters (evaluatierapport). Bijzondere sporen en structuren kunnen aanleiding zijn tot het aanpassen van de onderzoeksstrategie. Hierover wordt overleg gevoerd tussen de senior archeoloog van het uitvoerend bedrijf, de procesmanager Archeologie en de provinciaal archeoloog. Een wijziging van de onderzoeksstrategie wordt formeel vastgelegd in een herziening van het huidige PvE, welke opnieuw getoetst dient te worden door de procesmanager Archeologie, alvorens met de uitvoering ervan

	gestart kan worden. De evaluatie van het onderzoeksrapport geschiedt door de procesmanager archeologie.
Selectieprocedure tijdens het veldwerk	<p>Van de afzonderlijke vondstcategorieën worden selectierapporten gemaakt alvorens met de uitwerking wordt gestart. Er dient in de offerte voorlopig uitgegaan te worden van de volgende kengetallen:</p> <p>Aardewerk: maximaal 5.000 stuks Natuursteen: maximaal 100 stuks Bot: maximaal 2.000 stuks Metaal: maximaal 500 stuks Overige mobilia: 750 stuks</p> <p>Indien na selectie blijkt dat niet in de juiste aantallen voorzien is, dient contact te worden opgenomen met de opdrachtgever, waarna aanvullend offerte kan worden uitgebracht.</p>
Uitvoeringsperiode uitwerking; opleveringstermijn (concept)eindrapport	<p>Zie boven.</p> <p>Het conceptrapport zal uiterlijk 6 maanden na afronding van het veldonderzoek worden aangeleverd voor beoordeling bij gemeente Coevorden en de provinciaal archeoloog. Het commentaar van de procesmanager Archeologie en de opdrachtgever (indien de gemeente niet zelf de opdrachtgever is) wordt uiterlijk 1 maand na ontvangst van het concept rapport aangeleverd bij het uitvoerend archeologisch bedrijf. Het uitvoerend bureau verwerkt het commentaar binnen 2 weken in een definitief eindrapport.</p>
Termijn overdracht van vondsten, monsters en documentatie	Maximaal 1 jaar na oplevering van het eindrapport worden de vondsten, monsters en documentatie opgeleverd bij het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis.
Procedure toetsing eindproduct door bevoegd gezag	Zie boven.

8. Wijzigingen na evaluatie	
Wijzigingen tijdens het veldwerk.	Bijzondere sporen of structuren kunnen aanleiding geven tot herziening van de onderzoeksstrategie. Een aanpassing van het PvE dient schriftelijk te worden vastgelegd in overleg met de provinciaal archeoloog.
Wijziging na evaluatie van het veldwerk.	Indien op basis van de evaluatierapporten na oplevering van het veldwerk blijkt dat er onderdelen zijn waarin dit PvE niet voorziet wordt in overleg met het bevoegd gezag en de opdrachtgever bepaald welke wijzigingen noodzakelijk zijn voor een goede afronding van het onderzoek. De wijzigingen worden schriftelijk vastgelegd in overleg met de provinciaal archeoloog en de opdrachtgever.
Wijzigingen tijdens uitwerking.	Bijzondere vondsten kunnen aanleiding geven tot extra kosten voor uitwerking en conservering/restauratie. De eventuele extra kosten worden begroot en voorgelegd aan de opdrachtgever voordat met de uitvoering ervan begonnen wordt. Bijzondere vondsten van wetenschappelijk of museaal belang worden gemeld bij de procesmanager Archeologie van de gemeente en de provinciaal archeoloog, waarna beslist wordt of extra maatregelen nodig zijn t.a.v. uitwerking en conservering.

9. Literatuur en bijlagen en conservering

Literatuur

- Beuningen, H.J.E. van, A.M. Koldeweij en D. Kicken, 2001; *Heilig en Profaan 2. 1200 Laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties*. Rotterdam Papers 12. Cothen.
- B & O Architecten, 2007; *Definitief Ontwerp Verbouw pakhuis De Vlijt, Coevorden*. Ansen.
- Bugel Hajema, 2005; *Bestemmingsplan Coevorden Centrum*. Centrumvoorzieningen 2.
- Buro Vijn, 2007; *Ruimtelijke Onderbouwing De Vlijt te Coevorden*. Projectcode: 07-48-09. Concept. Oenkerk.
- Carmiggelt, A. en P. Schulten, 2002; *Veldhandleiding Archeologie, KNA Leidraad 1*, Zoetermeer.
- Frikken, P.J., 1996; *Van voorde tot kasteelbrug: waarnemingen in een bouwput in Coevorden*, in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak*, pp. 74-90. Assen.
- Goselink, B., 2009; *Voorlopige boorresultaten milieuhygiënisch onderzoek pakhuis De Vlijt te Coevorden*. Witteveen en Bos. Deventer.
- Gras, H. e.a., 1998; *Drenthe's Veste. Geschiedenis van Coevorden*. Groningen.
- Hielkema, J.B., 2009; *Plangebied Weeshuisweide te Coevorden, gemeente Coevorden; een archeologische begeleiding*. RAAP-rapport. Drachten.
- Huisman, D.J., 2006; *Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal, KNA Leidraad*, Gouda.
- Kleis, G., 2008; *Geschiedkundige bijdrage ten behoeve van het opstellen van het Programma van Eisen voor de opgraving naast pakhuis De Vlijt*. E-mail van 11 december. Coevorden.
- Kleis, G., 2005; *Geschiedenis van het kasteel te Coevorden. Van gewestelijk tot stedelijk bestuurscentrum / 1046 – 1974*. Coevorden.
- Kleis, G., 2004; *De vestingwerken van Coevorden. Beknopte geschiedenis van een modelvesting, 1600-1875*. Coevorden.
- Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1 (2006) vastgesteld door Centraal College voor Deskundigen*. SIKB, Gouda.

	<p>Kuijl, E.E.A. van der, 2008; <i>Ruimtelijke Onderbouwing De Vlijt te Coevorden. Archeologie en cultuurhistorie</i>, pp. 10-12. Afdeling Beleid en Strategie gemeente Coevorden. Coevorden.</p> <p>Kuijl, E.E.A. van der, 2006; <i>Plan van Aanpak Archeologie Centrumplan Coevorden, deelgebied Markt & Haven</i>. Gemeente Coevorden, beleidsnotitie. Coevorden</p> <p>Hekman, dr. J.J., 2005; <i>Plangebied Markt en Haven te Coevorden. Gemeente Coevorden. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek</i>. RAAP-notitie 1181 (herziene versie). Amsterdam, 2005.</p> <p>Khandekar, 2005; <i>Stedenbouwkundige Uitwerking Centrum Coevorden Markt & Haven</i>. Benthuisen.</p> <p>Mepschen, H., 2008; <i>Uitwerking van de geluidsopname van de toespraak van prof.dr. J.G.N. Renaud over de opgravingen bij het Kasteel in 1968</i>. Gemeente Coevorden, Coevorden.</p> <p>Molema, J. et al., 2004; <i>Cultuurhistorische inventarisatie centrum Coevorden; gemeente Coevorden (provincie Drenthe)</i>. RAAP-rapport 968, Amsterdam.</p> <p>Sanden, W. van der, 2009; <i>Schriftelijke beoordeling concept PvE Opgraving De Vlijt, versie 2.0</i>. E-mailcorrespondentie van Drents Plateau, d.d. 11-8-2009. Assen.</p> <p>Westing, H. van, 2001; <i>Er warmpjes bij zitten. 16^e eeuwse kacheltegels uit Coevorden</i>, in: Nieuwe Drentse Volksalmanak, pp. 148-167. Assen.</p> <p>Wieren, Chr. van, 2007; <i>Coevorden in de Middeleeuwen, 1150-1605. Een historisch topografische studie</i>. Schoonoord.</p> <p>Witteveen + Bos, 2009; <i>Gemeente Coevorden. Bestek voor aanleg kademuren De Vlijt. Projectcode CO25-8. D.d. 24-9-2009. Status: concept</i>. Deventer.</p> <p><u>Geraadpleegde tekeningen:</u></p> <p>B & O Architecten, 2007; <i>Bouwtekeningen Definitief Ontwerp Verbouw pakhuis De Vlijt Coevorden</i>. Ansen.</p> <p>Witteveen en Bos, 2009; <i>Bestektekeningen behorende bij Besteknr. CO25-8 concept, d.d. 24-09-2009</i>.</p>
Lijst van bijlagen	<p><i>Bijlage 1; situering van het plangebied binnen de contouren van de voormalige vesting. Schaal 1: 500.</i></p> <p><i>Bijlage 2; projectie van de onderzoekslocatie (B8) op een combinatie van historische kaarten van Coevorden.</i></p>

	<i>Bijlage 3a t/m 3d; overzichten van geplande werkzaamheden rondom de Vlijt</i> <i>Bijlage 4; situering van het wellnesscentrum en de kademuren in het plangebied</i>
--	---

www.grontmij.nl

Wij ontwerpen en realiseren **plannen** voor de **toekomst**, door mensen en partijen in regio's bij elkaar te brengen en met elkaar te **verbinden**, met **respect** voor onze leefomgeving, onze klanten en elkaar.